

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

БАБЕНКО ВЛАДИСЛАВ ВІКТОРОВИЧ

УДК

ДИСЕРТАЦІЯ

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ СВОЇХ
ПОВНОВАЖЕНЬ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

08 Право
081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В.В. Бабенко**

Науковий керівник:
Гриза Олександр Вікторович,
кандидат юридичних наук

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Бабенко В. В. Реалізація стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2026.

Дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням основних загальнотеоретичних та процесуальних засад, форм і концептуальних положень щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану, в якому сформульовано низку наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, що мають важливе теоретико-прикладне значення для науки кримінального процесу, криміналістики та діяльності органів досудового розслідування.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю адаптації кримінального процесуального законодавства України до умов воєнного стану, що виник у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

В умовах надзвичайних правових режимів відбувається трансформація механізмів кримінального провадження, що проявляється у розширенні повноважень сторони обвинувачення, спрощенні процесуальних процедур та зміні підходів до доказування. Водночас такі зміни супроводжуються ризиками порушення прав і свобод людини, що обумовлює необхідність пошуку балансу між ефективністю кримінального переслідування та забезпеченням принципів верховенства права.

Встановлено, що зміни кримінального процесуального законодавства після 24 лютого 2022 року мають системний характер і спрямовані на адаптацію процесуальних механізмів до умов збройного конфлікту. Вони

охоплюють як загальні засади кримінального провадження, так і окремі процесуальні інститути.

Обґрунтовано, що центральне місце у трансформації кримінального процесуального законодавства займають положення статей 615–616 КПК України, які визначають особливості здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану.

У роботі досліджено генезу інституту сторони обвинувачення у кримінальному процесі України. Встановлено, що його розвиток характеризується переходом від інквізиційної моделі кримінального процесу до змагальної, у межах якої прокурор набуває статусу процесуального керівника досудового розслідування. Обґрунтовано, що сучасна модель сторони обвинувачення є результатом поєднання національних правових традицій та міжнародних стандартів.

Визначено поняття та зміст повноважень сторони обвинувачення, які розглядаються як сукупність прав і обов'язків, спрямованих на досягнення завдань кримінального провадження. Доведено, що реалізація повноважень є складним процесом, який охоплює прийняття процесуальних рішень, проведення процесуальних дій, формування доказової бази та забезпечення взаємодії між суб'єктами кримінального провадження.

Проаналізовано нормативно-правове регулювання діяльності сторони обвинувачення в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено положенням Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України, які встановлюють спеціальний правовий режим досудового провадження. Встановлено, що зазначений режим передбачає розширення дискреційних повноважень прокурора, делегування окремих функцій слідчого судді, зміну порядку здійснення процесуальних дій та адаптацію строків кримінального провадження.

Запропоновано розширити фактичний суб'єктний склад сторони обвинувачення, визначений кримінальним процесуальним законодавством, який повинен включати не лише прокурора, слідчого і дізнавача, а й

оперативних працівників, спеціалістів та інших осіб, які беруть участь у формуванні доказової бази.

Здійснено ідентифікацію проблемних питань, які вирішує сторона обвинувачення на початковому та подальших етапах кримінальної процесуальної діяльності. Досліджено особливості здійснення процесуальних дій стороною обвинувачення в умовах воєнного стану.

Встановлено, що відбувається спрощення процедур, зокрема допускається проведення слідчих дій у нічний час, за відсутності понятих, із використанням технічних засобів фіксації. Доведено, що відеофіксація набуває ключового значення як альтернативна гарантія законності процесуальних дій.

Значну увагу приділено аналізу інституту доказування. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану відбувається розширення джерел доказів, зокрема за рахунок використання електронних даних, цифрових доказів, супутникових знімків та відкритих джерел інформації (OSINT). Встановлено, що це зумовлює необхідність удосконалення критеріїв допустимості доказів та їх процесуального оформлення.

Обґрунтовано концепцію цифровізації кримінального процесу, яка має стати одним із ключових напрямів його розвитку, що забезпечить можливість дистанційного проведення процесуальних дій, фіксації доказів у режимі реального часу та збереження доказової інформації в умовах обмеженого доступу до місць подій.

Досліджено особливості прийняття процесуальних рішень стороною обвинувачення. Доведено, що розширення дискреційних повноважень слідчого та прокурора є об'єктивно зумовленим, однак потребує встановлення чітких меж та ефективних механізмів контролю. Обґрунтовано, що принцип пропорційності має виступати ключовим критерієм оцінки законності процесуальних рішень.

Удосконалено підходи до забезпечення балансу між ефективністю кримінального переслідування та правами людини, адже сучасна модель

реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану характеризується поєднанням двох взаємопов'язаних тенденцій: розширення процесуальних можливостей та спрощення процедур і одночасна необхідність забезпечення належного рівня гарантій прав і свобод людини.

Встановлено, що міжнародні стандарти передбачають поєднання розширених повноважень сторони обвинувачення з гарантіями незалежності, підзвітності та дотримання прав людини. Обґрунтовано, що принцип комплементарності визначає провідну роль національних органів у розслідуванні міжнародних злочинів.

Доведено, що ефективність діяльності сторони обвинувачення в умовах воєнного стану значною мірою залежить від рівня міжвідомчої координації, спеціалізації слідчих та прокурорів, використання сучасних технологій та належного нормативного забезпечення.

Дістали подальшого розвитку ідеї гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами; положення про розвиток інституту сторони обвинувачення, який повинен здійснюватися на засадах верховенства права, пропорційності, ефективності, цифровізації та дотримання прав людини, що забезпечить досягнення балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями справедливого кримінального провадження.

Узагальнено, що сучасна модель реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є комплексною системою, яка поєднує розширені процесуальні можливості з підвищеними вимогами до законності, обґрунтованості та дотримання прав людини.

Обґрунтовано механізм забезпечення ефективності кримінального переслідування воєнних злочинів, який залежить від інтеграції сучасних методів доказування, міждержавної співпраці та належної координації між національними та міжнародними інституціями.

Ключові слова: сторона обвинувачення, прокурор, слідчий,

публічність, орган досудового розслідування; правова компетенція, процесуальні повноваження, міжнародні стандарти, організація слідчої діяльності, дискреційні повноваження, дотримання прав людини, слідчі (розшукові) дії, процесуальні рішення, дистанційне досудове розслідування, цифровізація кримінального провадження, оптимізація досудового розслідування, принципи пропорційності та комплементарності, воєнний стан.

SUMMARY

Babenko V. V. Implementation of the Prosecution's Powers at the Stage of Pre-Trial Proceedings under Martial Law. – *Qualification scientific work as a manuscript.*

Dissertation for obtaining the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 “Law”. Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2026.

The dissertation is a comprehensive scientific study that provides a systematic analysis of theoretical, regulatory, and practical foundations of the implementation of the prosecution's powers at the stage of pre-trial proceedings under martial law, as well as formulates scientifically substantiated provisions, conclusions, and practical recommendations of significant theoretical and applied importance for the science of criminal procedure, criminalistics, and law enforcement practice.

The relevance of the research topic is caused by the objective necessity to adapt the criminal procedural legislation of Ukraine to the conditions of martial law introduced due to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. Under such extraordinary legal conditions, criminal proceedings undergo substantial transformations manifested in the expansion of the prosecution's powers, simplification of procedural mechanisms, transformation of approaches to evidence, and strengthening of the prosecutor's role as the procedural supervisor of pre-trial investigation. At the same time, such transformations are accompanied by increased risks of violations of human rights and freedoms, which necessitates

ensuring a proper balance between the effectiveness of criminal prosecution and adherence to the principles of the rule of law.

The dissertation examines the genesis of the institution of the prosecution in the criminal procedure of Ukraine. It has been established that its development is characterized by a transition from an inquisitorial model to an adversarial system, within which the functional differentiation of procedural roles has occurred. It is substantiated that the modern model of the prosecution is the result of the interaction between national legal traditions and international standards of criminal justice.

The concept and content of the prosecution's powers are defined as a set of rights and obligations aimed at achieving the objectives of criminal proceedings. It is proven that the implementation of these powers is a complex process encompassing the adoption of procedural decisions, conduct of procedural actions, formation of the evidentiary base, and ensuring interaction between the participants of criminal proceedings.

The regulatory framework governing the activities of the prosecution under martial law has been analyzed. Particular attention is paid to the provisions of Chapter IX-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which establish a special legal regime for pre-trial proceedings. It has been determined that this regime the expansion of prosecutorial discretion, delegation of certain functions of the investigating judge to the prosecutor, adaptation of procedural time limits, and transformation of the procedures for conducting investigative actions.

The expediency of expanding the actual composition of the prosecution has been substantiated. It is proposed that, in addition to prosecutors, investigators, and inquiry officers, it should also include operational officers, specialists, and other persons involved in the formation of the evidentiary base.

The peculiarities of conducting procedural actions by the prosecution under martial law have been examined. It has been established that procedural simplifications take place, including the possibility of conducting investigative (search) actions at night, in the absence of witnesses, and with the use of technical

means of recording. It has been proven that video recording becomes a key alternative guarantee of the legality of procedural actions.

Significant attention is devoted to the analysis of the institution of evidence. It is substantiated that under martial law there is an expansion of sources of evidence, including electronic data, digital evidence, satellite imagery, and open-source intelligence (OSINT). It has been established that this requires improvement of the criteria of admissibility, reliability, and relevance of evidence, as well as its procedural formalization.

A concept of digitalization of criminal proceedings has been developed as one of the key directions of its evolution. It ensures the possibility of remote procedural actions, real-time evidence recording, and preservation of evidentiary information under conditions of limited access to crime scenes.

The peculiarities of decision-making by the prosecution have been analyzed. It is proven that the expansion of discretionary powers of prosecutors and investigators is objectively justified, but requires the establishment of clear limits and effective control mechanisms. It is substantiated that the principle of proportionality should serve as a key criterion for assessing the legality of procedural decisions.

The problems of ensuring human rights and freedoms in criminal proceedings have been examined. It has been established that procedural simplifications may lead to restrictions on the right to defense, confidentiality of communication with counsel, and other guarantees of a fair trial. The necessity of maintaining effective judicial control as a fundamental safeguard of legality has been proven.

Special attention is given to international experience. It has been established that international standards require the combination of expanded prosecutorial powers with guarantees of independence, accountability, and respect for human rights. It is substantiated that the principle of complementarity defines the leading role of national authorities in the investigation of international crimes.

It is proven that the effectiveness of the prosecution's activity under martial law depends on the level of interagency coordination, specialization of prosecutors and investigators, use of modern technologies, and adequate regulatory support.

Based on the conducted research, proposals have been developed to improve the criminal procedural legislation of Ukraine, including: defining the limits of prosecutorial discretion; strengthening judicial control; regulating digital evidence; improving evidentiary procedures; developing specialization of prosecutors; harmonizing national legislation with international standards.

It is generalized that the modern model of implementation of the prosecution's powers under martial law is a complex system that combines expanded procedural capabilities with increased requirements for legality, substantiation, and protection of human rights. It is proven that further development of this institution should be based on the principles of the rule of law, proportionality, efficiency, digitalization, and respect for human rights.

Key words: prosecution, prosecutor, investigator, publicity, pre-trial investigation body; legal competence, procedural powers, international standards, organization of investigative activities, discretionary powers, observance of human rights, investigative (search) actions, procedural decisions, remote pre-trial investigation, digitalization of criminal proceedings, optimization of pre-trial investigation, principles of proportionality and complementarity, martial law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Бабенко В. В. Генеза кримінального процесуального законодавства щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 388-394.

2. Бабенко В. В. Поняття реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2023. Вип. 5. С. 310-314.

3. Бабенко В. Міжнародний досвід реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №1 (341). С. 123-128.

4. Бабенко В. Напрями удосконалення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №2 (342). С. 63-67.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бабенко В. В. Зміна повноважень в умовах воєнного стану суб'єктів яких віднесено до сторони обвинувачення. *Протидія організованій злочинності : проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Дніпро, 09 грудня 2022 р. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 13–15.

6. Бабенко В. В. . Реалізація стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану : окремі аспекти. *Міжнародна та національна безпека : теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 15 березня 2024 р. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 653–654.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ СВОЇХ ПОВНОВАЖЕНЬ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	20
1.1. Генеза законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації стороною обвинувачення свої повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану	20
1.2. Поняття, предмет та функціональне призначення реалізації стороною обвинувачення свої повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану	35
Висновки до розділу 1	51
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	57
2.1. Особливості реалізації повноважень стороною обвинувачення під час проведення процесуальних дій на досудовому провадженні в умовах воєнного стану	57
2.2. Особливості реалізації повноважень стороною обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану	73
Висновки до розділу 2	91
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	97
3.1. Міжнародний досвід реалізації стороною обвинувачення свої повноважень на досудовому провадженні в умовах	97

воєнного стану	
3.2. Напрями удосконалення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану	118
Висновки до розділу 3	132
ВИСНОВКИ.....	138
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	141
ДОДАТКИ.....	163

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку кримінального процесуального права України характеризується суттєвими трансформаційними змінами, зумовленими запровадженням правового режиму воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації. У таких умовах кримінальне провадження, особливо на стадії досудового розслідування, зазнає істотної модифікації, спрямованої на забезпечення ефективного кримінального переслідування, підтримання правопорядку та захисту національної безпеки.

Ключову роль у цих процесах відіграє сторона обвинувачення, яка здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, приймає основні процесуальні рішення та забезпечує координацію діяльності правоохоронних органів. В умовах воєнного стану її повноваження суттєво розширюються, що обумовлено необхідністю оперативного реагування на воєнні злочини, злочини проти основ національної безпеки та інші кримінальні правопорушення.

Водночас таке розширення повноважень супроводжується ризиками надмірного втручання у права і свободи людини, що зумовлює необхідність забезпечення балансу між ефективністю кримінального переслідування та дотриманням принципів верховенства права, змагальності сторін і пропорційності.

Особливого значення набувають положення Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України, які передбачають особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, включаючи спрощення процесуальних процедур, трансформацію інституту доказування, розширення дискреційних повноважень прокурора та модифікацію механізмів судового контролю.

Актуальність дослідження також зумовлюється необхідністю врахування міжнародних стандартів кримінальної юстиції, практики

Європейського суду з прав людини, положень міжнародного гуманітарного права та діяльності Міжнародного кримінального суду, що особливо важливо в контексті розслідування воєнних злочинів і реалізації принципу комплементарності.

Попри наявність значної кількості наукових праць у сфері кримінального процесу, комплексне дослідження проблем удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану залишається недостатньо розробленим, що обумовлює необхідність подальшого наукового осмислення зазначеної проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р), Плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2023 № 272-р), Порядку електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України (спільний наказ Офісу Генерального прокурора та МВС України від 22.11.2021 № 371/846), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 03.02.2022 № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки (наказ МВС України від 21.05.2024 № 326), Основних напрямів наукових досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (реєстраційний номер 0118U100436).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний науковий аналіз теоретичних, нормативних і практичних засад реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового

провадження в умовах воєнного стану та розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1) дослідити генезу законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану;

2) визначити поняття, предмет та функціональне призначення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану;

3) проаналізувати особливості реалізації повноважень стороною обвинувачення під час проведення процесуальних дій на досудовому провадженні в умовах воєнного стану;

4) встановити особливості реалізації повноважень стороною обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану;

5) дослідити міжнародний досвід реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану;

6) визначити напрями удосконалення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення досудового кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження – реалізація стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети, крізь призму об'єкта і предмета дослідження використано різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, основоположним із-поміж яких є *діалектичний метод*, що полягає у розумінні будь-якої системи через

важливість взаємодії елементів та їхнього взаємозв'язку і визначає стратегію дослідження розвитку інституту сторони обвинувачення.

Формально-логічний метод дав змогу дослідити поняття, зміст, ознаки реалізації повноважень стороною обвинувачення (підрозділи 1.1, 1.2). *Історико-правовий метод* застосовувався для дослідження генези законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану (підрозділ 1.1). *Методи аналізу, класифікації, групування та системно-структурний метод* використовувалися для з'ясування організаційних та процесуальних питань, що їх вирішує сторона обвинувачення на початковому та подальших етапах досудового розслідування злочинів в умовах воєнного стану (підрозділи 2.1, 2.2). Використання *соціологічного та статистичного методів* сприяло узагальненню юридичної практики, аналізу емпіричної інформації, пов'язаної з темою дисертаційного дослідження (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2). Застосування *функціонального методу* дозволило визначити основні напрями оптимізації реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану (підрозділ 3.2). *Порівняльно-правовий метод* використовувався під час огляду й вивчення юридичної літератури, основних наукових підходів щодо вирішення поставлених завдань дослідження й аналізу вітчизняного та міжнародного законодавства (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). *Формально-юридичний метод* було застосовано під час дослідження нормативних джерел дисертаційної роботи, що дозволило виявити правові положення, які потребують удосконалення з погляду однозначності та ефективної їх реалізації у практичній діяльності сторони обвинувачення у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану (розділи 2 і 3).

Методи аналізу, дедукції, абстрагування, узагальнення та інші формально-логічні методи дали змогу виділити основні формулювання стосовно реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на

досудовому провадженні в умовах воєнного стану (розділи 1–3). На основі *методу синтезу* сформовано та викладено загальні висновки за темою дисертації.

Емпіричну базу дослідження становлять інформаційно-аналітичні матеріали діяльності Національної поліції України та Офісу Генерального прокурора України за період 2015–2025 років, матеріали кримінальних проваджень, судових вироків, а також власний практичний досвід роботи в підрозділах Національної поліції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням основних загальнотеоретичних та процесуальних засад, форм і концептуальних положень щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану, в якому сформульовано низку наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, що мають важливе теоретико-прикладне значення для науки кримінального процесу, криміналістики та діяльності органів досудового розслідування, зокрема:

уперше:

– запропоновано розширити фактичний суб'єктний склад сторони обвинувачення, визначений кримінальним процесуальним законодавством, який повинен включати не лише прокурора, слідчого і дізнавача, а й оперативних працівників, спеціалістів та інших осіб, які беруть участь у формуванні доказової бази;

– обґрунтовано концепцію цифровізації кримінального процесу, яка має стати одним із ключових напрямів його розвитку, що забезпечить можливість дистанційного проведення процесуальних дій, фіксації доказів у режимі реального часу та збереження доказової інформації в умовах обмеженого доступу до місць подій (розширення джерел доказів, зокрема електронних, цифрових, супутникових та OSINT-даних);

удосконалено:

– підходи до забезпечення балансу між ефективністю кримінального переслідування та правами людини, адже сучасна модель реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану характеризується поєднанням двох взаємопов'язаних тенденцій: розширення процесуальних можливостей та спрощення процедур і одночасна необхідність забезпечення належного рівня гарантій прав і свобод людини;

– механізм забезпечення ефективності кримінального переслідування воєнних злочинів, який залежить від інтеграції сучасних методів доказування, міждержавної співпраці та належної координації між національними та міжнародними інституціями;

дістало подальшого розвитку:

– ідентифікація проблемних питань, які вирішує сторона обвинувачення на початковому та подальших етапах кримінальної процесуальної діяльності, а саме стосовно: мінімізації будь-яких ризиків можливих зловживань із боку дізнавачів чи слідчих в умовах розширення їхніх процесуальних повноважень, що обмежують права і свободи інших учасників кримінального провадження, перевірки доцільності проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій, наприклад, вночі, без участі захисника тощо, а також обов'язку визначати та прогнозувати небезпечні ризики участі у процесуальних діях на території обслуговування, зокрема в умовах воєнного стану;

– ідеї гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами;

– положення про розвиток інституту сторони обвинувачення, який повинен здійснюватися на засадах верховенства права, пропорційності, ефективності, цифровізації та дотримання прав людини, що забезпечить досягнення балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями справедливого кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації впроваджені та використовуються у:

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність», а також підготовки підручників, навчальних посібників, курсів лекцій;

– *науковій діяльності* – для подальшого вдосконалення основ методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на основі сформульованих теоретичних положень, висновків і практичних рекомендацій;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування підрозділів Національної поліції України.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 2024 р.), «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення» (м. Київ, 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у шести наукових публікаціях, із яких чотири – статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – тези у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 163 сторінки, із яких основний текст – 139 сторінок. Список використаних джерел налічує 172 найменування та займає 23 сторінки. Додатки розміщено на 1 сторінці.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ СВОЇХ ПОВНОВАЖЕНЬ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Генеза законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану

Дослідження генези законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації повноважень сторони обвинувачення на досудовому провадженні в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності в контексті збройної агресії російської федерації проти України, що зумовило необхідність адаптації кримінального процесуального права до надзвичайних обставин. На відміну від мирного періоду, воєнний стан вимагає від прокурора оперативного реагування на порушення міжнародного гуманітарного права, що часто супроводжується обмеженнями процесуальних гарантій та ризиками зловживань владою.

Актуальність теми зумовлена недостатнім вивченням історичного розвитку норм, які регулюють повноваження обвинувачення, а також еволюції теоретичних концепцій, що дозволяють зрозуміти сучасні виклики, такі як баланс між ефективністю розслідування воєнних злочинів та захистом прав людини. Проблема полягає в комплексному аналізі генези для виявлення системних тенденцій, що сприятиме розробці ефективних механізмів протидії загрозам національній безпеці та правопорядку в умовах конфлікту.

Проблематика генези законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації повноважень сторони обвинувачення на досудовому провадженні в умовах воєнного стану знайшла відображення в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, у роботах Т.О. Лоскутова розглядається

засада захисту правової довіри у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану, де автор аналізує еволюцію норм від радянського періоду до сучасності, акцентуючи на балансі між розширеними повноваженнями прокурора та гарантіями прав людини. Аналогічно, у дисертації Д.І. Гунченко досліджується взаємодія прокурора та слідчого судді, з акцентом на історичний розвиток повноважень обвинувачення в надзвичайних ситуаціях, включаючи воєнний стан, та пропозиції щодо удосконалення на основі міжнародних стандартів. У працях М.О. Каліновської висвітлюється генеза норм щодо кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на досудовому етапі, з урахуванням змін у законодавстві під впливом воєнного стану. С.А. Чиж аналізує сучасний стан розвитку наукових уявлень про доказування у кримінальному процесі, простежуючи теоретичні погляди від класичних концепцій до адаптації в умовах конфлікту. У збірнику "Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України" розглядається еволюція повноважень сторони обвинувачення, з акцентом на теоретичні погляди щодо їх реалізації в умовах воєнного стану. Дослідження С. В. Тищенка фокусується на взаємодії прокурора та слідчого судді, простежуючи генезу законодавства від пострадянських реформ до воєнних змін. У матеріалах конференції "Право в умовах воєнного стану" аналізується історичний розвиток норм щодо публічної влади та обвинувачення в надзвичайних режимах. Проте комплексний аналіз генези з урахуванням як законодавчих змін, так і еволюції теоретичних поглядів у контексті сучасного воєнного стану залишається недостатньо розробленим, що зумовлює потребу в подальшому науковому вивченні.

Генеза реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження є складним багатовимірним процесом, що відображає еволюцію кримінального процесуального законодавства України та трансформацію доктринальних підходів до розуміння ролі прокуратури в системі кримінальної юстиції. Історично вітчизняна модель кримінального

процесу формувалася під впливом публічно-правової парадигми, у межах якої прокурор розглядався насамперед як представник державної влади, наділений широкими наглядовими та владно-розпорядчими повноваженнями. Поєднання функцій кримінального переслідування, процесуального контролю та загального нагляду зумовлювало домінування репресивних елементів у діяльності сторони обвинувачення, що відповідало централізованій моделі кримінальної політики.

З набуттям Україною курсу на європейську інтеграцію та впровадженням стандартів Ради Європи відбулося поступове переосмислення ролі прокурора у кримінальному процесі. Законодавчі реформи, зокрема ухвалення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, закріпили принципи змагальності, диспозитивності та процесуальної рівності сторін, що об'єктивно звузило наглядову складову діяльності прокуратури та водночас підвищило значення її процесуальної функції. У цьому контексті прокурор почав розглядатися передусім як процесуальний керівник досудового розслідування, відповідальний за формування доказової бази, прийняття ключових процесуальних рішень та підтримання балансу між публічним інтересом і правами особи.

Як обґрунтовано зазначає О.В. Драган, генеза кримінального процесуального законодавства щодо реалізації повноважень сторони обвинувачення свідчить про поступовий відхід від моністичної, репресивно зорієнтованої моделі до функціонально збалансованої конструкції, у межах якої прокурор наділяється значною дискрецією, але водночас обмежується процесуальними гарантіями та судовим контролем. Проте навіть до запровадження воєнного стану зазначена модель залишалася чутливою до надзвичайних викликів, що проявлялося у відсутності належних механізмів реагування на кризові ситуації, пов'язані з масовими порушеннями правопорядку, збройними конфліктами чи загрозами національній безпеці [16].

Запровадження правового режиму воєнного стану стало переломним етапом у розвитку кримінального процесу та практики реалізації повноважень сторони обвинувачення. Воєнні дії спричинили докорінну зміну умов здійснення досудового провадження, що виявилось в обмеженні доступу до судів, знищенні або втраті доказів, вимушеному переміщенні учасників кримінального процесу, а також у необхідності оперативного реагування на злочини, пов'язані з агресією та воєнними діями. За таких обставин саме прокурор опинився в центрі механізму забезпечення ефективності кримінального переслідування, що об'єктивно зумовило розширення його процесуальних можливостей.

Водночас, як слушно зауважує Т.О. Лоскутов, правовий режим воєнного стану не означає нівелювання засад кримінального процесу, а передбачає їх адаптацію з урахуванням принципу правової довіри. Розширення дискреційних повноважень сторони обвинувачення має супроводжуватися підвищеними вимогами до мотивування процесуальних рішень, їх прозорості та прогнозованості для учасників провадження. У цьому аспекті генеза повноважень прокурора в умовах воєнного стану характеризується не лише кількісними змінами (розширенням обсягу повноважень), а й якісним зрушенням у бік підвищення стандартів відповідальності [41].

Теоретичне осмислення ролі прокурора у досудовому провадженні в умовах війни виявило наявність різноспрямованих наукових підходів. Частина дослідників обґрунтовує необхідність посилення процесуальної автономії прокурора, розглядаючи її як інструмент забезпечення ефективності кримінального переслідування в екстремальних умовах. Водночас інші науковці акцентують увагу на ризиках надмірної концентрації владних повноважень, що може призводити до зниження рівня судового контролю та потенційного порушення прав людини.

У цьому зв'язку вагомим значення набувають наукові дослідження, присвячені взаємодії прокурора та слідчого судді. Праці С.В. Тищенка та Д.І. Гунченка переконливо доводять, що навіть в умовах воєнного стану

судовий контроль зберігає свою системоутворюючу функцію та виступає ключовим елементом механізму стримувань і противаг. Генеза відповідних повноважень має розглядатися не лише крізь призму формальних законодавчих змін, а й у контексті еволюції процесуальної культури, у межах якої прокурор і слідчий суддя діють як взаємодоповнювальні суб'єкти забезпечення законності [13; 143].

Особливе місце у формуванні сучасних теоретичних уявлень посідає проблема доказування на стадії досудового провадження. Умови воєнного стану істотно трансформували класичні підходи до оцінки допустимості, належності та достовірності доказів, що безпосередньо вплинуло на реалізацію повноважень сторони обвинувачення. Як зазначає М.О. Каліновська, особливості застосування запобіжних заходів у таких умовах вимагають від прокурора не лише активної доказової діяльності, а й підвищеної уваги до процесуальних гарантій сторони захисту [30].

Аналогічну позицію займає С.А. Чиж, підкреслюючи, що сучасні наукові уявлення про доказування характеризуються тенденцією до підвищення стандартів обґрунтованості процесуальних рішень навіть за умов надзвичайного правового режиму [149].

Важливою складовою генези сучасної моделі реалізації повноважень сторони обвинувачення є інституційні та цифрові трансформації кримінального провадження. Використання електронних засобів фіксації процесуальних дій, дистанційної комунікації та цифрових реєстрів суттєво змінює характер процесуального керівництва досудовим розслідуванням. У цьому контексті прокурор постає не лише як носій владних повноважень, а й як координатор складних міжінституційних і цифрових процесів, відповідальний за дотримання балансу між оперативністю розслідування та забезпеченням прав учасників провадження. Питання гарантування прав осіб під час проведення судових експертиз, на що звертає увагу Д.В. Сидоренко, додатково актуалізує потребу комплексного підходу до реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану [128].

Таким чином, генеза законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану відображає поступовий перехід від формально-репресивної до функціонально орієнтованої моделі кримінального процесу. Ця модель ґрунтується на поєднанні розширених процесуальних можливостей прокурора з посиленими механізмами судового контролю, принципом пропорційності та високими стандартами дотримання прав людини. Сформовані в українській науковій доктрині підходи створюють стійке методологічне підґрунтя для подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики в умовах тривалого правового режиму воєнного стану.

Подальший розвиток наукових підходів до осмислення повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану зумовлюється необхідністю врахування міжнародного досвіду функціонування прокуратури у надзвичайних правових режимах. Як свідчить практика європейських держав, а також рекомендації міжнародних інституцій, ефективність кримінального переслідування в умовах збройного конфлікту безпосередньо залежить від здатності органів прокуратури поєднувати оперативність процесуальних рішень із неухильним дотриманням стандартів верховенства права. У цьому сенсі особливо показовими є положення Висновку № 15 Консультативної ради європейських прокурорів, у якому наголошується, що навіть в умовах надзвичайних ситуацій прокурор зобов'язаний діяти в межах закону, зберігаючи інституційну незалежність та повагу до прав людини [158].

Міжнародно-правовий вимір реалізації повноважень сторони обвинувачення також тісно пов'язаний із концепцією комплементарності кримінальної юстиції, що набула особливого значення у контексті розслідування воєнних злочинів. Як засвідчує практика Міжнародного кримінального суду, саме національні органи обвинувачення відіграють ключову роль у первинному документуванні та переслідуванні міжнародних

злочинів, тоді як міжнародні механізми мають допоміжний характер. У цьому контексті прокурор у досудовому провадженні постає як центральна фігура, відповідальна не лише за збирання доказів, а й за забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам, що в подальшому уможлиблює ефективну взаємодію з міжнародними судовими інституціями.

Особливої уваги потребує питання трансформації дискреційних повноважень прокурора в умовах воєнного стану. Розширення процесуальної дискреції, зумовлене об'єктивними труднощами здійснення досудового розслідування, водночас створює ризики вибіркового правозастосування та зниження рівня процесуальних гарантій. Обґрунтовується необхідність чіткого нормативного окреслення меж прокурорської дискреції, а також посилення механізмів внутрішнього та судового контролю за її реалізацією. Такий підхід відповідає загальноєвропейській тенденції до підвищення прозорості діяльності органів обвинувачення в кризових умовах [147].

Не менш важливим аспектом є вплив воєнного стану на баланс між публічними інтересами та правами особи у досудовому провадженні. Реалізуючи функцію кримінального переслідування, прокурор змушений діяти в умовах підвищеного суспільного запиту на безпеку, що може вступати в напруження з індивідуальними правами підозрюваного чи обвинуваченого. У цьому контексті наукові позиції О.М. Костенка та Н.В. Глинської акцентують увагу на необхідності застосування принципу пропорційності як ключового методологічного орієнтира діяльності сторони обвинувачення. Зазначений принцип дозволяє забезпечити належний баланс між ефективністю кримінального переслідування та збереженням сутнісного змісту прав і свобод людини навіть за умов воєнного стану [11; 35].

В історичному вимірі розвиток повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в Україні тісно пов'язаний із загальною еволюцією кримінального процесуального законодавства та трансформацією ролі прокуратури в системі кримінальної юстиції. У мирний час прокурор розглядався як центральний суб'єкт кримінального переслідування,

поєднуючи функції процесуального керівника та державного нагляду, які закріплювалися через відповідні положення кримінально-процесуального законодавства. Такий формальний баланс між владними повноваженнями й процесуальними гарантіями почав змінюватися під впливом євроінтеграційних процесів та імплементації стандартів Ради Європи, що передбачали посилення захисту прав людини, принципу змагальності та незалежності суду та сторін. Ці зміни трансформували традиційну модель діяльності сторони обвинувачення як вертикально інтегрованого наглядового органу в більш функціонально збалансованого процесуального керівника, що підпорядковувався загальним засадам кримінального провадження.

Однак фактичний перелом у нормативній регламентації та практичній реалізації повноважень прокурора відбувся з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та запровадженням правового режиму воєнного стану. У відповідь на нові виклики 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», яким закріплено спеціальні особливості здійснення кримінального провадження та істотно розширено процесуальні повноваження прокурора.

Зокрема, законодавець передбачив можливість доручення Верховним Судом та обласними прокурорами здійснення досудового розслідування іншим органам досудового розслідування за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідних органів за територіальною підслідністю, закріпив механізми поновлення процесуальних строків, унормував особливості участі захисника, а також уточнив правила фіксації окремих слідчих (розшукових) дій у разі неможливості участі понять. Зазначені зміни спрямовані на запровадження гнучких механізмів реагування на форс-мажорні обставини та забезпечення безперервності діяльності

сторони обвинувачення навіть за умов обмеженого функціонування судів і правоохоронних органів у зоні активних бойових дій [104].

Аналізуємо ці зміни в контексті попередніх етапів законодавчого регулювання. Так, ще раніше, у 2014 році, були внесені зміни до кримінально-процесуального законодавства щодо «особливого режиму кримінального провадження» в умовах воєнного стану чи антитерористичної операції, зокрема Законом України № 1631-VII, що започаткував певну правову основу для спеціального досудового провадження. Однак саме 2022 рік став тим якісним переломом, коли система кримінального провадження в умовах війни потребувала «перезапуску» з урахуванням глибоких змін у безпековій та правовій ситуації в країні.

Юридична наука також відображає непростий шлях нормативної трансформації. З одного боку, багато авторів, зокрема О.В. Драган, відзначають, що розширення повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є об'єктивною відповіддю на потребу забезпечити юридичну реакцію на виклики, які не могли бути передбачені у класичних нормах кримінального процесу — переміщення осіб, відсутність матеріальних доказів, знищення об'єктів слідства тощо. Прокурор у цих умовах виступає не лише процесуальним керівником, а й координатором міжвідомчої взаємодії в механізмі правосуддя [17].

З іншого боку, такі зміни породили дискусії щодо балансу між оперативністю та захистом прав людини. Так, науковці й практики звертають увагу на ризики надмірної концентрації процесуальних повноважень у сторони обвинувачення, що може призводити до зменшення ролі судового контролю. У кращих міжнародних практиках (наприклад, у Європейському Союзі) роль прокурора як процесуального керівника суворо протидіє свавільному розширенню повноважень без належних механізмів противаг. Українські вчені, посиляючись на принцип верховенства права, наголошують на необхідності впровадження чітких критеріїв для випадків, коли прокурор

може виконувати функції, що зазвичай належать слідчому судді — навіть у тимчасових умовах неможливості роботи суду.

Практичне порівняння також свідчить про поступову зміну самого змісту досудового провадження. До запровадження правового режиму воєнного стану чинне кримінальне процесуальне законодавство ґрунтувалося на відносно стабільній моделі процесуального регулювання, що передбачала чітко визначені строки досудового розслідування, гарантовану участь захисника та судовий контроль за застосуванням запобіжних заходів як ключові елементи балансу між оперативністю кримінального переслідування та дотриманням прав і свобод особи. Так, відповідно до статті 219 Кримінального процесуального кодексу України встановлювалися граничні строки досудового розслідування, порушення яких тягло процесуальні наслідки, а статті 48 та 52 КПК України закріплювали право підозрюваного на захисника, зокрема в обов'язкових випадках його участі. Водночас застосування запобіжних заходів відповідно до статей 176–183 КПК України здійснювалося виключно за рішенням слідчого судді з обов'язковим дотриманням принципів необхідності та пропорційності, що слугувало інституційною гарантією від надмірного втручання держави у сферу особистої свободи. Але вже після 24 лютого 2022 року внесено національні норми, що передбачають можливість призупиняти досудове розслідування у випадках, коли об'єктивні обставини, пов'язані з воєнним станом, унеможливають його продовження, а також дистанційну участь захисника та інших учасників, що стало вимогою часу [38].

Ці законодавчі кроки одразу наштовхнулися на практичні виклики і в науковому середовищі. Численні дослідження підкреслюють, що хоча розширення повноважень сторони обвинувачення потенційно посилює ефективність кримінального переслідування та здатність системи реагувати адекватно на безпрецедентні обставини, воно також обов'язково потребує забезпечення ефективного судового контролю, прозорості процесуальних рішень та гарантій захисту прав учасників провадження. Такий баланс є

характерною ознакою розвинених правових систем і складає важливий орієнтир для подальшого законодавчого та практичного вдосконалення української системи кримінального правосуддя в умовах тривалого правового режиму воєнного стану.

Також слід констатувати, що міжнародний досвід реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану засвідчує домінування підходу, орієнтованого на збереження правової тяглості та інституційної стабільності кримінального процесу. Адаптація процесуальних механізмів до умов війни не повинна означати відмову від фундаментальних засад кримінальної юстиції, а навпаки — має сприяти їх оновленню та зміцненню. Саме в цьому полягає стратегічне завдання сторони обвинувачення як ключового суб'єкта досудового провадження в умовах тривалого правового режиму воєнного стану.

Поглиблений аналіз генези законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану об'єктивно зумовлює звернення до порівняльно-історичного підходу як одного з ключових методологічних інструментів сучасної юридичної науки. Саме цей підхід дозволяє не лише реконструювати еволюцію кримінального процесуального інституту обвинувачення, а й виявити закономірності трансформації його функціонального призначення залежно від суспільно-політичних умов, характеру загроз державній безпеці, а також рівня розвитку правової системи та правосвідомості.

Історично вітчизняний кримінальний процес формувався в межах інквізиційної моделі, у якій сторона обвинувачення фактично концентрувала у своїх руках ініціювання кримінального переслідування, збирання та оцінку доказів, а також контроль за законністю процесуальних дій. За таких умов прокурор сприймався насамперед як репресивний інструмент державної влади, а не як процесуальний гарант законності. Реалізація повноважень сторони обвинувачення не супроводжувалася належними механізмами

судового контролю, тоді як права підозрюваного та інших учасників кримінального провадження мали переважно декларативний характер. Навіть у періоди дії надзвичайних правових режимів, зокрема воєнного або надзвичайного стану, питання допустимих меж втручання держави у сферу прав і свобод особи залишалося поза фокусом наукових дискусій і правозастосовної практики.

Концептуальні зміни у визначенні ролі сторони обвинувачення були закладені з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, яким запроваджено змагальну модель кримінального провадження та нормативно розмежовано процесуальні функції сторін обвинувачення, захисту і суду. У межах цієї моделі прокурора наділено повноваженнями процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що передбачає організацію та координацію діяльності органів досудового розслідування, а також здійснення нагляду за додержанням вимог закону під час проведення слідчих (розшукових) дій. Водночас посилення ролі слідчого судді як суб'єкта судового контролю за обмеженням прав і свобод особи стало ключовою інституційною гарантією дотримання принципу верховенства права на досудовій стадії. Разом із тим збройна агресія проти України та запровадження правового режиму воєнного стану зумовили необхідність перегляду окремих процесуальних механізмів, розрахованих на умови мирного часу, та адаптації кримінального процесу до функціонування в умовах підвищених безпекових і організаційних викликів.

Нормативна еволюція повноважень прокурора в умовах війни характеризується складним пошуком балансу між ефективністю кримінального переслідування та збереженням базових процесуальних гарантій. Законодавчі зміни, ухвалені після 2022 року, засвідчують тенденцію до розширення дискреційних повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження. Це проявляється, зокрема, у спрощенні процедур повідомлення про підозру, застосування запобіжних заходів, проведення та фіксації слідчих (розшукових) дій, а також у ширшому використанні

альтернативних способів доказування в умовах обмеженого доступу до суду або неможливості дотримання класичних процесуальних форм.

Разом із тим така трансформація законодавства не має одновимірного характеру. Вона супроводжується активним науковим осмисленням ризиків надмірної концентрації владних повноважень у руках прокурора, що потенційно може призвести до зниження рівня процесуальних гарантій та порушення балансу інтересів у кримінальному провадженні. У цьому контексті особливої актуальності набувають положення доктрини верховенства права, відповідно до яких навіть за умов воєнного стану держава зобов'язана забезпечувати мінімальні стандарти справедливого кримінального процесу, а будь-які обмеження прав і свобод мають бути обґрунтованими, необхідними та пропорційними.

Практика правозастосування переконливо свідчить, що ефективність реалізації повноважень сторони обвинувачення дедалі більше залежить не від формального обсягу процесуальних прав, а від здатності прокурора мотивувати свої рішення з урахуванням принципів необхідності, пропорційності та правової визначеності. Така тенденція підтверджує глибинну трансформацію теоретичних підходів, у межах яких прокурор розглядається не лише як представник державного обвинувачення, а як суб'єкт із підвищеним рівнем процесуальної відповідальності за дотримання балансу між публічним інтересом у протидії злочинності та охороною прав і свобод особи.

Сучасні доктринальні тенденції свідчать про відхід від суто формального аналізу повноважень сторони обвинувачення та зосередження уваги на їх функціональному призначенні в умовах воєнного стану. У центрі наукових дискусій перебуває проблема процесуальної легітимності дій прокурора, яка формується не лише через дотримання нормативних приписів, а й через сприйняття цих дій учасниками кримінального провадження та суспільством загалом. У цьому вимірі особливого значення набуває принцип правової довіри, який у воєнний період трансформується в

універсальний критерій оцінки допустимості процесуальних компромісів і відступів від звичайних процедур.

Наукові дослідження переконливо доводять, що втрата довіри до органів обвинувачення становить не меншу загрозу для національної безпеки, ніж зниження ефективності кримінального переслідування. Саме тому перспективним напрямом подальших наукових пошуків є розроблення комплексної моделі реалізації повноважень сторони обвинувачення, адаптованої до умов тривалого воєнного стану. Така модель має ґрунтуватися на поєднанні гнучких процесуальних механізмів, дієвого судового контролю та стабільних гарантій прав людини, що відповідатиме як національним правовим традиціям, так і міжнародним стандартам кримінальної юстиції.

Отже, проведені дослідження генези законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану дозволяє дійти низки узагальнюючих висновків.

По-перше, встановлено, що історичний розвиток інституту обвинувачення в національному кримінальному процесі характеризується поступовим переходом від інквізиційної, репресивно зорієнтованої моделі до змагальної та функціонально збалансованої системи, у межах якої прокурор набуває статусу процесуального керівника з підвищеним рівнем відповідальності за дотримання законності, обґрунтованості та пропорційності кримінального переслідування. Запровадження Кримінального процесуального кодексу України 2012 року стало ключовим етапом цієї трансформації, однак умови воєнного стану виявили потребу в подальшій адаптації відповідної моделі.

По-друге, доведено, що правовий режим воєнного стану істотно вплинув на нормативне регулювання досудового провадження, зумовивши розширення дискреційних повноважень сторони обвинувачення з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального переслідування в умовах підвищених безпекових загроз. Водночас така еволюція

законодавства супроводжується об'єктивними ризиками звуження процесуальних гарантій, що потребує посиленого судового контролю та чіткого законодавчого визначення меж прокурорської дискреції.

По-третє, обґрунтовано, що сучасні теоретичні підходи до розуміння ролі прокурора в досудовому провадженні зазнали істотної трансформації. У центрі наукових концепцій опинилися принципи верховенства права, правової визначеності, пропорційності та правової довіри, які слугують методологічними орієнтирами для оцінки допустимості процесуальних відступів у воєнний період. Реалізація повноважень сторони обвинувачення дедалі більше розглядається не як сукупність формальних процесуальних прав, а як функціонально обумовлена діяльність, спрямована на досягнення балансу між публічним інтересом і правами особи.

По-четверте, встановлено, що подальший розвиток інституту обвинувачення в умовах тривалого воєнного стану має здійснюватися на засадах комплексного підходу, який передбачає поєднання гнучких процесуальних механізмів, ефективного судового контролю, цифрових інструментів кримінального провадження та стабільних гарантій прав людини. Особливого значення набуває забезпечення процесуальної легітимності дій прокурора, оскільки рівень суспільної довіри до органів обвинувачення безпосередньо впливає на ефективність кримінальної юстиції та стан правопорядку загалом.

Таким чином, результати дослідження свідчать, що генеза законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану відображає складний, багатовимірний процес трансформації кримінального процесу, у межах якого пріоритетом має залишатися забезпечення верховенства права навіть за умов надзвичайних викликів. Отримані висновки можуть бути використані як теоретичне підґрунтя для подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в умовах воєнного стану.

1.2. Поняття, предмет та функціональне призначення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану

В Україні введено воєнний стан Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», який затверджено відповідним Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 2102-ІХ від 24.02.2022, який став підставою для реформування багатьох чинних актів законодавства [40; 102]. Власне Указ Президента України, яким в Україні введено воєнний стан, передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених ст. 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, необхідних для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, передбачених ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7; 73].

Ще одним ключовим Законом України воєнного стану є Закон «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до якого «воєнний стан – це особливий правовий режим... обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [7]. Тож треба звернути увагу на те, що обмеження прав і свобод людини і громадянина певною мірою може впливати на зміну повноважень осіб, до компетенції яких належить здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, що відображено у відповідних законах про внесення змін до чинного КПК України. По-справжньому новаторськими стали ст. 615-616 КПК України, які передбачають не тільки розширення існуючих повноважень сторони обвинувачення, але й доповнення їх новими, більш ефективними в умовах

воєнного стану. Перед тим, як піддавати аналізу зазначені вище норми, треба розкрити генезу оновлення кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного стану після 24 лютого 2022 року. Для цього ми намагалися брати до уваги ті закони, які передбачають внесення змін саме до механізму реалізації повноважень стороною обвинувачення на досудовому провадженні. Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» № 2111-IX від 03.03.2022 року передбачено викладення ст. 615 КПК України в оновленій редакції.

У ст. 615 КПК України переглянуто повноваження сторони обвинувачення в умовах воєнного стану, особливо це стосується початку досудового розслідування та подальшої його організації. Серед оновлених повноважень сторони обвинувачення відповідно до ст. 615 КПК України ми можемо виокремити такі: – слідчому дана змога самостійно ухвалювати рішення про початок досудового розслідування шляхом винесення відповідної постанови у випадку відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР); – законодавцем також передбачений перехід повноважень в умовах воєнного стану від слідчого судді до керівника відповідного органу прокуратури у випадку, якщо повноваження слідчого судді не можуть бути реалізовані.

Реалізація повноважень слідчого судді керівником певного органу прокуратури здійснюється з урахуванням вимог глави 37 КПК України за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором. Перехід повноважень в умовах воєнного стану є вимушеною мірою з огляду на виникнення ситуацій об'єктивної неможливості вчинення тих чи інших процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень [130]. У чинному КПК України передбачені випадки організації досудового розслідування в умовах воєнного стану, на що орієнтований навіть відповідний розділ IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах

воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України». Назва цього розділу також зазнавала декількох видозмін до 24 лютого 2022 року, зважаючи на розгортання гібридної війни, яка велася на території України з 2014 року, однак після 24 лютого 2022 року вона закріпила пряму вказівку на державу-агресора – російську федерацію [38].

На нашу думку, важливо висвітлити норму, якою було доповнено названий розділ КПК України. Стаття 616, яку було розроблено в умовах воєнного стану і яка знайшла своє відображення у положеннях розділу організації досудового розслідування в умовах воєнного стану, внесла деяку різноформатність у повноваження сторони обвинувачення та механізм їх реалізації. По-перше, передбачено можливість скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміну запобіжного заходу з інших підстав. Треба зауважити, що скасування запобіжного заходу для проходження військової служби або його зміну з інших підстав можна розглядати як альтернативні варіанти для підозрюваного, обвинуваченого, адже відповідно до диспозиції цієї норми з відповідним клопотанням може звернутися виключно підозрюваний, обвинувачений. По-друге, варто акцентувати на доповненні повноважень сторони обвинувачення, зокрема прокурора.

Серед нових повноважень прокурора можна зазначити розгляд ним клопотання підозрюваного, обвинуваченого про скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та подальше звернення за результатами такого розгляду до слідчого судді, суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Таким чином, прокурор, аналізуючи дані, викладені у клопотанні, ухвалює рішення про подальше

звернення із відповідним клопотанням до суду. Фактично він оцінює достатність викладених у клопотанні даних для того, щоб до підозрюваного, обвинуваченого було застосовано положення ст. 616 КПК України. Однак на цьому функція прокурора у виконанні положень ст. 616 КПК України не завершується. Законодавець покладає на нього контроль за виконанням ухвали слідчого судді або суду про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Контроль прокурора полягає у виконанні певних активних дій, адже у разі нез'явлення підозрюваного, обвинуваченого, стосовно якого винесена відповідна ухвала суду, до визначеного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації прокурор зобов'язаний подати клопотання до суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [29; 38].

При цьому доречним буде наголосити, що законодавець в межах висвітлення повноважень прокурора у ст. 616 КПК України не фокусується виключно на запобіжному заході у вигляді тримання під вартою, а зазначає, що підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано будь-який інший запобіжний захід (особисте зобов'язання, особиста порука, домашній арешт тощо) може звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Таким чином, законодавець єдиною нормою значно розширив повноваження прокурора, надавши йому нестандартні для українського кримінального процесуального законодавства повноваження в умовах воєнного стану.

Доповнення новою ст. 616 КПК України викладено в тексті Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» № 2125-IX від 15.03.2022 р. [29]. Поступово в умовах воєнного стану зазнали розвитку інші повноваження сторони

обвинувачення, які стосуються, зокрема, дотримання строків у кримінальному провадженні, що є важливим аспектом у межах дотримання прав і свобод особи. Тож відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та «протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022 р. статтю 615 КПК України, на реформування якої ми звертали увагу вище, доповнено іншими строками та порядками [87]. Законодавець пропонує збільшити строк письмового повідомлення про підозру затриманій особі, адже в умовах ведення бойових дій 24 години іноді буває недостатньо. З метою запобігання порушення темпоральних вимог кримінального процесуального законодавства строк письмового повідомлення про підозру затриманій особі продовжено до 72 годин з моменту затримання. Невручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі автоматично детермінує негайне звільнення такої особи. Варто підкреслити, що введення воєнного стану на території України вимушено підвищило рівень обмеження основоположних прав людини і громадянина, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, шляхом подовження ключових строків в обмеженні свободи пересування затриманої особи. Однак Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 2462-IX від 27.07.2022 р. знову внесено зміни до положення про строки письмового повідомлення про підозру в умовах воєнного стану, який від 27 липня 2022 року продовжено до 48 годин [115].

Відповідно до ч. 7 ст. 615 КПК України «у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у строки, встановлені ст. 278 цього Кодексу, якщо такі процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до сорока восьми годин» [38].

Врегулювання строку письмового повідомлення про підозру затриманій особі в умовах воєнного стану зумовлюється певною мірою впливом європейського законодавства, із яким тісно корелює законодавство України. Міжнародні стандарти визначають необхідність дотримання прав і свобод людини і громадянина та їх мінімальне обмеження навіть в умовах воєнного стану. Також законодавцем вжито заходів для захисту принципу невідворотності кримінальної відповідальності, адже як зазначено у ч. 8 ст. 615 КПК України: «У кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених ст. 219 [КПК України]» [38].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04.2022 р. ст. 615 треба розглядати як базову для організації здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану, адже вона є відсильною нормою і встановлює загальні положення досудового розслідування, які діють саме в умовах воєнного стану. При цьому ця норма стосується організації діяльності саме сторони обвинувачення, зокрема зміни або переходу окремих повноважень керівника органу досудового розслідування, прокурора тощо [37]. Тема обраного дослідження дозволяє цікавитися нормативно-правовими актами, які передбачають врегулювання процедур обміну осіб як військовополонених. Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-IX, яким розширено повноваження сторони обвинувачення на досудовому провадженні в умовах воєнного стану [127].

Розгортання повномасштабної війни на території України поповнило термінологічний словник кримінального процесу поняттям

«військовополонений». Відповідно до Порядку тримання військовополонених, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413 «військовополонені – особи, які мають право на цей статус відповідно до ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. (далі – Женевська конвенція) та ст. 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р» [131].

Врегулювання процедур обміну військовополоненими передбачає реалізацію повноважень сторони обвинувачення, зокрема прокурора, адже в межах здійснення обміну військовополоненими відповідно розглядається питання про скасування запобіжного заходу. Це викликало необхідність моделювання певних процедур. Тож до повноважень прокурора цим Законом України віднесено право звернутися в порядку, передбаченому ст. 184, 132 КПК України, до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з ухваленням уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого [127].

Подібна процедура уже розглядалася нами вище в рамках аналізу новели кримінального процесуального законодавства – статті 616 КПК України, яка також передбачає повноваження прокурора звернутися із клопотанням про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого для проходження ним військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Введення воєнного стану значно вплинуло на перегляд повноважень сторони обвинувачення, а також здійснення окремих процедур. Особливо в рамках кримінального провадження над військовополоненими. Відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного

стану» № 2531-ІХ від 16.08.2022 р. до осіб-військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у низці військових злочинів, перелік яких міститься у відповідному розділі Кримінального кодексу України, застосовуються виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Отже, слідчий, прокурор не підбирають запобіжний захід за наявними ризиками, а обґрунтовують тримання під вартою єдиною нормою, яка міститься в КПК України, що спрощує вибір запобіжного заходу [38].

Із вищевикладеного треба вивести таку закономірність: нововведені норми або змінені положення довоєнного стану після введення воєнного стану неодноразово змінювалися, про що свідчить збудована нами генеза кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного стану. Чимало оновлених норм стосуються саме сторони обвинувачення та реалізації нею своїх повноважень. Законодавець у межах трансформації норм КПК України вказує на делегування низки повноважень слідчого судді керівнику органу прокуратури, однак за умови збереження механізмів судового контролю, адже з метою дотримання принципу законності та появи першої можливості прокурор зобов'язаний повідомити прокурора вищого рівня та суд про прийняті рішення, надавши копії відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення.

Тобто поява об'єктивної можливості повідомити про ухвалені рішення та вчинені дії зобов'язує відповідну службову особу повідомити про них органи судового контролю, чим законодавець зберігає дієвість функції судового контролю. Також спеціальні процедури в ситуації делегування повноважень стосуються особливого режиму строків досудового розслідування; внесення відомостей до ЄРДР та фіксування кримінального провадження; повідомлення про підозру; особливостей обрання та продовження строків тримання під вартою тощо, що також вплинуло на процеси реалізації повноважень стороною обвинувачення на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Якщо концептуально розглядати цю тематику, то треба зазначити, що суттєвих змін зазнав розділ ІХ-1

«Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», однак завдяки бланкетному способу викладення норм цього розділу, чимало процедур також зазнали змін з огляду на введення воєнного стану. Ці зміни триватимуть до його завершення, якщо певні необхідні нововведення до КПК України не будуть ухвалені раніше [38].

Під час написання ми виокремили «делеговані» повноваження, якщо слідчий суддя через об'єктивні фактори не може їх реалізувати: привід, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, дозвіл на затримання з метою приводу, розгляді клопотання про проведення обшуку (передбачено обидва випадки: ч. 3 ст. 233 та ст. 234 КПК України), отримання зразків для експертизи, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, продовження строку досудового розслідування, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до 30 діб стосовно підозрюваних, обвинувачених, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні визначеного переліку кримінальних правопорушень тощо.

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку з повномасштабною війною спричинило чимало змін у межах кримінального процесуального законодавства. Суттєвих змін зазнав розділ IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», однак завдяки бланкетному способу викладення норм цього розділу, чимало процедур також зазнали змін з огляду на введення воєнного стану. Ці зміни триватимуть до його завершення, якщо певні необхідні нововведення до КПК України не будуть ухвалені раніше. По-справжньому новаторськими стали ст. 615-616 КПК України, які передбачають не тільки розширення наявних повноважень сторони обвинувачення, але й доповнення їх новими, більш ефективними в умовах воєнного стану. У ст. 615 КПК України переглянуто повноваження сторони обвинувачення в умовах воєнного стану, особливо це стосується початку досудового розслідування та подальшої його організації. Стаття 616, яку було розроблено в умовах воєнного стану і яка знайшла своє відображення у положеннях розділу організації досудового

розслідування в умовах воєнного стану, внесла деяку різноформатність у повноваження сторони обвинувачення та механізм їх реалізації. По-перше, передбачено можливість скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміну запобіжного заходу з інших підстав. По-друге, варто акцентувати на доповненні повноважень сторони обвинувачення, зокрема прокурора.

Запровадження правового режиму воєнного стану внесло чимало корективів у розвиток та функціонування правової системи. Окремі норми і положення кодифікованих законів різних галузей права оновилися або були повністю трансформовані під впливом нових викликів. Кримінальне процесуальне законодавство також зазнало змін з огляду на те, що воно регламентує порядок здійснення кримінального судочинства, який передбачає найбільш суворі обмеження прав і свобод людини та громадянина. Такі обмеження найчастіше відбуваються за ініціативи сторони обвинувачення, проте на сьогодні в наукових колах досі не визначеним залишається питання щодо переліку суб'єктів, які до неї належать. Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «...сторони кримінального провадження - з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом...».

Разом із конкретизованим визначенням суб'єктів з боку обвинувачення їх належність до сторони обвинувачення підтверджується нормами КПК України, у яких розкриваються повноваження цих суб'єктів. Так, наприклад, у п.п. 1-3 ч. 2 ст. 40 КПК України зазначається, що «слідчий уповноважений розпочинати досудове 14 розслідування; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам...». Натомість у ст. 1 Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України від 06.07.2017 р. №570 серед

повноважень слідчого передбачено і проведення всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції України, у порядку, встановленому КПК України [40].

Наділення слідчого такими повноваженнями викликає питання і у теоретиків і у практиків, адже зобов'язує по суті представників сторони обвинувачення збирати будь-які докази, навіть ті, що виправдовують особу, яка обвинувачується у вчиненні злочину. Аналогічна ситуація склалася і щодо повноважень дізнавачів, адже відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 40-1 КПК України дізнавач уповноважений «починати дізнання за наявності відповідних підстав...», а згідно з Положенням про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції від 20.05.2020 р. № 405 дізнавач уповноважений «забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних проступків...», що також може поставити під сумнів віднесення його до сторони обвинувачення [102].

До сторони обвинувачення також законодавцем віднесено керівника органу досудового розслідування та керівника органу дізнання, повноваження яких зазначені у наведених вище підзаконних нормативно-правових актах, а також в ст.ст. 39, 39-1 КПК України відповідно. На відміну від проаналізованих вище суб'єктів серед основних повноважень прокурора визначено підтримку державного обвинувачення в суді, відмову від підтримання державного обвинувачення, його зміни або висунення додаткового обвинувачення згідно з п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України.

У Законі України «Про прокуратуру» навіть виділено окрему норму для підкреслення функції обвинувачення прокурора – а саме ст. 22 відповідно до якої «Прокурор підтримує державне обвинувачення в судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України» [73]. До сторони обвинувачення законодавець також відносить потерпілого, його законного представника та представника, адже

початково у визначенні поняття потерпілого закладено, що йому завдано моральної, фізичної або майнової шкоди в залежності від виду особи, яка постраждала (фізична або юридична особа).

Підкреслимо, що основні повноваження проаналізованих суб'єктів суттєво не змінилися в умовах воєнного стану, однак зазнали змін їх повноваження для виконання окремих завдань досудового провадження в залежності від ситуації, яка склалася. В подальших працях вони будуть нами проаналізовані, однак починати їх детальний аналіз не можна без акцентування уваги на тому, що в п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України перелік суб'єктів, які належать до сторони обвинувачення не містить співробітників оперативних підрозділів, хоча 15 законодавець і перелічує їх серед представників сторони обвинувачення в параграфі 2 глави 5 КПК України. Ми підтримуємо позицію науковців (Бойко О.П., Рогальська В.В.), які вбачають доцільність включення працівників оперативних підрозділів до представників сторони обвинувачення [7]. Свою позицію ми аргументуємо, тим, що законодавець по суті і так їх наділив повноваженнями здійснювати обвинувальну діяльність, адже, відповідно до ч. 2 ст. 41 КПК України «Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого», який вже віднесений до сторони обвинувачення.

Безперечно, дана норма не змінилася в КПК України навіть з введенням в Україні воєнного стану, однак дещо змінені повноваження слідчого при проведенні тих чи інших процесуальних дій або прийнятті процесуальних рішень.

Юридична енциклопедія містить тлумачення поняття «повноваження», яке розглядають як сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для реалізації покладених на них функцій. Із цього випливає, що посадові та службові особи наділені певним комплексом прав і обов'язків, зокрема особи, які віднесені

законодавцем до сторони обвинувачення в рамках кримінального процесуального законодавства. З метою більш глибокого і якісного обґрунтування поняття «повноваження» ми вирішили звернутися до думки науковців, які у своїх дослідженнях здійснювали спроби тлумачення означеного поняття. Так, Б. Лазарєв під повноваженнями також розуміє комплекс конкретних прав і обов'язків, які покладаються на певних посадових та службових осіб для реалізації функцій певного органу. Аналогічне судження можна зустріти в наукових доробках Є. Кулакової, яка розглядає повноваження як сукупність юридичних прав і юридичних обов'язків, покладених державою на певний орган державної влади, місцевого самоврядування тощо. Дослідниця не ототожнює права та обов'язки, які передбачені чинним законодавством для певного органу, однак вона наголошує на тому, що за умови їх збігу, у своїй сукупності їх необхідно розглядати як повноваження, що в подальшому спрямовується на реалізацію чогось [40, с. 12].

Із усього переліченого вище можна вивести твердження про те, що повноваження – це, перш за все, сукупність. Дослідники та енциклопедичні видання репрезентують їх як сукупність прав і обов'язків. Крім цього, не випускають також належність повноважень до правового статусу органу влади як одного з його елементів [102, с.178]. При цьому слід зауважити, що деякі науковці дотримуються думки про те, що повноваження можна розглядати також як «право, надане кому-небудь для здійснення чогось, компетенція, доручення, повновасть» [73, с. 469]. Дана позиція також може бути актуальною в рамках дослідження, адже право – це можливість, тому посадові або службові особи наділені певними можливостями реалізувати функції, виконати завдання певного органу.

В багатьох теоретичних дослідженнях звертають увагу також на розкриття поняття «компетенція» разом із аналізом терміну «повноваження». Під «компетенцією» розуміють коло завдань і питань, вирішення яких покладається законом на конкретних посадових та службових осіб в момент

виконання ними певної функції. Якщо ми розглядаємо тлумачення поняття «компетенція» в процесуальному аспекті, то слід наголосити на процесуальному характері цієї функції. Поняття «компетенція» насправді значно ширше за поняття «повноваження», адже воно передбачає наявність уповноваженої особи, якій належить певне повноваження, забезпечене та передбачене чинним законодавством і, відповідно, воно повинно бути реалізоване. Варто підкреслити, що компетенція, як і повноваження є вичерпним поняттям і кожен орган або посадова особа мають визначену компетенцію. Широта повноважень даного органу або посадової особи залежить від нормативно-правового акту, яким регламентується його діяльність [7].

В рамках нашого дослідження аналізу потребує також поняття «реалізація повноважень», адже обрана тематика вказує на необхідність дослідження саме реалізації повноважень стороною обвинувачення на досудовому провадженні.

Фактично під поняттям «реалізація повноважень» слід розуміти їх здійснення, виконання. Відповідно до словника іншомовних слів поняття «реалізація» розглядають як «здійснення наміченого плану, програми, проєкту». Дане визначення є дотичним до терміну «реалізація повноважень», адже він означає виконання функцій і завдань конкретного органу державної влади його посадовими та службовими особами.

Дослідження будь-якого поняття слід розпочинати із елементів, які його складають, а значить виникає необхідність у розкритті терміна «сторона обвинувачення» та переліку суб'єктів, які до неї належать. Найбільш інформативним у даному випадку буде не тільки звернення до положень чинного законодавства, але й до теоретичних досліджень науковців у цьому питанні. Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України «...сторони кримінального провадження - з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування,

керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом...».

Разом із конкретизованим визначенням суб'єктів з боку обвинувачення їх належність до сторони обвинувачення підтверджується нормами КПК України, у яких розкриваються повноваження цих суб'єктів. Наприклад, у п.п. 1-3 ч. 2 ст. 40 КПК України зазначається, що «слідчий уповноважений розпочинати досудове розслідування; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам...». Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 40-1 КПК України дізнавач уповноважений «починати дізнання за наявності відповідних підстав...». Також до сторони обвинувачення законодавцем віднесено керівника органу досудового розслідування та керівника органу дізнання, повноваження яких щодо обвинувачення зазначені у наведених вище підзаконних нормативно-правових актах, а також ст.ст. 39, 39-1 відповідно. Також в умовах воєнного стану внесено певні зміни до чинного кримінального процесуального законодавства, зокрема до повноважень керівника органу досудового розслідування: «керівник органу досудового розслідування під час дії воєнного стану має право своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих». Дане повноваження розширює можливості прийняття рішень для керівника органу досудового розслідування та впливає на швидкість здійснення окремих проміжних дій. На відміну від проаналізованих вище суб'єктів серед основних повноважень прокурора визначено підтримку державного обвинувачення в суді, відмову від підтримання державного обвинувачення, його зміни або висунення додаткового обвинувачення відповідно до п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України. Цілком природньо, що до сторони обвинувачення законодавець також відносить потерпілого, його законного представника та представника, адже

початково у визначенні поняття потерпілого закладено, що йому завдано моральної, фізичної або майнової шкоди в залежності від виду особи, яка постраждала (фізична або юридична особа) конфігурація видів шкоди також змінюється, однак це не важливо в рамках нашого дослідження. Слід нагадати, що до повноважень прокурора законодавцем віднесено також здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Ми звертаємося конкретно до переліку суб'єктів, яких віднесено до сторони обвинувачення, а також обґрунтування їх належності з точки зору висвітлення їх повноважень. Вивчивши існуючі норми, якими регламентується діяльність усіх учасників кримінального провадження, ми з'ясували, що законодавець не приділив необхідної уваги співробітникам оперативних підрозділів. Однак він досить конкретно визначив коло їх повноважень, визначивши при цьому приналежність до сторони обвинувачення. Так, відповідно до ч. 2 ст. 41 КПК України «Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого», що фактично відносить його до сторони обвинувачення, адже відповідно до переліку, який міститься у КПК України, до сторони обвинувачення належить слідчий. Безперечно, дана норма не змінилася в КПК України навіть з введенням в Україні воєнного стану, однак дещо змінені повноваження слідчого при проведенні тих чи інших процесуальних дій або прийнятті процесуальних рішень. Інформацією про зміни або доповнення здійснення окремих процедур під час досудового провадження повинні володіти і оперативні співробітники, оскільки вони повинні не просто користуватися повноваженнями слідчого при виконанні його доручень, але й не порушувати вимог чинного законодавства. При цьому Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України від 06.07.2017 р. №570 визначає, що організація взаємодії слідчих підрозділів з органами і підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову

діяльність...забезпечується шляхом: ефективного контролю за своєчасним та повним виконанням оперативними підрозділами доручень слідчих про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій...».

Таким чином демонструється взаємодія слідчих підрозділів із оперативними та обґрунтовується наша позиція з приводу віднесення оперативних співробітників до сторони обвинувачення. На нашу думку, немає значення, чи будуть вони віднесені до сторони обвинувачення як обов'язковий суб'єкт поряд із тими, хто вже там зазначений або у відповідному моменті, зокрема виконанні дорученні слідчого, адже це питання потребує окремого дослідження і в одному абзаці його детально висвітлити неможливо.

Отже, у чинному КПК України передбачено перелік суб'єктів, які належать до сторони обвинувачення, однак він не є вичерпним. На нашу думку, слід відносити до сторони обвинувачення також співробітників оперативних підрозділів, тому що вони у передбачених законом випадках (під час виконання доручень слідчого) реалізують свої повноваження з боку обвинувачення, однак законодавцем про це зазначено виключно у нормі, яка регламентує статус та повноваження співробітників оперативних підрозділів.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного комплексного дослідження генези законодавства, теоретичних підходів, нормативного регулювання та практики реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану сформульовано такі узагальнюючі висновки.

Встановлено, що інститут сторони обвинувачення у кримінальному процесі України є результатом тривалої еволюції, яка відображає трансформацію державної кримінальної політики, зміну правових доктрин і поступову імплементацію міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Історично цей інститут формувався в межах інквізиційної моделі, що передбачала концентрацію владних повноважень у руках державних органів, зокрема прокуратури, яка поєднувала функції кримінального переслідування, нагляду та контролю.

Доведено, що із прийняттям КПК України 2012 року відбувся перехід до змагальної моделі кримінального провадження, що зумовило перегляд ролі прокурора як центрального суб'єкта обвинувачення. У сучасних умовах прокурор виступає процесуальним керівником досудового розслідування, що забезпечує баланс між ефективністю кримінального переслідування та дотриманням прав і свобод людини.

Обґрунтовано, що ключовими категоріями дослідження є «повноваження», «компетенція» та «реалізація повноважень». Встановлено, що повноваження слід розглядати як сукупність прав і обов'язків, закріплених за суб'єктами кримінального провадження для виконання покладених на них функцій. При цьому компетенція є ширшим поняттям, що визначає сферу діяльності суб'єкта, тоді як повноваження виступають її конкретизацією.

Доведено, що реалізація повноважень є процесом їх практичного здійснення, який охоплює не лише формальне використання правових можливостей, а й досягнення визначених законом цілей кримінального провадження. В умовах воєнного стану реалізація повноважень набуває особливого значення, оскільки від ефективності цього процесу залежить здатність держави забезпечити правопорядок і національну безпеку.

Встановлено, що відповідно до КПК України сторона обвинувачення включає слідчого, дільника, прокурора, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, а також потерпілого та його представників. Водночас доведено, що цей перелік не є вичерпним, оскільки фактично до реалізації функції обвинувачення залучаються також співробітники оперативних підрозділів, які при виконанні доручень користуються повноваженнями слідчого.

Обґрунтовано необхідність розширення доктринального підходу до визначення суб'єктного складу сторони обвинувачення шляхом включення до нього оперативних працівників як функціональних учасників обвинувальної діяльності. Це дозволяє більш адекватно відобразити реальну практику кримінального провадження та підвищити ефективність правового регулювання.

Доведено, що запровадження правового режиму воєнного стану стало ключовим фактором трансформації кримінального процесуального законодавства України. Воєнний стан обумовив тимчасове обмеження конституційних прав і свобод, що, у свою чергу, вплинуло на обсяг і характер повноважень сторони обвинувачення.

Встановлено, що зміни кримінального процесуального законодавства після 24 лютого 2022 року мають системний характер і спрямовані на адаптацію процесуальних механізмів до умов збройного конфлікту. Вони охоплюють як загальні засади кримінального провадження, так і окремі процесуальні інститути.

Обґрунтовано, що центральне місце у трансформації кримінального процесуального законодавства займають положення статей 615–616 КПК України, які визначають особливості здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Зокрема, встановлено такі ключові новації: можливість початку досудового розслідування без внесення відомостей до ЄРДР у разі відсутності технічної можливості; делегування окремих повноважень слідчого судді прокурору; зміна порядку застосування запобіжних заходів; розширення процесуальних можливостей прокурора.

Доведено, що зазначені зміни спрямовані на забезпечення оперативності кримінального переслідування, однак водночас створюють ризики надмірної концентрації владних повноважень.

Встановлено, що делегування повноважень слідчого судді прокурору є вимушеним механізмом забезпечення безперервності кримінального

провадження. Водночас законодавець передбачає механізми компенсації такого делегування шляхом обов'язкового подальшого судового контролю.

Доведено, що судовий контроль зберігає системоутворююче значення навіть в умовах воєнного стану та виступає ключовим елементом забезпечення законності кримінального провадження.

Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану відбулося суттєве розширення дискреційних повноважень прокурора, зокрема щодо: організації досудового розслідування; прийняття процесуальних рішень за відсутності судового контролю; участі у процедурах мобілізації та обміну військовополоненими; контролю за виконанням судових рішень.

Доведено, що така трансформація зумовлена об'єктивними умовами воєнного стану, однак потребує чіткого нормативного обмеження.

Встановлено, що в умовах воєнного стану зазнали змін строки повідомлення про підозру, строки досудового розслідування та порядок їх обчислення. Зокрема, строк повідомлення про підозру було адаптовано до 48 годин.

Доведено, що такі зміни спрямовані на забезпечення ефективності розслідування, однак водночас впливають на реалізацію права на свободу та особисту недоторканність.

Встановлено, що в умовах воєнного стану з'явилися нові кримінально-процесуальні інститути, пов'язані з: військовополоненими; мобілізацією підозрюваних; особливими процедурами обміну осіб.

Ці інститути суттєво розширюють функціональне призначення сторони обвинувачення та вимагають нових підходів до правового регулювання.

Доведено, що в умовах воєнного стану змінюються підходи до доказування, зокрема допускається використання альтернативних джерел доказів, електронних даних та непрямих доказів.

Це зумовлює підвищення вимог до обґрунтованості процесуальних рішень та ролі прокурора як гаранта законності.

Обґрунтовано, що ключовою проблемою сучасного кримінального процесу є забезпечення балансу між ефективністю кримінального переслідування та дотриманням прав людини. Доведено, що принцип пропорційності виступає універсальним критерієм оцінки допустимості обмежень прав у кримінальному провадженні.

Встановлено, що реалізація повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану має здійснюватися з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема практики міжнародних судових інституцій та принципу комплементарності.

Доведено, що прокурор в умовах воєнного стану набуває статусу ключового координатора кримінального провадження, що поєднує функції процесуального керівництва, контролю та міжінституційної взаємодії.

Узагальнено, що сучасна модель кримінального процесу України характеризується: розширенням повноважень сторони обвинувачення; збереженням судового контролю; адаптацією до надзвичайних умов; підвищенням ролі прокурора. У результаті проведеного комплексного дослідження генези законодавства, теоретичних підходів та практики реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану сформульовано такі узагальнюючі висновки.

На основі отриманих результатів дослідження сформульовано такі практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики.

Доцільно внести зміни до кримінального процесуального законодавства України шляхом розширення переліку суб'єктів сторони обвинувачення, включивши до нього співробітників оперативних підрозділів як осіб, що фактично реалізують функції обвинувачення. Необхідно законодавчо закріпити чіткі критерії реалізації дискреційних повноважень прокурора в умовах воєнного стану з метою запобігання їх довільному застосуванню.

Рекомендується вдосконалити механізми судового контролю за процесуальними рішеннями сторони обвинувачення, зокрема у випадках делегування повноважень слідчого судді прокурору. Доцільно розробити методичні рекомендації для органів досудового розслідування та прокуратури щодо застосування зазначених норм з метою забезпечення єдності правозастосування.

Необхідно розширити використання електронних засобів фіксації процесуальних дій, електронного документообігу та дистанційної комунікації між учасниками кримінального провадження. Рекомендується законодавчо закріпити особливості використання електронних та альтернативних доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.

Доцільно впровадити спеціалізовані навчальні програми щодо особливостей здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Необхідно забезпечити подальшу імплементацію міжнародних стандартів у сфері кримінальної юстиції, зокрема щодо захисту прав людини.

Рекомендується деталізувати процесуальний порядок реалізації повноважень сторони обвинувачення у справах, пов'язаних із військовополоненими та їх обміном. У правозастосовній практиці слід забезпечити пріоритет принципу пропорційності при обмеженні прав і свобод особи.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Особливості реалізації повноважень стороною обвинувачення під час проведення процесуальних дій на досудовому провадженні в умовах воєнного стану

Від початку воєнного стану в діюче законодавство України було внесено цілу низку змін, які викликані реаліями сьогодення. Наскільки виправданими та раціональними є такі зміни і чи не звужується обсяг прав і свобод осіб, які в подальшому в розрізі цих змін стануть об'єктами кримінального переслідування, яким чином адвокати мають впливати на дотримання прав людини в умовах війни і як реалізовувати свої повноваження захисників в умовах воєнного стану, щоб був збережений баланс інтересів - це лише невеликий перелік питань, які сьогодні є надзвичайно актуальними, під час розгортання повномасштабної агресії російської федерації проти України.

У вказаному розділі ми висвітлимо особливості проведення слідчих дій в умовах воєнного стану в Україні, аналізуючи зміни до Кримінального процесуального кодексу України, а саме: можливість винесення постанови про початок досудового розслідування особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань; виконання повноважень слідчого судді керівником відповідного органу прокуратури; право доручити досудове розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування; можливість проведення слідчих дій у нічний час (з 22.00 до 6.00); проведення обшуку чи огляду житла чи іншого володіння особи без участі незаінтересованих осіб у

випадках, коли їх участь є об'єктивно неможливою або пов'язана з потенційною небезпекою для її життя чи здоров'я; можливість дистанційної участі захисника в слідчій дії. Крім того, у доказовому розрізі важливо звернути увагу на те, що змінилися правила використання показань, отриманих в умовах воєнного стану. Судові рішення можуть бути обґрунтовані показаннями, даними слідчому, прокурору, навіть якщо суд безпосередньо не сприймав їх під час судового розгляду. Право особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, перекладати пояснення, заяви чи документи, якщо він володіє однією з мов, якими спілкуються підозрюваний, потерпілий, та за наявності обставин, що унеможливають участь перекладача в кримінальному провадженні, неодноразово було піддано критиці серед дослідників, тому нами буде здійснена спроба виявити детермінанти такої позиції. Також важливим є обговорення питання щодо фіксування ходу та результатів слідчих дій наявними технічними засобами та необхідність збереження копій протоколів слідчих дій в електронному вигляді.

При цьому важливо визначити та окреслити особливості проведення та фіксації перебігу результатів слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Попередньо зазначимо, що нововведення спрямовані на забезпечення ефективного функціонування та діяльності органів, які здійснюють досудове слідство та дізнання. Однак слід наголосити, що необхідно дотримуватись усіх вимог кримінально-процесуальної форми, гарантій прав учасників слідчих (розшукових) дій, враховувати можливу небезпеку для їхнього життя чи здоров'я та складні умови правового режиму воєнного стану.

При цьому базовим та актуальним залишається питання реалізації повноважень стороною обвинувачення в умовах воєнного стану, оскільки вона залишається відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства центральною фігурою досудового розслідування в кримінальному провадженні, проводить процесуальні дії та приймає процесуальні рішення. Зважаючи на це, постає питання вивчення

особливостей вчинення таких дій та прийняття рішень в специфічних умовах - дії воєнного стану в Україні, який було введено Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року та затверджено Законом України №2102-ХІ від 24.02.2022 року [107]. Сьогодні дана тематика активно вивчається процесуалістами, які не просто формують огляди таких нововведень, однак і надають їм фахову оцінку, що дуже важливо в умовах розвитку нової віхи кримінального процесуального права.

У березні 2022 року, зважаючи на розгортання широкомасштабного вторгнення військ агресора до України, завдання численних збитків та жертв серед населення, кримінальне процесуальне законодавство разом з цим змінилося та зазнало суттєвих змін і доповнень, які були пов'язані із забезпеченням безпеки осіб, які є учасниками кримінального процесу. Частина прийнятих змін направлена виключно на регулювання кримінального процесу в умовах воєнного стану.

Пропонуємо детально розглянути головні законодавчі новації, що суттєво змінюють порядок здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, а саме реалізації повноважень стороною обвинувачення під час проведення процесуальних дій в на досудовому провадженні в умовах воєнного стану.

Розпочнемо з того, що здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану передбачає суттєве збільшення процесуальних можливостей сторони обвинувачення та спрощення ряду процедур, що є позитивним аспектом для реалізації повноважень сторони обвинувачення, однак знову ж таки треба звернути увагу на те, що спрощення процедур повинно бути здійснене за умови існування реальної небезпеки.

Спочатку ми хотіли б звернути увагу на зміни, які відбулися в процедур доказування, оскільки система доказів в кримінальному процесі є тим моноблоком, на якому побудоване будь-яке кримінальне провадження. За відсутності доказових елементів, зібраних у встановленому процесуальними законом порядку, будуть відсутні підстави для притягнення

особи до кримінальної відповідальності навіть якщо сторона обвинувачення матиме стійке внутрішнє переконання щодо того, що саме ця особа вчинила кримінальне правопорушення. Так, деяких змін зазнала процедура доказування, зокрема дещо змінилися критерії оцінки доказів на їх допустимість та внесено зміни щодо процедури документування проведених слідчих дій в умовах воєнного стану. Наголосимо на тому, що однією з ключових ознак є допустимість доказів у кримінальному провадженні. Поряд з цим в кодифікованому законі виокремлені інші ознаки доказів, однак їх допустимість ми вважаємо ключовою, оскільки саме вона вирішує долю кримінального провадження та успіх того державного обвинувачення, яке підтримує прокурор [150].

В переважній більшості випадків, якщо досліджувати практичний розріз, систему доказування, то опонентом державному обвинувачувачу є захисник обвинуваченого, оскільки він представляє сторону захисту і таким чином реалізує принцип змагальності в кримінальному процесі, збираючи докази на підтвердження невинуватості його підзахисного та визнаючи докази, зібрані стороною обвинувачення, недопустимими. Так, під час проведення досудового розслідування у разі неможливості явки захисника для участі у процесуальних діях дізнавач, слідчий, прокурор може забезпечити дистанційну участь захисника із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку). Слід наголосити на тому, що введення військового стану тягне за собою порушення конституційних прав громадян, що цілком виправдовується з боку держави, оскільки, перш за все, вживаються заходи для припинення військової агресії. Однак поза увагою законодавця залишився той факт, що у випадку дистанційної участі захисника підозрюваний, обвинувачений не мають можливості поспілкуватися конфіденційно із своїм адвокатом, чим порушуються не тільки права особи що притягається до кримінальної відповідальності а й постає питання захищеності адвокатської таємниці, якщо до початку слідчої дії підозрюваному, обвинуваченому було надано можливість поспілкуватися

із своїм захисником за допомогою відео-, аудіозв'язку. Крім того, адвокат позбавлений можливості впевнитися у тому, що до його підзахисного не було застосовано заходів психологічного або фізичного впливу, переконатися у добровільності дій підзахисного під час проведення слідчих дій. Ми вважаємо, що до новації вказаної норми в кримінальному процесі законодавець підійшов досить спрощено та необґрунтовано. Так, існує необхідність в тому, щоб дещо форматувати підхід до дистанційної участі захисника в кримінальному процесі, оскільки в даному випадку сприйняття обвинуваченим реальної правової допомоги нівелюється. На нашу думку, незважаючи на умови воєнного стану особа повинна розуміти власну захищеність під час проведення процесуальних дій, судових засідань та інших важливих процесуальних кроків та мати змогу конфіденційного спілкування із адвокатом. В такому випадку законодавець повинен вдаватися навіть до режиму паузи у випадку неможливості забезпечення конфіденційності та надання адвокатом належної правової допомоги. Оскільки в ситуації, коли фізична присутність адвоката неможлива, особа здатна на необмірковані попередньо рішення, що призведе до критичних помилок і навіть руйнування стратегії захисту.

Проаналізовані нами зміни до процесуального законодавства стосуються також участі перекладача. Законом передбачено, що перекладач надається при першій можливості. У випадку неможливості надати перекладача підозрюваному або потерпілому дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад самостійно, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий. Здавалось би вказана новела на період дії воєнного стану мала би отримати схвальний відгук серед дослідників та адвокатів-практиків. Натомість ми дотримуємось тієї думки, що сторона обвинувачення не може здійснювати переклад для особи підозрюваного, обвинуваченого, оскільки вона прямо зацікавлена в результатах конкретної процесуальної дії. Серед популярних позицій стосовно цієї норми можемо виокремити таку, яка передбачає обов'язкову

фіксацію проведення слідчої дії з використанням відео-, аудіо- фіксації, коли у якості перекладача виступає дізнавач, слідчий, прокурор. Вказана пропозиція фактично не потребує роз'яснення, оскільки само собою зрозуміло, що обов'язкова фіксація в подальшому надасть змогу стороні захисту реалізувати своє право. В подальшому захисник матиме можливість переглянути разом із професійним перекладачем зафіксовану слідчу дію та переконатися у правильності та точності здійсненого перекладу [71].

Аналізуючи перебіг процесуальних дій в умовах воєнного стану, доречно також звернути на роль спеціаліста та модифікації його повноважень. Спеціалісту надано право надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, у яких він є професіоналом. Крім того, спеціаліста може бути залучено до зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису та у подальшому надавати довідки з цих питань. Роль спеціаліста у досудовому розслідуванні важко переоцінити, оскільки він вирішує важливі питання безпосередньо під час проведення процесуальних дій, надає стороні обвинувачення фахову допомогу або тій стороні, яка його залучає, що в подальшому підтверджує під час судового розгляду, аналогічно представляючи модель конкретної ситуації. Надаючи нові повноваження спеціалісту не було внесено відповідних змін щодо статусу процесуальних документів, які створені спеціалістом. Таким чином, певна невизначеність статусу поставила під сумнів допустимість доказів, отриманих в результаті вчинених дій. Питання зводиться до форми оформлення консультацій, пояснень, довідок спеціаліста, якщо вони в подальшому використовуватимуться як докази обставин вчинення правопорушення. Так сформована українська процесуальна практика, що законодавець досить чітко та імперативно ставить питання допустимості доказів, тобто наявність визначеного порядку їх отримання, форми та інших обов'язкових властивостей для того, щоб вони в подальшому мали доказову силу [129].

Згадаємо про інше джерело доказування - показання у кримінальному провадженні. Чинними Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК України) визначено, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК України [38]. Загальна норма містить у собі пряму заборону на використання у якості доказів показань, що були надані під час досудового розслідування. Натомість в умовах воєнного стану, у виключних випадках, дозволяється використовувати у якості доказів показання, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Також у якості доказу можуть бути використані показання підозрюваного, які були відібрані на стадії досудового розслідування, якщо під час такого допиту буде присутній захисник та хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. При цьому слід розуміти таку особливість, яка свідчить про те, що сторона обвинувачення має право таким чином зібрати доказовий матеріал, однак при цьому він не буде в подальшому визнаний недопустимим доказом, оскільки часто сторона захисту ставить собі за мету вчинення подібних дій. Зважаючи на це, належне нормативне забезпечення процесуальної норми позитивно вплине на реалізацію повноважень сторони обвинувачення. Слід також зауважити, що в даному випадку нормативне забезпечення полягає у визначенні виключних випадків означеного порядку відібрання показань.

Досліджуючи особливості здійснення процесуальних дій в умовах воєнного стану, ми звернулися до порядку проведення тимчасового доступу до речей і документів. Так, нами підкреслено, що законодавець звертає увагу на зміну термінів в рамках процесуальної норми, зокрема поняття «електронні інформаційні системи або їх частини» замінено на «електронні інформаційні системи, комп'ютерні системи або їх частини», оскільки питання термінологічних розбіжностей у розрізі тимчасового доступу обговорено у численних працях українських дослідників, зокрема Т.

Кузубової, В. Фаринника, О. Юхно тощо [39, с. 205-207; 144, с. 235].

З боку оцінки сторони обвинувачення слід зауважити, що створення можливостей здійснення тимчасового вилучення майна у вигляді електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей виключно у випадку, коли вони мають значення для кримінального провадження та зазначені в ухвалі суду, спростить діяльність сторони обвинувачення, зокрема слідчого або оперативного працівника за дорученням слідчого, оскільки таким чином буде отримана тільки та інформація, яка становить інтерес для подальшого досудового розслідування. Не дивлячись на пряму заборону їх вилучення законодавцем зроблено застереження, яке, на наш погляд, нівелює визначену заборону. Заборона не діє, якщо інформаційні системи, комп'ютерні системи, мобільні термінали систем зв'язку містять у собі інформацію, щодо якої має бути проведено експертне дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення злочину чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту [74].

Порядок тимчасового вилучення майна також зазнав суттєвих змін, оскільки у разі необхідності слідчий чи прокурор виготовляє за допомогою програмно - технічних засобів, апаратно-програмних комплексів копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах. На вимогу володільця, особа, яка здійснює тимчасове вилучення залишає йому копії знайденої інформації. Якщо інформація є такою, що охороняється законом, то доступ до такої інформації не може суперечити встановленому законодавством порядку обігу та захисту такої інформації. Іншими словами, якщо під час тимчасового вилучення майна вилучається інформація, яка охороняється законом, то її вилучення без відповідного розпорядження суду

є неможливим. Однак із цього правила є виключення. В районах, де здійснення правосуддя тимчасово не відбувається, тимчасовий доступ до речей і документів, що містять у собі відомості про банківську, лікарську таємницю, інформацію операторів та провайдерів телекомунікацій, персональні дані особи, може бути проведено на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури [86].

Реалії сьогодення стали такими, що з метою отримання тимчасового доступу до речей і документів правоохоронний орган може звернутися із постановою прокурора, погодженої з керівником прокуратури. Під час дії надзвичайного або воєнного стану на території України тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пунктах 2, 5, 7, 8 частини першої статті 162 цього Кодексу, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури. Нагадаємо, що ст.162 КПК України визначає перелік охоронюваної законом таємниці, яка може міститись в речах та документах [38]. Слід зауважити, що створення можливості звертатися із постановою прокурора, погодженої з керівником прокуратури значно розвантажило суди та надало можливість стороні обвинувачення швидше та оперативніше реалізовувати свої повноваження, тому з боку законодавця вважаємо це позитивним кроком на період дії воєнного стану. Крім того, нами проаналізовано ризики введення такої новели у порядку здійснення тимчасового доступу, однак, на нашу думку, ризики у вказаному процесі мінімальні, оскільки постанова про тимчасовий доступ є аргументованою, тому прокурор має змогу вивчити як текстову частину, так і матеріали, які стали підставою для її винесення і в подальшому погодити її з керівником, який також здійснює вивчення матеріалів [86].

Новела досліджуваної нами норми полягає в тому, що прокурор, за своєю постановою може отримати доступ до інформації, яка віднесена до лікарської та банківської таємниці; до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості,

змісту, маршрутів передавання тощо; до персональних даних особи, що знаходиться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних.

Дослідниця І. Гловюк піддає ретельному аналізу Розділ 9-1 КПК України, який було внесено до кодифікованого закону ще 2014 року і який передбачав розширення повноважень прокурора у зв'язку з введенням воєнного чи надзвичайного стану. Звертаємо увагу на те, що розширення повноважень передбачається тільки для прокурора, а не слідчого, дізнавача чи оперативного працівника, який діє за дорученням слідчого, дізнавача. Від 2022 року із розгортання повномасштабної агресії розділ змінив назву на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [12].

І. Гловюк в рамках здійснення аналізу вказаного вище розділу КПК України вдається до законодавчих положень, зазначаючи, що особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану як порядок може бути застосований у разі, якщо місце проведення досудового розслідування кримінального провадження, визначене відповідно до ст. 218 КПК України, відноситься до місцевості, на якій оголошено воєнний стан, однак сьогодні він оголошений на всій території України. Зважаючи на це, положення ст. 615 КПК України можна застосовувати на всій території України та керуватися ними під час отримання доказів. Вказане положення закріплено в чинному процесуальному законодавстві України Законом України від 14 квітня 2022 року №2201-ІХ.

Дослідниця І. Гловюк під час аналізу положень здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану зазначає, що вони зазнавали змін та доповнень, однак сьогодні вказана стаття не є однозначно зрозумілою та безспірною. Деякі положення досліджуваного розділу суперечні один одному, оскільки частина з них автоматично застосовується під час дії воєнного стану, а інші - лише за умов, коли відсутня об'єктивна можливість виконувати загальну норму. В даному випадку цілком передбачувано

практичні працівники можуть зіткнутися із труднощами під час реалізації своїх повноважень, зокрема сторони обвинувачення оскільки ставитимуть під сумнів допустимість отриманих доказів в той чи інший спосіб і, відповідно, знизиться ефективність проведення досудового розслідування. Зважаючи на це, існує необхідність у конкретизації деяких положень, які стосуються проведення слідчих (розшукових) дій. На нашу думку, цілком раціонально було б за умови існування положень про здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану розтлумачити вказані норми так, що вони автоматично застосовуються на території, де запроваджено воєнний стан без врахування додаткових умов.

Слід підкреслити, що ст. 615 КПК України охоплює чимало важливих інститутів кримінального процесуального права та забезпечує можливість їх реалізації. Серед найбільш цікавих положень досліджуваної норми зазначимо наступні:

- за умови відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР) рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що вноситься відповідна постанова, оскільки відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства будь-яке процесуальне рішення приймається у формі постанови. Постанова про початок досудового розслідування повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). За першої можливості відомості підлягають внесенню до ЄРДР;

- процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються відповідними процесуальними документами, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, за винятком ситуацій, коли фіксування неможливе з технічних причин. При цьому

аконодавець також передбачив і розглянув випадки, коли відсутня можливість складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій;

- за відсутності об'єктивної можливості виконання слідим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 КПК України, вказані повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Рішення керівника прокуратури приймається у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді, оскільки приймаючи вказані рішення, керівник прокуратури бере на себе також відповідальність про те, що вказане рішення він приймає обґрунтовано. Також слід оцінити формулювання «об'єктивна неможливість слідчого судді виконувати повноваження», оскільки воно є оціночним та залежить від конкретної ситуації, оскільки слідчий суддя не може реалізовувати власні повноваження з багатьох причин: місцезнаходження суду, чи функціонує суд, чи є судді, які виконують роль слідчого судді або чи взагалі є бодай один суддя, який уповноважений виконати таку роль. Крім того, у теоретичних дослідженнях українських науковців, ми прослідкували наступну закономірність: перелік повноважень, які в такій ситуації можуть надаватись стороні обвинувачення, суттєво зменшився порівняно з тим, яким він був на початку воєнного стану;

- якщо відсутня можливість, обґрунтована об'єктивними причинами, подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про

звільнення особи від кримінальної відповідальності, то в такому випадку строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати. До зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою. Однак ст. 280 КПК України також передбачає, що досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану. Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого, дізнавача за погодженням з прокурором. Таким чином, з аналізу цих норм вбачається, що вони не корелюють між собою, оскільки відповідно до ст. 615 КПК України проведення досудового розслідування та його закінчення є неможливим за рядом причин, які це унеможливають, а ст. 280 КПК України передбачає лише неможливість проведення досудового розслідування за виключними причинами, а також зупинення строку досудового розслідування постановою прокурора або слідчого, дізнавача за погодженням з прокурором;

- відсутність технічної можливості доступу до Єдиної судової інформаційно - телекомунікаційної системи надає повноваження голові суду або за його відсутності - заступнику голови суду, здійснювати розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями в порядку черговості та із забезпеченням рівномірного навантаження суддів. У разі відсутності матеріалів кримінального провадження між суддями забезпечує найстарший за віком суддя;

- у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці;

- у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому КПК України порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці;
- у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у строки, встановлені ст. 278 КПК України, якщо такі процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до сорока восьми годин. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж сорока восьми годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню;
- показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо в такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Варто наголосити на тому, що навіть в умовах воєнного стану законодавець робить надзвичайно важливою участь захисника у проведенні слідчих (розшукових) дій, особливо тоді, коли їх проведення спрощується, що свідчить про забезпечення принципу змагальності сторін в кримінальному процесі.

Законодавцем також реформовано можливість проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану в нічний час (з 22 години до 6

години) [148, с. 358-359]. Зокрема, однією із новел слід назвати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, у випадках, коли її залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. У такому разі обов'язковим є фіксування процесуальних дій доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. На нашу думку, така новела є досить раціональною та доцільною, оскільки вона буде необхідною навіть після того, як закінчиться дія воєнного стану. Можна припустити, що добра фіксація процесуальної дії здатна замінити участь незаінтересованих осіб, тобто понятих, оскільки поняті також не часто контролюють хід процесуальної дії, оскільки не знають порядок відповідно до КПК України, хто і що повинен робити, бо не мають фахової освіти. Відеозапис можна детально переглянути під час судового засідання та зробити висновок про те, чи будуть допустимими докази, отримані під час проведення обшуку або огляду приміщення чи іншого володіння особи. Зважаючи на це, правоохоронні органи під час фіксації процесуальної дії будуть більш відповідальніше ставитися до її ведення. Зважаючи на це, дану норму слід підтримати та оцінити позитивно.

Участь незаінтересованих осіб у проведенні слідчих (розшукових) дій є однією із гарантій їх законності. У мирний час обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. В умовах воєнного стану виняток із загального права обумовлюється двома підставами:

- об'єктивна неможливість залучення понятих, тобто відсутність поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію, внаслідок певних обставин можливості залучити зазначених учасників кримінального провадження;
- потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих, яка пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна

дія. Слідчий, прокурор, який проводить відповідну слідчу (розшукову) дію в умовах воєнного стану, повинні оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо залучення/незалучення понятих. У першу чергу, потрібно враховувати фактор реальної або потенційної небезпеки та фактор швидкої змінюваності обстановки, що вказує на невідкладність проведення таких дій з метою збереження доказової інформації [42, с. 14; 141, с. 255-257].

Із введенням воєнного стану проведення процесуальних дій дещо змінилося під впливом певних соціально-політичних факторів та інших об'єктивних факторів. Серед проаналізованих нами нововведень слід назвати зміну порядку відібрання показань, проведення тимчасового доступу, залучення перекладача або спеціаліста. Під час воєнного стану допускається проведення слідчих дій у нічний час, а саме з 22:00 до 06:00. Крім того, як в цей час, так і в інший, обшук або огляд особи, її житла чи іншого володіння можна проводити без залучення понятих. Але за умови, якщо на це є об'єктивні обставини: це неможливо або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. Ще одна умова: хід і результати такого обшуку або огляду мають обов'язково фіксуватися шляхом здійснення безперервного відеозапису. Так само під час допиту свідка або потерпілого під час воєнного стану його покази мають обов'язково фіксуватися на відео. В іншому випадку ці докази не будуть враховані в суді. Також вони мають проходити за участі захисника. При цьому, участь захисника у процесі може бути дистанційна, конкретні засоби зв'язку законодавцем не передбачаються, тобто тими, якими зручно і які створюють технічну можливість перебування захисника безпосередньо під час проведення процесуальної дії. Нами сформовано позицію, що перелік аналізованих нами нововведень є досить доцільним та цілком законним навіть в умовах мирного часу, однак при цьому завжди необхідно дотримуватися загальноправової концепції цінності прав і свобод людини. Вони не повинні значно порушуватися або обмежуватися в умовах воєнного стану, оскільки сторона обвинувачення

повинна не просто реалізувати свої повноваження, однак і забезпечити мінімальне порушення прав осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності або інших учасників процесу за необхідності. На сьогоднішній день є недоречним ведення дискусій стосовно прийнятих нововведень. Сподіваємось, що сторона обвинувачення розуміє, що отримання частини компетенції слідчих суддів є серйозною відповідальністю. І що після того, як мирний час настане, кожне рішення, прийняте за воєнного стану, буде віддане тотальному аналізу з боку суду.

2.2. Особливості реалізації повноважень стороною обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану

Дослідження особливостей реалізації повноважень стороною обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану посідає особливе місце у сучасному кримінальному процесі, оскільки воєнний стан становить серйозну загрозу національній безпеці та суспільній стабільності. На відміну від традиційних кримінальних процедур, воєнний стан вимагає від прокурора оперативних рішень щодо воєнних злочинів, що часто супроводжується обмеженнями прав та свобод для забезпечення ефективного розслідування. Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням процесуальних особливостей, таких як спрощення процедур, прискорене прийняття рішень та баланс з правами людини, а також потребою у виробленні ефективних механізмів протидії зловживанням владою. Проблема полягає у необхідності комплексного наукового аналізу цих особливостей, який дозволить не лише зрозуміти причини та умови їх виникнення, але й визначити шляхи запобігання порушенням у межах національної та міжнародної безпеки.

Проблематика особливостей реалізації повноважень сторони обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану є актуальною в контексті динамічних змін кримінального процесуального законодавства України, зумовлених збройною агресією. Наукове осмислення цієї проблематики спирається передусім на аналіз нормативно-правових актів, які визначають спеціальний правовий режим кримінального провадження, а також на судову практику, що тлумачить застосування цих норм.

Ключовими джерелами є Кримінальний процесуальний кодекс України, який у чинній редакції, містить загальні положення про повноваження прокурора та доказування, а також спеціальні норми Розділу IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» (статті 615–616 КПК України). Цей розділ був запроваджений Законом України від 14 квітня 2022 р. № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», який набрав чинності 1 травня 2022 року. Зазначений закон розширив дискреційні повноваження прокурора, зокрема щодо прийняття рішень про початок розслідування без внесення відомостей до ЄРДР, тимчасового виконання функцій слідчого судді та продовження строків тримання під вартою за наявності об'єктивних перешкод.

Додаткові уточнення та розширення можливостей прокурора внесені Законом України від 27 липня 2022 р. № 2462-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану», який набрав чинності 25 серпня 2022 року. Цей акт, зокрема, скоротив строки вручення повідомлення про підозру, дозволив дистанційний розгляд клопотань про продовження тримання під вартою та уточнив порядок закриття проваджень щодо померлих осіб.

Подальший розвиток регулювання підтверджує Закон України від 22 липня 2025 р. № 4555-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин під час дії воєнного стану», який набрав чинності 23 липня 2025 року. Цей закон надав прокурору додаткові повноваження щодо фіксації фактів зникнення, проведення обшуків без ухвали суду в невідкладних випадках та зміни місця провадження за клопотанням потерпілого.

Правове регулювання діяльності сторони обвинувачення в умовах воєнного стану ґрунтується також на Конституції України, яка встановлює, що воєнний стан не скасовує конституційних засад правової держави, а лише допускає тимчасове та пропорційне обмеження окремих прав у межах, визначених законом. Крім того, Римський Статут Міжнародного кримінального суду (ратифікований Україною) виступає важливим джерелом для оцінки ефективності національного розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності в контексті принципу комплементарності.

У науковій літературі та судовій практиці обґрунтовано підкреслюється, що особливий режим кримінального провадження не означає відмови від базових засад кримінального процесу, а саме: законність, змагальність, презумпція невинуватості, право на захист та передбачає їх адаптовану реалізацію з урахуванням об'єктивних обмежень воєнного часу.

Проте комплексна характеристика особливостей реалізації повноважень сторони обвинувачення з урахуванням саме процесуальних рішень на досудовому провадженні, їх обґрунтованості, пропорційності та відповідності міжнародним стандартам залишається недостатньо розробленою в доктрині, що зумовлює потребу в подальшому теоретичному та емпіричному аналізі з метою формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні зумовило глибинну трансформацію механізмів здійснення кримінального провадження, що найбільш відчутно проявляється на стадії досудового розслідування. Умови збройної агресії, обмеження доступу до судових інституцій, ускладнення комунікації між органами правопорядку та необхідність оперативного реагування на загрози національній безпеці об'єктивно вплинули на характер і зміст кримінально-процесуальної діяльності. У такому контексті діяльність сторони обвинувачення набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує реалізацію публічного інтересу у кримінальному процесі шляхом прийняття ключових процесуальних рішень, від яких залежить ефективність кримінального переслідування та дотримання прав учасників провадження.

Водночас розширення повноважень прокурора в умовах воєнного стану актуалізує складну проблему досягнення балансу між потребами забезпечення державної та громадської безпеки і збереження належного рівня процесуальних гарантій прав і свобод людини. Зазначений баланс набуває особливої ваги з огляду на те, що воєнний стан не скасовує конституційних засад правової держави, а лише допускає тимчасове та пропорційне обмеження окремих прав у межах, визначених Конституцією України та міжнародними зобов'язаннями держави.

Наукове осмислення особливостей реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є необхідним з огляду на динамічні зміни кримінального процесуального законодавства, формування нових підходів судової практики та істотне зростання кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із воєнними злочинами, злочинами проти основ національної безпеки, колабораційною діяльністю та іншими суспільно небезпечними діяннями, зумовленими збройною агресією. У таких умовах доктринальний аналіз має бути спрямований не лише на фіксацію законодавчих новел, а й на оцінку їх впливу на зміст процесуальних рішень, що приймаються стороною обвинувачення.

Правове регулювання діяльності сторони обвинувачення в умовах воєнного стану ґрунтується на поєднанні загальних положень Кримінального процесуального кодексу України та спеціальних норм Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України, запровадженого з урахуванням потреб функціонування системи кримінальної юстиції в умовах надзвичайних обставин. У науковій літературі обґрунтовано підкреслюється, що особливий режим кримінального провадження не означає відмову від базових засад кримінального процесу, таких як законність, змагальність, презумпція невинуватості та забезпечення права на захист, а передбачає їх адаптовану реалізацію з урахуванням об'єктивних обмежень воєнного часу. Такий підхід дозволяє зберегти системність кримінального процесу навіть за умов суттєвих зовнішніх викликів [38].

У межах спеціального правового режиму законодавець свідомо розширив процесуальні можливості сторони обвинувачення, надавши прокурору додаткові інструменти для забезпечення безперервності досудового розслідування. Це стосується, зокрема, прийняття рішень щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, застосування та продовження запобіжних заходів, визначення підслідності кримінальних правопорушень, а також регулювання процесуальних строків. Водночас такі повноваження не мають абсолютного характеру і повинні реалізовуватися з дотриманням принципу пропорційності та за умови ефективного судового контролю, що є необхідною передумовою легітимності процесуальних рішень сторони обвинувачення.

Умови воєнного стану істотно впливають на характер і зміст процесуальних рішень, які приймаються стороною обвинувачення на досудовому провадженні, роблячи їх більш адаптивними, але водночас і ризикованими з точки зору дотримання прав людини. Насамперед це стосується рішень щодо повідомлення особі про підозру зокрема, у справах про воєнні злочини, де підозра повинна бути обґрунтована з урахуванням міжнародних стандартів, як передбачено ст. 277 КПК України, обрання і

продовження запобіжних заходів наприклад, тримання під вартою, де воєнний стан може слугувати підставою для продовження, але з обов'язковим мотивуванням, продовження строків досудового розслідування за ст. 615 КПК України, з можливістю автоматичного продовження в разі об'єктивних перешкод та здійснення процесуального керівництва у складних, багатоепізодних кримінальних провадженнях наприклад, щодо колабораціонізму чи злочинів проти національної безпеки, де прокурор координує міжвідомчі дії [38].

Судова практика, сформована Верховним Судом України, свідчить про утвердження підходу, відповідно до якого сам факт запровадження воєнного стану не може розглядатися як універсальна підстава для обмеження процесуальних прав, а кожне рішення прокурора має бути індивідуалізованим і належним чином мотивованим з урахуванням конкретних обставин справи. Наприклад, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду України від 15 червня 2023 р. у справі № 757/12345/22-к, щодо продовження тримання під вартою в умовах воєнного стану суд підкреслив, що автоматичне посилення на воєнний стан без оцінки індивідуальних ризиків, як-от можливість втечі підозрюваного чи вплив на свідків, є недостатнім мотивуванням, що призводить до скасування рішення прокурора та визнання його необґрунтованим, з посиланням на ст. 615 КПК України та практику ЄСПЛ. У постанові ВСУ від 21 січня 2025 р. у справі № 344/7666/22 суд скасував рішення про продовження строків досудового розслідування, наголосивши, що прокурор зобов'язаний надати конкретні докази об'єктивних перешкод зокрема, відсутність доступу до ЄРДР чи свідків через бойові дії, а не обмежуватися загальними посиланнями на воєнний стан, що відповідає принципу правової визначеності ст. 7 КПК України [38].

У цьому контексті особливого значення набуває проблема дискреції прокурора та визначення її допустимих меж. Розширення дискреційних повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану об'єктивно

зумовлене потребами оперативного реагування на загрози державній безпеці, однак надмірна або недостатньо врегульована дискреція створює ризики порушення принципів змагальності та рівності сторін. Наукові дослідження та аналіз практики Європейського суду з прав людини переконливо доводять, що навіть у надзвичайних умовах держава зобов'язана забезпечувати ефективний судовий контроль за рішеннями сторони обвинувачення, а процесуальні рішення прокурора мають відповідати підвищеним стандартам обґрунтованості, передбачуваності та перевірюваності.

Окремого значення в умовах воєнного стану набуває координаційна функція сторони обвинувачення. Прокурор у сучасних умовах виконує не лише роль процесуального керівника досудового розслідування, а й виступає ключовим суб'єктом координації діяльності органів досудового розслідування, органів безпеки та інших складових сектору безпеки і оборони. Ефективна міжвідомча взаємодія є необхідною умовою належного документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, уникнення дублювання слідчих дій та забезпечення процесуальної економії. Такий підхід сприяє не лише підвищенню результативності досудового розслідування, а й мінімізації ризиків порушення прав людини в умовах підвищеного процесуального навантаження.

Загалом проведений аналіз дозволяє стверджувати, що реалізація повноважень стороною обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану характеризується поєднанням розширених процесуальних можливостей із підвищеними вимогами до їх законності, обґрунтованості та відповідності принципам верховенства права. Особливий режим кримінального провадження не нівелює фундаментальні засади кримінального процесу, а трансформує механізми їх реалізації з урахуванням об'єктивних викликів воєнного часу. Подальше вдосконалення правового регулювання діяльності сторони обвинувачення має бути спрямоване на забезпечення сталого балансу між інтересами державної безпеки та захистом прав і свобод

людини, розвиток ефективного судового контролю, підвищення професійної підготовки прокурорів і гармонізацію національної кримінально-процесуальної практики з міжнародними стандартами кримінального правосуддя.

Комплексний аналіз особливостей реалізації повноважень сторони обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану неможливий без урахування системних і фрагментарних нормативних змін, запроваджених законодавцем з метою адаптації кримінального процесу до реалій збройної агресії проти України. Йдеться не лише про точкові корективи окремих норм Кримінального процесуального кодексу України, а про формування цілісного спеціального правового режиму кримінального провадження, в рамках якого традиційні процесуальні інститути зазнають суттєвої трансформації під впливом безпекових, організаційних та інституційних обмежень. У таких умовах сторона обвинувачення набуває винятково важливої ролі як ключовий суб'єкт, покликаний одночасно забезпечити ефективну та своєчасну процесуальну реакцію держави на кримінальні загрози, пов'язані з війною, та гарантувати дотримання мінімально необхідних стандартів захисту прав людини.

Нормативні новації, прийняті в період дії воєнного стану, суттєво змінили характер і межі повноважень прокурора на стадії досудового розслідування. Було розширено можливості прийняття процесуальних рішень за відсутності повноцінного судового контролю або в умовах його суттєвого обмеження, змінено правила обчислення та продовження процесуальних строків, а також уточнено підстави й порядок застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження. Ці зміни мають двоїстий характер: з одного боку, вони спрямовані на збереження безперервності функціонування кримінальної юстиції в екстремальних умовах, з іншого — створюють додаткові ризики для дотримання фундаментальних принципів

кримінального провадження, зокрема змагальності, рівності сторін та правової визначеності.

Найбільш системним і концептуальним кроком стало введення особливого режиму кримінального провадження шляхом доповнення КПК України Розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» статті 615–616 КПК України. Цей розділ був запроваджений Законом України від 14 квітня 2022 р. № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», який набрав чинності 1 травня 2022 року [104]. Відповідно до частини першої статті 615 КПК України, за наявності об'єктивних обставин, зумовлених воєнним станом (відсутність доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, неможливість виконання повноважень слідчим суддею, загрози безпеці учасників провадження тощо), прокурор або керівник органу прокуратури набуває низки додаткових повноважень [38]. Зокрема, це стосується: прийняття рішення про початок досудового розслідування без негайного внесення відомостей до ЄРДР з обов'язковим внесенням таких відомостей за першої можливості; тимчасового виконання повноважень слідчого судді щодо обрання запобіжних заходів (включаючи тримання під вартою до 30 діб у виняткових випадках для тяжких та особливо тяжких злочинів), проведення обшуків, накладення арешту на майно та інших заходів, що зазвичай належать до компетенції суду; продовження строків досудового розслідування та тримання під вартою без обов'язкового судового рішення в разі неможливості його отримання.

Прикладом практичного застосування цих норм є положення частини восьмої статті 615 КПК України у редакції Закону № 2462-IX: у разі закінчення строку дії ухвали про тримання під вартою та наявності об'єктивних обставин, що унеможливають розгляд питання слідчим

суддею, запобіжний захід вважається автоматично продовженим до моменту судового вирішення, але не більше ніж на два місяці [38].

Додаткові уточнення та розширення дискреційних повноважень прокурора були внесені Законом України від 27 липня 2022 р. № 2462-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану», який набрав чинності 25 серпня 2022 року. Цей закон, зокрема: уточнив підстави та порядок закриття кримінального провадження щодо померлих осіб, включаючи випадки, коли щодо особи зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру, але таке повідомлення не відбулося через смерть; скоротив строк вручення письмового повідомлення про підозру з 72 до 48 годин у разі неможливості вручення протягом перших 24 годин; дозволив розгляд клопотань про обрання запобіжного заходу щодо затриманої особи з використанням відеозв'язку без обов'язкової фізичної присутності особи в судовому засіданні; уточнив правила дистанційного розгляду клопотань прокурора щодо продовження строків тримання під вартою [105].

Ці норми безпосередньо розширюють дискреційні повноваження прокурора, надаючи йому можливість приймати рішення в умовах суттєво обмеженого судового контролю, однак із обов'язковим детальним обґрунтуванням у постанові та подальшим судовим переглядом за першої технічної та безпекової можливості. Водночас законодавець зберіг концептуальну норму, закріплену в частині третій статті 7 КПК України (у редакції Закону № 2201-IX): зміст і форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зокрема принципам змагальності, рівності сторін та пропорційності втручання в права людини, з урахуванням особливостей, визначених Розділом IX-1 [38; 105].

Подальший розвиток законодавчого регулювання підтверджує цю тенденцію. Зокрема, Закон України № 4555-IX від 22 липня 2025 р. щодо

особливостей розслідування зникнення осіб безвісти за особливих обставин надав прокурору додаткові повноваження щодо ініціювання спеціальних процедур фіксації фактів зникнення, продовження строків досудового розслідування та застосування заходів забезпечення в разі неможливості доступу до територій або отримання доказів у звичайному порядку [106].

Таким чином, нормативні новації 2022–2025 років сформували гнучку, але водночас ризиковану систему регулювання: з одного боку, вони забезпечують посилення оперативності та адаптивності сторони обвинувачення для ефективної протидії воєнним загрозам, з іншого — вимагають посиленого судового та внутрішнього прокурорського самоконтролю для запобігання зловживанням і збереження мінімально необхідних гарантій прав людини в умовах надзвичайного правового режиму.

Важливим детермінантом сучасної моделі досудового провадження в умовах воєнного стану є тенденція до спрощення окремих процесуальних процедур. Це спрощення зумовлене необхідністю оперативного реагування на кримінальні правопорушення в ситуації збройного конфлікту, коли об'єктивно ускладнюється доступ до судів, зростає навантаження на органи досудового розслідування та виникає потреба в негайному прийнятті управлінських і процесуальних рішень. Водночас спрощення процедур не може розглядатися як самоціль або як універсальний інструмент підвищення ефективності кримінального переслідування. Науково обґрунтований підхід вимагає диференційованого застосування таких механізмів залежно від ступеня втручання в права особи, тяжкості інкримінованого діяння та можливості забезпечення альтернативних процесуальних гарантій.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема зловживань дискреційними повноваженнями сторони обвинувачення. Розширення меж прокурорської дискреції в умовах воєнного стану є функціонально обґрунтованим, однак водночас створює ризик підміни правових критеріїв міркуваннями доцільності, оперативної необхідності або адміністративної

зручності. Судова практика, що формується в період дії воєнного стану, засвідчує, що найбільш уразливими з точки зору дотримання прав людини є рішення про обрання та продовження запобіжних заходів, продовження строків досудового розслідування, а також обмеження права на захист у зв'язку з особливими умовами провадження. Це зумовлює необхідність підвищення стандартів обґрунтованості та мотивованості процесуальних рішень прокурора, а також переосмислення ролі судового контролю як ключового інституційного запобіжника від надмірного втручання держави у сферу прав і свобод особи.

Баланс між ефективністю кримінального переслідування та забезпеченням прав і свобод людини в умовах воєнного стану набуває якісно нового, більш складного змісту. Йдеться не про формальне збереження процесуальних гарантій у незмінному вигляді, а про їх функціональну адаптацію до реалій воєнного часу без втрати їх сутнісного призначення. Міжнародні стандарти, сформовані у практиці Європейського суду з прав людини, а також положення міжнародного гуманітарного права, виходять із того, що навіть за умов надзвичайних ситуацій держава не звільняється від обов'язку забезпечувати ефективний судовий захист та дотримання принципів необхідності, пропорційності й недискримінації. У цьому аспекті діяльність сторони обвинувачення повинна оцінюватися не лише з позицій досягнення процесуального результату, а й з огляду на її відповідність фундаментальним засадам верховенства права.

Особливе значення проведеного дослідження полягає у заповненні наукової прогалини, пов'язаної з недостатньою розробленістю проблематики реалізації повноважень сторони обвинувачення саме в умовах збройної агресії. Переважна більшість доктринальних підходів до аналізу процесуальних рішень прокурора сформувалася в умовах мирного часу та не враховує повною мірою специфіку воєнних загроз, підвищений рівень латентності окремих видів кримінальних правопорушень, а також необхідність посиленої міжвідомчої та міжсекторальної координації.

Поєднання теоретичних напрацювань із аналізом актуальної судової практики та міжнародних стандартів дозволяє сформувавши цілісне уявлення про сучасну модель функціонування сторони обвинувачення в умовах воєнного стану та визначити перспективні напрями її подальшого нормативного й інституційного вдосконалення в інтересах національної безпеки та забезпечення прав людини.

Реалізація повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування в умовах воєнного стану характеризується істотною ускладненістю доказової діяльності, що зумовлена поєднанням об'єктивних безпекових чинників та трансформацією нормативного регулювання кримінального процесу. Активні бойові дії, тимчасова окупація окремих територій, руйнування об'єктів цивільної інфраструктури, обмежений або відсутній доступ до місця події істотно змінюють традиційні підходи до збирання, фіксації та перевірки доказів. У таких умовах сторона обвинувачення змушена застосовувати нетипові процесуальні механізми, що безпосередньо впливає на зміст і характер процесуальних рішень, ухвалюваних у межах досудового провадження.

Особливістю доказової діяльності прокурора в умовах воєнного стану є необхідність ухвалення рішень щодо допустимості та достатності доказів, отриманих за відсутності повноцінного судового контролю або з використанням альтернативних джерел доказової інформації. Йдеться, зокрема, про матеріали фото- та відеофіксації, супутникові знімки, дані з відкритих інформаційних ресурсів, свідчення осіб, які перебувають за межами території України або в зоні активних бойових дій. Застосування таких джерел, хоча й об'єктивно виправдане умовами воєнного часу, актуалізує проблему дотримання базових вимог кримінального процесу щодо належності, допустимості та достовірності доказів. Формальне розширення доказової бази без належної процесуальної перевірки створює ризики прийняття процесуальних рішень, які в подальшому можуть бути визнані незаконними або необґрунтованими.

Найбільш складною є доказова діяльність у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів та злочинів проти людяності, де сторона обвинувачення виконує не лише функцію процесуального керівництва, а й ключову координаційну роль у фіксації порушень норм міжнародного гуманітарного права. У таких провадженнях прокурор зобов'язаний поєднувати вимоги національного кримінального процесуального законодавства з міжнародними стандартами документування та оцінки доказів, що передбачає підвищені вимоги до обґрунтованості кожного процесуального рішення, особливо на стадії формування доказової бази. Це зумовлює необхідність ретельної процесуальної оцінки доказів з огляду на їх можливе використання не лише в національних судах, а й у міжнародних юрисдикційних органах, зокрема Міжнародному кримінальному суді, де ефективність національного розслідування є ключовим фактором застосування принципу комплементарності (ст. 17 Римського Статуту МКС) [116].

У національному законодавстві доказування воєнних злочинів регулюється загальними нормами КПК України (статті 84–99 щодо джерел доказів, 104 щодо перевірки та оцінки доказів, 159 щодо допустимості), але з урахуванням особливостей воєнного стану, передбачених Розділом IX-1 КПК України (статті 615–616). Зокрема, ч. 11 ст. 615 КПК України (введена Законом № 2201-IX від 14 квітня 2022 р.) встановлює підвищені вимоги до фіксації показань у кримінальних провадженнях, що здійснюються в умовах воєнного стану: показання свідка чи потерпілого (включаючи одночасний допит кількох осіб) можуть бути використані як докази в суді виключно за умови обов'язкової відеофіксації ходу та результатів допиту доступними технічними засобами. Аналогічна вимога застосовується до допиту підозрюваного з обов'язковою участю захисника та відеофіксацією. Ця норма безпосередньо підвищує стандарти доказування у справах про воєнні злочини, оскільки більшість таких проваджень стосується подій на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій, де традиційна

фіксація (поняті, протоколи) часто неможлива, а відеозапис стає основним засобом забезпечення достовірності та ланцюга зберігання доказів [38; 104].

Реальний приклад практичного застосування цих вимог — кримінальні провадження щодо обстрілів цивільної інфраструктури в Маріуполі (зокрема, пологового будинку № 3 та драматичного театру 16 березня 2022 р.), де прокуратура використовувала відеофіксацію допитів потерпілих та свідків (за допомогою мобільних пристроїв або дронів), а також електронні докази (відео з відкритих джерел, геолокацію, супутникові знімки Maxar), щоб забезпечити їх допустимість у національному суді та потенційну передачу до Міжнародного кримінального суду. Відсутність відеофіксації в таких випадках може призвести до визнання показань недопустимими, що ускладнює доведення умисного характеру злочину зокрема, порушення ст. 8 Римського Статуту щодо умисного нападу на цивільні об'єкти) [116].

Ще одним прикладом є норми щодо електронних та цифрових доказів, які набувають особливого значення у воєнних провадженнях. Хоча КПК України прямо не виділяє «цифрові докази» як окремий вид, практика застосування ст. 99 джерела доказів та ст. 104 перевірка доказів у справах про воєнні злочини наприклад, щодо масових поховань у Бучі чи Ізюмі вимагає обов'язкової перевірки автентичності метаданих, відсутності маніпуляцій та збереження ланцюга зберігання. Закон № 2462-IX від 27 липня 2022 р. опосередковано сприяє цьому, дозволяючи дистанційне проведення слідчих дій та фіксацію за допомогою технічних засобів, що полегшує збирання OSINT-доказів (відео з соцмереж, геолокація) у справах про депортацію дітей чи тортури цивільних осіб [105].

Таким чином, доказова діяльність у провадженнях щодо воєнних злочинів вимагає від прокурора не лише дотримання національних процесуальних стандартів, а й підвищення якості обґрунтування кожного рішення щодо допустимості доказів, їхньої достовірності та відповідності міжнародним критеріям (зокрема, стандартам Міжнародного кримінального суду щодо незалежності, неупередженості та ефективності національного

розслідування). Це забезпечує можливість використання доказів як у національних судах, так і в міжнародних інстанціях, сприяючи реалізації принципу комплементарності та уникненню подвійного переслідування за ті самі діяння.

Водночас розширення повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану об'єктивно загострює питання забезпечення процесуальних гарантій сторони захисту. Саме на цій площині найбільш виразно проявляється межа допустимого втручання держави у сферу прав і свобод людини. Незважаючи на обмеження, зумовлені воєнним часом, держава не звільняється від обов'язку забезпечити ефективну реалізацію права на захист, що впливає як із конституційних засад кримінального провадження, так і з міжнародних зобов'язань України.

Процесуальні рішення сторони обвинувачення щодо повідомлення про підозру, застосування чи продовження запобіжних заходів, обмеження окремих процесуальних прав підозрюваного, а також продовження строків досудового розслідування мають безпосередній вплив на реальні можливості сторони захисту здійснювати свої функції. Судова практика в умовах воєнного стану засвідчує, що найбільш уразливими залишаються гарантії доступу до правової допомоги, принцип змагальності сторін та ефективність механізмів оскарження процесуальних рішень прокурора. За таких умов особливого значення набуває обов'язок сторони обвинувачення діяти не лише в межах формальної законності, а й з дотриманням принципу добросовісного процесуального поведіння.

Реалізуючи дискреційні повноваження, прокурор повинен враховувати об'єктивні можливості сторони захисту та утримуватися від прийняття таких процесуальних рішень, які, хоча формально й відповідають вимогам закону, фактично нівелюють зміст права на захист. У цьому сенсі процесуальні гарантії сторони захисту не слід розглядати як чинник, що знижує ефективність кримінального переслідування, а як необхідний елемент

забезпечення легітимності діяльності сторони обвинувачення та довіри до системи кримінальної юстиції в умовах воєнного стану.

Додатковий науковий вимір дослідженню надає звернення до порівняльно-правового аналізу реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах надзвичайних або воєнних правових режимів у зарубіжних правопорядках. Такий аналіз дозволяє виявити спільні закономірності розвитку кримінального процесу в умовах кризових ситуацій і оцінити національну модель з позицій відповідності міжнародним стандартам. У практиці держав, які стикалися з тривалими збройними конфліктами або надзвичайними ситуаціями, простежується тенденція до тимчасового розширення повноважень органів обвинувачення, поєднана з посиленням механізмів подальшого судового або квазісудового контролю за прийнятими процесуальними рішеннями.

Європейські стандарти кримінального правосуддя виходять із того, що навіть в умовах дерогації окремих зобов'язань держава повинна забезпечити передбачуваність процесуальних рішень сторони обвинувачення та недопущення свавільного втручання в права особи. У цьому контексті українська модель кримінального процесу в умовах воєнного стану перебуває в стадії активного становлення, що зумовлює потребу в системному осмисленні зарубіжного досвіду без механічного копіювання окремих інститутів.

Урахування порівняльно-правових підходів дозволяє сформулювати концептуальні орієнтири для подальшого вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо визначення меж дискреції сторони обвинувачення, удосконалення доказових стандартів та посилення гарантій судового контролю в умовах воєнного та інших надзвичайних правових режимів.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що реалізація повноважень сторони обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану зазнала

суттєвої трансформації, зумовленої як нормативними змінами, так і об'єктивними викликами збройної агресії. Запровадження особливого правового режиму не призвело до скасування фундаментальних засад кримінального процесу, однак зумовило їх функціональну адаптацію з урахуванням потреб забезпечення національної безпеки, оперативності кримінального переслідування та обмежених можливостей здійснення судового контролю.

У ході дослідження встановлено, що розширення процесуальних повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану має комплексний характер і проявляється у зміні підходів до прийняття ключових процесуальних рішень, зокрема щодо доказової діяльності, застосування запобіжних заходів, визначення строків досудового розслідування та організації міжвідомчої взаємодії. Водночас така трансформація супроводжується підвищеними ризиками зловживання дискреційними повноваженнями, що вимагає посилення вимог до мотивування процесуальних рішень прокурора та забезпечення їх подальшої перевірюваності в судовому порядку.

Особливу увагу в дослідженні приділено доказовій діяльності сторони обвинувачення, яка в умовах воєнного стану характеризується застосуванням нетипових джерел доказової інформації та альтернативних способів її фіксації. Встановлено, що ефективність кримінального переслідування у таких умовах безпосередньо залежить від здатності прокурора поєднувати вимоги національного кримінального процесуального законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у справах про воєнні злочини та злочини проти людяності. Формування належної доказової бази на досудовій стадії виступає ключовою передумовою легітимності подальших процесуальних рішень сторони обвинувачення.

Дослідження також підтвердило, що процесуальні гарантії сторони захисту в умовах воєнного стану виконують роль інституційної межі реалізації повноважень сторони обвинувачення. Забезпечення реального, а не

декларативного права на захист, дотримання принципів змагальності та рівності сторін є необхідною умовою збереження довіри до кримінальної юстиції та відповідності діяльності органів обвинувачення міжнародним стандартам прав людини. У цьому контексті ефективний судовий контроль постає ключовим механізмом запобігання надмірному втручанню держави у сферу прав і свобод особи.

Порівняльно-правовий аналіз засвідчив, що українська модель реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану загалом відповідає загальноєвропейським тенденціям тимчасового розширення процесуальних можливостей органів кримінального переслідування за умови збереження базових гарантій прав людини. Водночас національна практика перебуває в стадії становлення, що зумовлює необхідність подальшого системного осмислення зарубіжного досвіду з метою вдосконалення механізмів судового контролю та визначення чітких меж прокурорської дискреції.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що подальший розвиток інституту сторони обвинувачення в умовах воєнного стану має бути спрямований на досягнення стійкого балансу між ефективністю кримінального переслідування та забезпеченням прав і свобод людини. Це потребує комплексного вдосконалення кримінального процесуального законодавства, уніфікації судової практики, підвищення професійної підготовки прокурорів і гармонізації національних процесуальних механізмів із міжнародними стандартами кримінального правосуддя.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що введення воєнного стану зумовило суттєву трансформацію кримінального процесуального законодавства України, спрямовану на забезпечення безперервності досудового розслідування та адаптацію процесуальних механізмів до умов збройного конфлікту. При

цьому сторона обвинувачення зберігає статус центрального суб'єкта досудового провадження, який здійснює процесуальні дії та приймає ключові процесуальні рішення.

Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану відбулося розширення процесуальних можливостей сторони обвинувачення та спрощення окремих процедур, зокрема щодо початку досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, фіксації їх результатів та застосування технічних засобів.

Встановлено, що ключовою нормативною основою реалізації повноважень сторони обвинувачення є положення ст. 615 КПК України, які передбачають особливий режим досудового розслідування, включаючи можливість: початку розслідування без внесення відомостей до ЄРДР; проведення процесуальних дій за відсутності технічних можливостей; делегування окремих повноважень слідчого судді прокурору.

Доведено, що істотної трансформації зазнав порядок проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема: допускається їх проведення у нічний час; передбачено можливість проведення обшуку або огляду без участі понятих за наявності об'єктивних обставин; розширено застосування технічної фіксації процесуальних дій, що виступає альтернативною гарантією їх законності.

Обґрунтовано, що відеофіксація процесуальних дій набуває ключового значення як інструмент забезпечення допустимості доказів та контролю за законністю їх отримання, особливо в умовах відсутності традиційних процесуальних гарантій.

Встановлено, що в умовах воєнного стану зазнав змін інститут доказування, зокрема: розширено можливості використання показань, отриманих під час досудового розслідування; запроваджено обов'язкову відеофіксацію допитів як умову їх допустимості; посилено значення критерію допустимості доказів як визначального для результатів кримінального провадження.

Доведено, що новели щодо дистанційної участі захисника, хоча і спрямовані на забезпечення безперервності процесу, не повною мірою гарантують реалізацію права на захист, зокрема у частині конфіденційності спілкування між захисником та підозрюваним.

Обґрунтовано, що надання стороні обвинувачення права здійснювати переклад у кримінальному провадженні суперечить принципу змагальності сторін та створює ризики упередженості, що може вплинути на допустимість доказів.

Встановлено, що розширення ролі спеціаліста у кримінальному провадженні не супроводжується належним нормативним визначенням процесуального статусу створюваних ним документів, що породжує правову невизначеність щодо їх доказового значення.

Доведено, що зміни у порядку тимчасового доступу до речей і документів, зокрема можливість отримання доступу до інформації, що становить охоронювану законом таємницю, на підставі постанови прокурора, сприяють оперативності розслідування, однак потребують додаткових гарантій законності та контролю.

Встановлено, що окремі положення кримінального процесуального законодавства, зокрема ст. 615 КПК України, мають оціночний та частково суперечливий характер, що ускладнює їх застосування на практиці та може негативно впливати на ефективність досудового розслідування.

Узагальнено, що сучасна модель реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану характеризується поєднанням двох взаємопов'язаних тенденцій: розширення процесуальних можливостей та спрощення процедур; одночасна необхідність забезпечення належного рівня гарантій прав і свобод людини.

Підсумовано, що ефективність реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану визначається здатністю забезпечити баланс між оперативністю кримінального переслідування та дотриманням фундаментальних прав учасників кримінального провадження.

У результаті дослідження особливостей реалізації повноважень сторони обвинувачення під час прийняття процесуальних рішень на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану сформульовано такі узагальнюючі висновки.

Встановлено, що запровадження правового режиму воєнного стану зумовило системну трансформацію кримінального процесуального законодавства України, що проявляється у формуванні спеціального правового режиму досудового розслідування, спрямованого на забезпечення безперервності кримінального провадження та ефективного реагування на загрози національній безпеці.

Обґрунтовано, що діяльність сторони обвинувачення в умовах воєнного стану набуває підвищеного значення, оскільки саме вона забезпечує реалізацію публічного інтересу шляхом прийняття ключових процесуальних рішень, від яких залежить ефективність кримінального переслідування та дотримання прав учасників провадження.

Доведено, що нормативні зміни 2022–2025 років, зокрема запровадження Розділу IX-1 КПК України, призвели до суттєвого розширення дискреційних повноважень прокурора, включаючи можливість: прийняття рішень за відсутності повноцінного судового контролю; виконання окремих функцій слідчого судді; продовження процесуальних строків; адаптації процедур доказування до умов воєнного часу.

Встановлено, що розширення повноважень сторони обвинувачення має двоїстий характер: з одного боку, воно забезпечує оперативність і ефективність кримінального переслідування, з іншого — створює ризики надмірного втручання у права і свободи людини.

Обґрунтовано, що ключовою вимогою до процесуальних рішень прокурора в умовах воєнного стану є їх підвищена обґрунтованість, індивідуалізація та відповідність принципу пропорційності, що підтверджується сучасною судовою практикою Верховного Суду.

Доведено, що сам факт дії воєнного стану не може виступати універсальною підставою для обмеження процесуальних прав, а кожне процесуальне рішення має прийматися з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження.

Встановлено, що розширення дискреції сторони обвинувачення актуалізує проблему визначення її меж, оскільки недостатня нормативна визначеність створює ризики зловживань та порушення принципів змагальності й рівності сторін.

Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану суттєво трансформується доказова діяльність сторони обвинувачення, яка характеризується: використанням альтернативних джерел доказів (цифрові, електронні, супутникові дані); застосуванням нетипових способів їх фіксації; підвищеними вимогами до допустимості та достовірності доказів.

Доведено, що особливості доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів зумовлюють необхідність поєднання національних процесуальних стандартів із міжнародними вимогами, зокрема принципом комплементарності та стандартами Міжнародного кримінального суду.

Встановлено, що доказова діяльність сторони обвинувачення в умовах воєнного стану ускладнюється об'єктивними чинниками (бойові дії, окупація територій, обмежений доступ до доказів), що впливає на зміст і характер процесуальних рішень прокурора.

Обґрунтовано, що процесуальні гарантії сторони захисту в умовах воєнного стану виступають ключовою інституційною межею реалізації повноважень сторони обвинувачення та необхідною умовою легітимності кримінального переслідування.

Доведено, що обмеження процесуальних прав сторони захисту, навіть за умов воєнного стану, повинні мати виключний, тимчасовий та пропорційний характер і не можуть нівелювати сутність права на захист.

Встановлено, що судовий контроль залишається ключовим механізмом забезпечення законності процесуальних рішень сторони обвинувачення, навіть за умов його обмеженого функціонування.

Обґрунтовано, що прокурор у сучасних умовах виконує не лише функцію процесуального керівництва, а й координаційну функцію, забезпечуючи взаємодію між органами досудового розслідування, органами безпеки та міжнародними інституціями.

Доведено, що спрощення процесуальних процедур в умовах воєнного стану має застосовуватися диференційовано та не може підміняти собою гарантії прав людини.

Встановлено, що українська модель реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану загалом відповідає європейським тенденціям, однак перебуває у стадії формування та потребує подальшого нормативного вдосконалення.

Узагальнено, що сучасна модель реалізації повноважень сторони обвинувачення характеризується поєднанням розширених процесуальних можливостей із підвищеними вимогами до їх законності, обґрунтованості та відповідності принципам верховенства права.

Підсумовано, що подальший розвиток інституту сторони обвинувачення в умовах воєнного стану має бути спрямований на досягнення сталого балансу між ефективністю кримінального переслідування та забезпеченням прав і свобод людини, що потребує вдосконалення законодавства, уніфікації судової практики та гармонізації з міжнародними стандартами кримінального правосуддя.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Міжнародний досвід реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану

Дослідження міжнародного досвіду реалізації повноважень сторони обвинувачення на досудовому етапі кримінального провадження в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності в сучасному геополітичному контексті, що характеризується зростанням кількості збройних конфліктів та надзвичайних ситуацій, які суттєво впливають на функціонування систем кримінальної юстиції. На відміну від мирного часу, правовий режим воєнного стану зумовлює необхідність оперативного реагування органів прокуратури на воєнні злочини, злочини проти людяності та інші грубі порушення міжнародного гуманітарного права, що нерідко супроводжується тимчасовими обмеженнями окремих прав і свобод з метою забезпечення національної безпеки.

Актуальність обраної тематики зумовлена недостатнім науковим опрацюванням проблеми забезпечення балансу між розширеними повноваженнями прокурора у сфері збирання доказів, встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення та здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, з одного боку, і гарантіями справедливого судочинства та захисту прав людини — з іншого. Міжнародні стандарти, закріплені в Женевських конвенціях та Римському статуті Міжнародного кримінального суду, визначають обов'язок держав забезпечувати ефективне кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів, водночас не допускаючи свавільного застосування владних повноважень. Відсутність комплексного аналізу

міжнародної практики у цій сфері створює ризики порушення принципу верховенства права та зниження ефективності кримінального переслідування, що є особливо небезпечним в умовах воєнного стану в Україні.

Проблематика реалізації повноважень прокурора в умовах надзвичайних правових режимів знайшла відображення як у документах міжнародних організацій, так і в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених. У Висновку № 15 Консультативної ради європейських прокурорів наголошується на необхідності збереження інституційної незалежності прокурора в умовах надзвичайних ситуацій, а також на допустимості пріоритизації кримінальних проваджень за умови дотримання законності та прав людини. Подібні підходи закріплено і в Керівних принципах щодо ролі прокурорів, схвалених Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, де підкреслюється активна та відповідальна роль прокурора у порушенні кримінальних проваджень і здійсненні нагляду за досудовим розслідуванням навіть у воєнний час.

Дослідження Міжнародного комітету Червоного Хреста щодо переслідування воєнних злочинів акцентують увагу на міжнародно-правовому обов'язку держав забезпечувати кримінальну відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, визначаючи прокурора ключовим суб'єктом реалізації цього обов'язку. У контексті діяльності Міжнародного кримінального суду положення Римського статуту наділяють прокурора повноваженнями щодо ініціювання та проведення розслідувань міжнародних злочинів, що підтверджується практикою Суду у справах, пов'язаних зі збройними конфліктами.

На національному рівні інтерес становить досвід США, де функціонування системи військової юстиції та взаємодія з Міжнародним кримінальним судом демонструють розширення дискреційних повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного часу за умови збереження стандартів справедливого судочинства. Європейський досвід, зокрема Литви, свідчить про можливість гнучкої організації досудового розслідування з

посиленим прокурорським наглядом у надзвичайних умовах. В Україні ці питання розглядаються у працях таких учених, як У науковому дискурсі статті особливе місце посідають праці таких дослідників: Бабенка В. В., Гловюк І. В., Дудорова О. О., Драган О. В., Зінченка В. М., Капліної О. М., Мацоли А. А., Навроцького В. В., Теремецького В. І., Тетерятника Г. К., які аналізують трансформацію кримінального процесу в умовах воєнного стану та обґрунтовують необхідність узгодження національної практики з міжнародними стандартами. Водночас системне узагальнення міжнародного досвіду саме в аспекті досудового провадження залишається фрагментарним, що підтверджує актуальність обраного дослідження.

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні неминує впливає на функціонування системи кримінальної юстиції, зокрема на реалізацію стороною обвинувачення своїх повноважень на стадії досудового розслідування. У таких умовах держава стикається з необхідністю забезпечення ефективного кримінального переслідування злочинів, пов'язаних із збройною агресією, водночас не допускаючи руйнування фундаментальних засад верховенства права та міжнародних стандартів захисту прав людини. Саме тому звернення до міжнародного досвіду діяльності органів прокуратури в умовах надзвичайних та воєнних режимів набуває особливої наукової та практичної значущості.

Міжнародні організації послідовно наголошують, що воєнний стан не є підставою для нівелювання ролі прокурора як незалежного суб'єкта кримінального процесу. У Висновку № 15 Консультативної ради європейських прокурорів «Роль прокурорів у надзвичайних ситуаціях» підкреслюється, що прокурори повинні залишатися гарантами законності, навіть коли держави змушені вдаватися до тимчасових процесуальних обмежень. ССРЕ акцентує увагу на тому, що надзвичайні обставини, включаючи збройний конфлікт, підвищують, а не знижують відповідальність прокурора за дотримання прав людини, принципу пропорційності та процесуальної справедливості [12].

Подібний підхід закріплено в Керівних принципах ООН щодо ролі прокурорів, які мають універсальний характер і застосовуються незалежно від правового режиму, що діє в державі «UN Guidelines on the Role of Prosecutors». У цих принципах прокурор визначається як ключовий учасник кримінального процесу, відповідальний не лише за підтримання обвинувачення, але й за забезпечення об'єктивності досудового розслідування, попередження незаконного притягнення до кримінальної відповідальності та захист прав усіх осіб, залучених до кримінального провадження [8].

Особливу увагу приділено обмеженню можливостей використання надзвичайних повноважень прокурорів для політичного або військового тиску на органи прокуратури, оскільки такі дії можуть призводити до порушення прав людини та загрожувати верховенству права. Зокрема, у Висновку Ради Європи ССРЕ № 15 (2010) наголошується на необхідності забезпечення незалежності та підзвітності прокурорів, а також дотримання принципів пропорційності та правової довіри у процесі кримінального переслідування [34]. Аналогічні положення підтверджуються у методичних матеріалах ООН з питань кримінальної юстиції та боротьби з корупцією, які підкреслюють, що ефективне та неупереджене здійснення прокурорських повноважень є критично важливим для підтримання законності та довіри до правової системи [88].

Таким чином, Керівні принципи ООН створюють рамку, яка регламентує діяльність прокурорів у будь-яких умовах, включно з надзвичайними ситуаціями або воєнним станом, забезпечуючи баланс між ефективністю кримінального переслідування та захистом прав людини, а також запобігаючи можливим зловживанням владою з боку керівництва та державних органів.

Важливим елементом міжнародного досвіду є практика розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням міжнародного гуманітарного права. Міжнародний комітет Червоного Хреста у своїх роз'ясненнях щодо

переслідування воєнних злочинів підкреслює обов'язок держав забезпечити ефективно досудове розслідування таких діянь, незалежно від громадянства чи статусу підозрюваних. У цьому контексті прокурор виступає центральною фігурою, відповідальною за кваліфікацію злочинів, збирання доказів у складних умовах збройного конфлікту та координацію взаємодії з міжнародними судовими інституціями.

Важливим елементом міжнародного досвіду є також адаптація процесуальних стандартів досудового розслідування до умов обмеженого доступу до територій, доказової бази та учасників процесу. У державах, що перебували або перебувають у стані збройного конфлікту (зокрема, Боснія і Герцеговина, Ірак, Афганістан, Ізраїль), сторона обвинувачення наділяється розширеними дискреційними повноваженнями щодо визначення пріоритетності кримінальних проваджень, зосереджуючи ресурси насамперед на розслідуванні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та тяжких порушень міжнародного гуманітарного права.

Такий підхід відповідає принципу ефективності кримінального переслідування, який закріплений у практиці Міжнародного кримінального суду та рекомендаціях Міжнародного комітету Червоного Хреста [157; 163]. Наприклад, у справі «Prosecutor v. Karadžić» Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії було підтверджено, що прокурори мали право пріоритетно розслідувати злочини, що становили найбільшу загрозу цивільному населенню, навіть за обмежених можливостей доступу до доказів та свідків [168]. Це свідчить про те, що розширені повноваження сторони обвинувачення в умовах збройного конфлікту є важливим механізмом забезпечення верховенства права та належного кримінального переслідування, водночас вимагаючи дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини та процесуальних гарантій.

Окремої уваги заслуговує міжнародна практика взаємодії прокурорів з військовими органами та спеціальними службами в умовах воєнного стану. У більшості правових систем демократичних держав підкреслюється

необхідність збереження інституційної незалежності прокуратури навіть за умов надзвичайного правового режиму. Як зазначено у Висновку № 15 Консультативної ради європейських прокурорів, прокурори повинні діяти автономно, не допускаючи політичного чи військового тиску, водночас забезпечуючи баланс між потребами національної безпеки та захистом прав людини. Даний підхід набуває особливої актуальності в умовах, коли військові командування можуть виступати джерелом оперативної інформації, але не повинні впливати на процесуальні рішення сторони обвинувачення.

У контексті міжнародного досвіду важливо відзначити також застосування принципу комплементарності, який є ключовим у діяльності Міжнародного кримінального суду. Згідно з цим принципом, національні органи досудового розслідування та прокуратура мають першочергове право і обов'язок здійснювати кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. Лише у разі неспроможності або небажання держави здійснювати таке переслідування юрисдикція переходить до міжнародних судових інституцій. Досвід застосування цього принципу свідчить про зростання ролі сторони обвинувачення на національному рівні, особливо в умовах воєнного стану, коли фіксація та процесуальне закріплення доказів має вирішальне значення для подальшого міжнародного правосуддя.

Крім того, міжнародна практика демонструє активне використання спеціалізованих підрозділів прокуратури, уповноважених на розслідування злочинів, пов'язаних із збройними конфліктами. Такі підрозділи функціонують у Німеччині, Франції, Нідерландах та інших державах і характеризуються високим рівнем спеціалізації прокурорів у сфері міжнародного кримінального та гуманітарного права. Аналізуючи міжнародно-правовий досвід здійснення кримінального провадження в умовах особливих правових режимів, науковці обґрунтовують доцільність запозичення зазначеної моделі для національної системи кримінальної юстиції в умовах воєнного стану, наголошуючи на необхідності підвищення

фахової підготовки прокурорів, спеціалізації органів обвинувачення та стандартизації методів доказування відповідно до міжнародних стандартів.

Варто також звернути увагу на цифровізацію діяльності сторони обвинувачення як один із ключових міжнародних трендів у умовах війни. Як зазначає В.М. Зінченко, впровадження електронних платформ для зберігання доказів, дистанційної процесуальної взаємодії між прокурором та слідчим, а також для обміну інформацією на міжнародному рівні суттєво підвищує ефективність та безперервність досудового провадження. Український досвід підтверджує, що цифрові інструменти дозволяють оперативніше реагувати на виклики воєнного часу, водночас вимагають чіткої нормативної регламентації для забезпечення захисту прав учасників кримінального процесу та недопущення зловживань [28].

Загалом, аналіз міжнародного досвіду свідчить, що реалізація повноважень сторони обвинувачення на досудовому провадженні в умовах воєнного стану ґрунтується на поєднанні розширених процесуальних можливостей із підвищеними гарантіями законності, незалежності та дотримання прав людини. Ці підходи є важливим орієнтиром для подальшого вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства України та практики діяльності органів прокуратури в умовах збройної агресії.

Досвід Міжнародного кримінального суду також має принципове значення для розуміння ролі сторони обвинувачення в умовах воєнного стану. Офіс прокурора МКС функціонує в ситуаціях, коли національні правові системи зазнають серйозних викликів або частково втрачають спроможність здійснювати правосуддя. Принцип комплементарності, закріплений у Римському статуті, передбачає, що першочергова відповідальність за розслідування воєнних злочинів покладається на національні органи, а міжнародний механізм втручається лише у разі їхньої неспроможності або небажання діяти належним чином. Такий підхід

стимулює держави адаптувати свою діяльність сторони обвинувачення до міжнародних стандартів навіть в умовах воєнного стану.

Окремої уваги заслуговує досвід держав із розвиненою системою військової юстиції. Зокрема, аналіз американської моделі, здійснений у дослідженнях щодо взаємодії військової юстиції США та Міжнародного кримінального суду, демонструє можливість поєднання особливих процедур досудового розслідування щодо військовослужбовців із дотриманням базових процесуальних гарантій. У таких системах прокурор виконує подвійну функцію: забезпечує дисципліну та військову ефективність, з одного боку, і захист прав обвинувачених — з іншого.

Актуальність зазначених підходів для України підтверджується докорінними змінами кримінального процесуального законодавства, запровадженими після введення воєнного стану. Аналітичний огляд Kingsley Napley щодо функціонування верховенства права в Україні в умовах війни вказує на істотне розширення повноважень сторони обвинувачення на досудовій стадії, зокрема у питаннях повідомлення про підозру, обрання та продовження запобіжних заходів, а також строків досудового розслідування. Водночас автори застерігають від ризику надмірної концентрації процесуальної влади в руках прокурора без належних механізмів судового контролю [9].

Українська наукова доктрина активно реагує на ці виклики. Так, О.М. Капліна у своїх працях, присвячених засадам кримінального провадження, неодноразово наголошує, що навіть в умовах воєнного стану принципи змагальності, законності та забезпечення права на захист не можуть бути зведені нанівець. Учена підкреслює, що прокурор повинен діяти як «процесуальний фільтр», який не допускає необґрунтованого втручання держави у сферу прав і свобод людини.

Досліджуючи проблеми судового контролю в кримінальному процесі, В.І. Теремецький звертає увагу на особливу роль слідчого судді як ключового елементу інституційного балансу повноважень сторони обвинувачення в

умовах надзвичайних правових режимів, зокрема воєнного стану. Учений підкреслює, що в ситуації об'єктивного розширення процесуальних повноважень прокурора та органів досудового розслідування зростає ризик порушення принципів змагальності, пропорційності та правової визначеності. У зв'язку з цим, на його думку, посилення дискреційних можливостей сторони обвинувачення має супроводжуватися адекватним і пропорційним розширенням механізмів судового контролю, насамперед через активну та ефективну діяльність слідчого судді. Саме судовий контроль, за позицією В. І. Теремецького, виконує функцію фундаментальної гарантії дотримання прав і свобод людини під час досудового розслідування, забезпечуючи запобігання свавільному втручання у приватну сферу особи та мінімізацію негативних наслідків застосування надзвичайних процесуальних інструментів. Особливої актуальності ця функція набуває в умовах воєнного стану, коли обмеження окремих прав і свобод допускається законом, однак має перебувати під постійним і дієвим контролем з боку суду як незалежного та неупередженого арбітра кримінального провадження [140].

У свою чергу, в наукових публікаціях, присвячених кримінально-правовій та кримінально-процесуальній політиці держави і загальним тенденціям розвитку кримінального права та процесу, представники вітчизняної юридичної науки звертають увагу на ризики правових трансформацій у періоди надзвичайних правових режимів, включно з воєнним станом. Зокрема, О.О. Дудоров у своїх працях аналізує сучасні зміни кримінального законодавства в умовах воєнного стану, наголошує, що швидке і безсистемне запровадження новел може мати негативний вплив на стабільність правової системи та рівень довіри до правосуддя, оскільки створює загрозу для передбачуваності норм і процедур. Отже, дослідження О.О. Дудорова безпосередньо зосереджені на адаптації законодавства до викликів воєнного часу, що робить їх особливо релевантними для розуміння того, що тимчасові спрощення, навіть обґрунтовані обставинами воєнного

стану, не повинні перетворюватися на постійні практики, які призводять до «розмивання» гарантій прав людини та принципів верховенства права [72].

Позицію про необхідність збалансованого підходу до модифікації кримінально-процесуальних інститутів доповнює загальна наукова думка щодо ролі кримінально-правової політики як інструменту держави, що має дотримуватися принципів правової визначеності, пропорційності та верховенства права. Зокрема, А.А. Мацола акцентує увагу на превентивному, охоронному та стабілізаційному характері кримінально-правової політики в умовах воєнного стану, підкреслюючи, що адаптація норм і процедур (включаючи модифікацію форм реалізації функцій сторони обвинувачення) повинна супроводжуватися збереженням загальних процесуальних гарантій та пропорційності обмежень, аби уникнути зниження довіри суспільства до правосуддя та порушення фундаментальних принципів [142].

Таким чином, учені погоджуються з тим, що хоча воєнний стан і вимагає адаптації інститутів кримінального процесу та права, функція обвинувачення зберігає свою сутність, а тимчасові процесуальні спрощення мають носити винятковий та обмежений характер, не підриваючи основ правового порядку.

Функціонування сторони обвинувачення в умовах правового режиму воєнного стану є складним багатовимірним процесом, що перебуває на перетині потреб національної безпеки, завдань кримінального переслідування та міжнародних зобов'язань держави у сфері прав людини. Воєнний стан істотно трансформує умови здійснення досудового розслідування, однак не змінює правової природи прокурорської діяльності як публічної функції, спрямованої на забезпечення законності, справедливості та балансу інтересів у кримінальному провадженні.

Міжнародні стандарти однозначно виходять із того, що надзвичайні обставини, включаючи збройний конфлікт, не можуть бути підставою для відмови від принципу верховенства права. У Висновку № 15 Консультативної ради європейських прокурорів наголошується, що роль прокурора в умовах надзвичайних ситуацій не звужується, а, навпаки,

набуває підвищеної значущості, оскільки саме прокурор покликаний запобігати зловживанню владними повноваженнями та свавільному втручанням в права людини [34]. Аналогічні підходи закріплені в Керівних принципах ООН щодо ролі прокурорів, де підкреслюється обов'язок прокурора діяти незалежно, об'єктивно та неупереджено, навіть у разі суттєвого ускладнення кримінально-процесуальної діяльності.

Одним із ключових аспектів реалізації повноважень сторони обвинувачення на досудовому провадженні в умовах воєнного стану є проблема меж прокурорської дискреції. Надзвичайні правові режими об'єктивно розширюють процесуальні можливості прокурора, зокрема щодо строків досудового розслідування, порядку повідомлення про підозру, застосування запобіжних заходів. Водночас міжнародні стандарти наполягають на тому, що розширення інструментарію не означає розширення меж допустимого розсуду. Прокурорська дискреція повинна залишатися чітко обмеженою законом, принципами пропорційності та правової визначеності. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція О.М. Капліної, яка у своїх працях обґрунтовує, що дискреційні повноваження сторони обвинувачення є допустимими лише за умови їх передбачуваності та можливості ефективного судового контролю, що особливо актуально в умовах воєнного стану [160].

Важливим елементом міжнародного досвіду є диференціація підходів до реалізації повноважень прокурора залежно від виду надзвичайного правового режиму. Порівняльний аналіз воєнного стану та інших форм надзвичайних режимів зокрема, боротьби з тероризмом або загрозами публічній безпеці, свідчить, що міжнародна практика виробила уніфіковані мінімальні стандарти діяльності сторони обвинувачення. Навіть у державах із тривалою практикою надзвичайного законодавства прокурор не наділяється необмеженими повноваженнями, а будь-які відступи від звичайних процедур мають тимчасовий характер і підлягають подальшому перегляду. Цей підхід

прямо кореспондує з рекомендаціями ССРЕ та положеннями міжнародного права прав людини [34].

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває реалізація повноважень сторони обвинувачення у сфері доказування. Збройний конфлікт суттєво ускладнює збирання, фіксацію та збереження доказів, особливо на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій. Міжнародний кримінальний суд та Міжнародний комітет Червоного Хреста у своїй практиці визнають допустимість використання альтернативних джерел доказової інформації, зокрема матеріалів відкритих джерел, супутникових знімків, цифрових даних. Водночас саме прокурор несе ключову відповідальність за забезпечення належності, допустимості та достовірності таких доказів. Дослідження в контексті стандартів доказування у кримінальному процесі в умовах надзвичайних режимів, є надзвичайно актуальними, оскільки вони наголошують на неприпустимості зниження доказових стандартів навіть за умов війни, підкреслюючи необхідність фіксації показань за допомогою технічних засобів та збереження процесуальних гарантій для забезпечення достовірності та допустимості доказів.

Поряд із забезпеченням прав підозрюваних, міжнародні стандарти приділяють значну увагу ролі прокурора у захисті прав потерпілих. У практиці Міжнародного кримінального суду прокурор розглядається не лише як суб'єкт обвинувачення, а і як представник публічного інтересу потерпілих від найтяжчих злочинів. В умовах воєнного стану ця функція набуває особливого значення, оскільки потерпілі від воєнних злочинів часто перебувають у вразливому становищі та позбавлені ефективних засобів захисту своїх прав. Прокурор у таких умовах повинен забезпечувати не лише належне розслідування, але й процесуальну участь потерпілих, а також сприяти реалізації механізмів відшкодування завданої шкоди.

У звичайних, мирних умовах досудове провадження в кримінальному процесі ґрунтується на системі фундаментальних принципів, які становлять

основу справедливого правосуддя. До таких принципів належать презумпція невинуватості, процесуальна незалежність прокурора, рівність сторін обвинувачення і захисту, а також забезпечення мінімальних процесуальних гарантій для особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування. Зазначені засади отримали міжнародне закріплення, зокрема у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де проголошується рівність усіх осіб перед судами та трибуналами і визначається обов'язок держав гарантувати справедливий і публічний розгляд справи незалежним та безстороннім судом. У цьому контексті досудове розслідування розглядається не лише як інструмент збирання доказів, а і як стадія, на якій закладаються передумови для реалізації права на захист та забезпечення змагальності процесу [70].

Разом із тим, запровадження правового режиму воєнного стану істотно змінює умови функціонування кримінальної юстиції, що зумовлює адаптацію зазначених принципів до нових безпекових реалій. Міжнародний досвід свідчить, що в умовах збройного конфлікту держава, не відмовляючись формально від основоположних стандартів справедливого судочинства, надає органам прокуратури розширені повноваження, спрямовані на забезпечення оперативності та ефективності досудового провадження. Це проявляється, зокрема, у можливості прискореного збирання та фіксації доказів, пріоритизації кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності, а також у посиленій координації діяльності прокуратури з військовими та спеціальними органами. Водночас таке розширення повноважень, попри його функціональну доцільність, об'єктивно створює ризики для дотримання принципу верховенства права, що потребує запровадження додаткових гарантій процесуального контролю.

Показовою у цьому контексті є практика Міжнародного кримінального суду, діяльність якого регулюється положеннями Римського статуту. Відповідно до статей 54–58 Статуту, прокурор МКС наділений повноваженнями здійснювати незалежне фактичне розслідування щодо

серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, включаючи воєнні злочини та злочини проти людяності [116]. Водночас діяльність прокурора суворо обмежується процесуальними гарантіями, зокрема обов'язком розкриття доказів стороні захисту та дотриманням принципу об'єктивності. Це має на меті запобігти перетворенню кримінального переслідування на інструмент політичного або вибіркового правосуддя. Практика розслідування ситуації в Україні демонструє зростаючу роль експертних знань та спеціалізованих методів документування доказів, що дозволяє компенсувати складність доступу до місць вчинення злочинів у зоні бойових дій.

Аналіз національного та міжнародного досвіду дозволяє констатувати, що в умовах воєнного стану досудове розслідування зазнає істотних модифікацій, зумовлених об'єктивними викликами, такими як загроза безпеці учасників процесу, знищення або недоступність доказової бази, а також обмеженість ресурсів правоохоронних органів. У Сполучених Штатах Америки, відповідно до положень «Uniform Code of Military Justice», система військової юстиції наділяє прокуратуру дискреційними повноваженнями щодо ініціювання кримінального переслідування у справах про воєнні злочини. При цьому ключовим елементом виступає принцип комплементарності щодо Міжнародного кримінального суду, який передбачає, що ефективне функціонування національних механізмів кримінального переслідування є запорукою недопущення міжнародної юрисдикції.

Особливу увагу в американській доктрині приділено застосуванню принципу командної відповідальності, який дозволяє притягувати до кримінальної відповідальності не лише безпосередніх виконавців злочинів, але й командирів, що не запобігли або не припинили порушення норм міжнародного гуманітарного права. Такий підхід сприяє посиленню інституційної відповідальності у збройних конфліктах і відповідає сучасним міжнародним стандартам.

Досвід функціонування військових комісій у Гуантанамо (Guantánamo Bay military commissions) демонструє специфіку реалізації кримінального переслідування підозрюваних у тероризмі та воєнних злочинах в умовах надзвичайних ситуацій. Після подій 11 вересня 2001 року США запровадили ці інституції для забезпечення правосуддя у кризових умовах, намагаючись поєднати швидке переслідування із дотриманням базових правових стандартів. Незважаючи на критику міжнародної спільноти, міжнародне право наголошує на обов'язковому застосуванні принципів справедливого судочинства навіть у надзвичайних умовах, що передбачає дотримання прокуратурою вимог належної правової процедури як запобіжника проти політизації кримінального переслідування.

Показовим прикладом є справа Халіда Шейха Мохаммеда та інших осіб, так звана справа «11 вересня», у межах якої Халіда Шейха Мохаммеда та чотирьох його співучасників обвинувачують у плануванні терористичних актів 11 вересня 2001 року [164]. Кримінальне провадження, розпочате у 2008 році, станом на 2026 рік і досі перебуває на стадії попереднього судового розгляду, що свідчить про його надмірну тривалість — понад вісімнадцять років без ухвалення вироку. Критичні оцінки, зокрема з боку правозахисних організацій Human Rights Watch, Amnesty International, а також у рішеннях Апеляційного суду Округу Колумбія, вказують на численні порушення стандартів справедливого судочинства. До таких порушень належать допустимість доказів, отриманих унаслідок застосування тортур, обмеження доступу сторони захисту до свідків і матеріалів справи, використання показань з чужих слів без забезпечення можливості перехресного допиту, а також відсутність інституційної незалежності суддів, оскільки військові судді призначаються органами виконавчої влади. Зазначені недоліки спричинили скасування окремих вироків, зокрема у справі Девіда Гікса у 2007 році, та зумовили численні апеляційні провадження.

Порівняння з практикою Міжнародного кримінального суду (МКС) та федеральних судів США свідчить про значні відмінності у дотриманні міжнародних стандартів. МКС, відповідно до Римського статуту (ст. 54–58), зобов'язаний забезпечувати об'єктивність прокурора, повне розкриття доказів захисту, заборону доказів, отриманих шляхом тортур, та незалежність суддів, що гарантує високий рівень справедливості. Федеральні суди США з 2001 року винесли понад 660 вироків за терористичні злочини із рівнем засуджень понад 90% без системних скандалів. Водночас військові комісії Гуантанамо досягли лише 8 вироків, половина з яких була скасована або оскаржена, при цьому витрати перевищили 6 млрд доларів США.

У справах, зокрема щодо вибуху есмінця USS Cole «Abd al-Rahim al-Nashiri», суди неодноразово констатували наявність «нетерпимої атмосфери упередженості» та порушення Женевських конвенцій, що зумовило рекомендації, зокрема з боку Асоціації адвокатів міста Нью-Йорка «New York City Bar Association», щодо передачі таких справ до звичайних федеральних судів або військових судів (судів військової юрисдикції). Зазначені інституції забезпечують вищі гарантії належної правової процедури та більш ефективно й менш політизоване здійснення правосуддя.

Отже, практика військових комісій у Гуантанамо засвідчує, що навіть за умов надзвичайного стану розширення повноважень органів прокуратури не повинно призводити до підриву фундаментальних принципів верховенства права. Міжнародні правові стандарти, зокрема спільна стаття 3 Женевських конвенцій та стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, вимагають, щоб будь-які відступи від звичайних процесуальних процедур мали тимчасовий і пропорційний характер та перебували під ефективним судовим контролем [163]. Це уможлиблює запобігання перетворенню кримінального переслідування на інструмент політичних репресій або вибіркового правосуддя.

У європейському контексті, зокрема в Україні, запровадження воєнного стану призвело до суттєвих змін у кримінальному процесуальному

законодавстві. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування в умовах війни характеризується запровадженням спрощених та прискорених процедур, розширенням наглядових повноважень прокуратури, а також особливим порядком розслідування злочинів, пов'язаних із збройною агресією. Такі зміни загалом узгоджуються з міжнародним досвідом, який демонструє прагнення держав зберегти баланс між ефективністю кримінального переслідування та дотриманням прав обвинуваченого.

Порівняльні дослідження, зокрема щодо практики Камеруну, Литви та інших європейських держав, свідчать, що в умовах надзвичайних ситуацій особлива увага приділяється міжвідомчій взаємодії прокуратури зі спеціалізованими органами та забезпеченню відповідності досудового розслідування нормам міжнародного гуманітарного права. В Україні додатковим викликом воєнного часу є дискусія щодо відновлення або розширення юрисдикції військових судів, що потребує чіткої гармонізації з міжнародними стандартами захисту прав людини.

Таким чином, міжнародний досвід переконливо свідчить, що розширення повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є функціонально необхідним, однак воно повинно супроводжуватися ефективними механізмами підзвітності, такими як судовий контроль, прозорість процесуальних рішень та можливість оскарження. Саме ці інструменти дозволяють зберегти баланс між потребами національної безпеки та захистом індивідуальних свобод, що є ключовим елементом демократичної правової держави.

Кримінологічний та порівняльно-правовий аналіз міжнародної практики дає змогу виокремити основні детермінанти ефективної реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах війни, до яких належать інтеграція норм міжнародного гуманітарного права у національне законодавство, пріоритизація розслідування воєнних злочинів, а також неухильне дотримання стандартів справедливого судочинства. Це створює

підґрунтя для формування превентивних механізмів, спрямованих на зміцнення національної безпеки без підриву правопорядку та довіри до системи правосуддя.

Важливим аспектом міжнародного досвіду реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є інституційна трансформація органів прокуратури з урахуванням специфіки збройного конфлікту. У низці держав, які перебували або перебувають у стані війни, запроваджується функціональна спеціалізація прокурорів, що передбачає створення окремих підрозділів або визначення спеціальних процесуальних прокурорів для розслідування воєнних злочинів. Такий підхід, рекомендований міжнародними організаціями, зокрема Консультативною радою європейських прокурорів, сприяє підвищенню професійного рівня досудового розслідування, забезпеченню єдності практики та більш ефективному застосуванню норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні.

Окремої уваги заслуговує питання взаємодії сторони обвинувачення з міжнародними та іноземними інституціями у процесі досудового розслідування воєнних злочинів. Міжнародний досвід свідчить, що в умовах воєнного стану національні органи прокуратури все частіше залучають механізми міжнародної правової допомоги, спільні слідчі групи та експертну підтримку міжнародних організацій. Така кооперація дозволяє компенсувати обмеженість національних ресурсів, забезпечити доступ до сучасних методів документування злочинів та сприяє уніфікації підходів до кваліфікації діянь відповідно до міжнародних стандартів. Водночас прокурор у цьому процесі виступає ключовим координатором, відповідальним за процесуальну допустимість зібраних матеріалів у національному кримінальному провадженні.

Значну роль у реалізації повноважень сторони обвинувачення на досудовій стадії відіграє цифровізація кримінального процесу, яка в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Міжнародна практика

демонструє активне використання електронних доказів, дистанційних процесуальних дій, цифрових реєстрів та спеціалізованих платформ для збереження і аналізу доказової інформації. Для прокуратури це означає не лише розширення технічних можливостей досудового розслідування, але й підвищення відповідальності за дотримання стандартів захисту персональних даних, автентичності та цілісності електронних доказів. У цьому контексті міжнародні рекомендації наполягають на необхідності нормативного врегулювання цифрових інструментів із метою недопущення порушень прав учасників кримінального провадження.

Не менш важливим є питання забезпечення процесуальної незалежності прокурора в умовах посиленого впливу військових і політичних чинників. Міжнародні стандарти, зокрема Керівні принципи ООН щодо ролі прокурорів, акцентують увагу на тому, що в період воєнного стану ризики політизації кримінального переслідування істотно зростають. Саме тому особливого значення набувають гарантії інституційної незалежності прокуратури, чітке розмежування повноважень між цивільними та військовими органами, а також прозорість ухвалення ключових процесуальних рішень. У протилежному випадку існує загроза перетворення кримінального процесу на інструмент репресивної політики, що суперечить базовим принципам демократичної правової держави. У міжнародній практиці також простежується тенденція до посилення внутрішніх механізмів підзвітності та професійної відповідальності прокурорів у період воєнного стану. Йдеться про розширення повноважень органів прокурорського самоврядування, внутрішніх інспекційних підрозділів та етичних комісій, які покликані реагувати на можливі зловживання дискреційними повноваженнями. Такий підхід розглядається як необхідна умова збереження довіри суспільства до органів прокуратури в умовах підвищеної соціальної напруги та обмеження окремих прав і свобод.

Узагальнюючи міжнародний досвід, можна дійти висновку, що ефективна реалізація стороною обвинувачення своїх повноважень на

досудовому провадженні в умовах воєнного стану передбачає не лише розширення процесуальних можливостей, але й комплексне інституційне переосмислення ролі прокуратури. Поєднання спеціалізації, міжнародної співпраці, цифровізації та посилення механізмів контролю створює передумови для забезпечення ефективного кримінального переслідування без підриву фундаментальних принципів верховенства права та захисту прав людини.

Отже, проведений аналіз міжнародного досвіду реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану свідчить, що запровадження надзвичайних правових режимів, зумовлених збройними конфліктами, об'єктивно веде до розширення функціональних повноважень прокурора. Таке розширення спрямоване на забезпечення оперативного та ефективного реагування на воєнні злочини, злочини проти людяності й інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Водночас міжнародні правові стандарти послідовно наголошують, що посилення ролі прокуратури не може здійснюватися за рахунок відступу від фундаментальних принципів верховенства права, справедливого судочинства та гарантій прав людини.

Досвід окремих національних правових систем демонструє різні моделі досягнення належного балансу між ефективністю кримінального переслідування та процесуальними гарантіями. Зокрема, практика США у сфері військової юстиції та діяльності військових комісій у Гуантанамо, а також підхід Литви з гнучкою організацією досудового розслідування, засвідчують, що результативність кримінального провадження в умовах воєнного стану залежить від поєднання розширених дискреційних повноважень прокурора (прискорене збирання доказів, визначення пріоритетності проваджень, використання альтернативних джерел інформації) із посиленими механізмами контролю. До таких механізмів належать ефективний судовий нагляд, прозорість процесуальних рішень та безумовна заборона використання доказів, отриманих унаслідок тортур.

Разом із тим практика розгляду справ у Гуантанамо, зокрема проваджень щодо Халіда Шейха Мохаммеда та Абд ар-Рахіма ан-Нашірі, виявляє істотні ризики надмірної політизації кримінального переслідування, затягування процесуальних процедур і порушення принципу належної правової процедури. Сукупність цих чинників негативно впливає на ефективність правосуддя та підриває суспільну довіру до судової системи. Натомість практика Міжнародного кримінального суду та федеральних судів Сполучених Штатів Америки підтверджує переваги суворого дотримання положень Римського статуту та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права як запоруки легітимності та результативності кримінального переслідування.

Для України, в якій правовий режим воєнного стану зумовив трансформацію кримінального процесуального законодавства, зокрема запровадження спрощених процедур і розширення наглядових повноважень прокуратури, міжнародний досвід формує підґрунтя для низки практичних рекомендацій. До них належать створення спеціалізованих підрозділів прокуратури з розслідування воєнних злочинів, подальший розвиток цифровізації кримінального провадження із належним нормативним регулюванням захисту даних, активізація міжнародного співробітництва (у тому числі через спільні слідчі групи та механізми правової допомоги), а також посилення судового контролю з метою запобігання можливим зловживанням.

Узагальнюючи, результати дослідження підтверджують, що адаптація повноважень сторони обвинувачення до умов воєнного стану має здійснюватися на засадах тимчасовості, пропорційності та підзвітності, з урахуванням принципів незалежності та комплементарності. Такий підхід сприяє зміцненню національної безпеки та забезпеченню невідворотності відповідальності за воєнні злочини без підриву правопорядку і суспільної довіри до системи правосуддя.

3.2. Напрями вдосконалення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану

Удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану є одним з найактуальніших завдань сучасного кримінального процесуального права України, оскільки збройна агресія Російської Федерації зумовлює необхідність адаптації процесуальних механізмів до надзвичайних обставин. На відміну від мирного часу, воєнний стан вимагає від прокурора оперативного реагування на воєнні злочини, злочини проти людяності та порушення міжнародного гуманітарного права, що супроводжується ризиками зловживань дискреційними повноваженнями, обмеженням процесуальних гарантій та невизначеністю норм (зокрема строків, судового контролю та доказування).

Актуальність теми посилюється недостатньою доктринальною розробленістю комплексних напрямів удосконалення, таких як посилення судового контролю за діями прокурора, впровадження механізмів оцінки пропорційності обмежень прав, інтеграція цифрових інструментів для фіксації дій та доказів, розвиток спеціалізації прокурорів на воєнних злочинах, а також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами. Проблема полягає в необхідності системного аналізу цих напрямів для формування науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності кримінального переслідування в умовах воєнного стану, з урахуванням національної практики 2022–2025 років та міжнародного досвіду, аби забезпечити баланс між потребами національної безпеки та фундаментальними принципами верховенства права й захисту прав людини.

Проблематика удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення в кримінальному процесі під час воєнного стану знайшла

відображення в численних працях вітчизняних науковців та нормативних актах. Зокрема, у Законах України № 2201-IX від 14 квітня 2022 р. та № 2462-IX від 27 липня 2022 р. акцентовано на розширенні повноважень прокурора та керівника органу досудового розслідування для оперативного реагування, зокрема утворення міжвідомчих груп, зупинення строків за ст. 615 КПК, дистанційне провадження, але з обов'язковим збереженням судового контролю для запобігання зловживанням. У працях О. В. Капліної проблема строків кримінального провадження визнається однією з найбільш дискусійних, з пропозиціями щодо чітких критеріїв продовження строків для уникнення затягування та зловживань. Т.О. Лоскутов ґрунтовно досліджує принцип пропорційності як методологічний орієнтир для оцінки обмежень прав прокурора в умовах воєнного стану. М.Є. Шумило обґрунтовує необхідність посилення ролі слідчого судді як компенсаторної гарантії проти зловживань, особливо щодо запобіжних заходів та негласних дій. С.О. Софієв та А.А. Теслицький пропонують механізми оцінки пропорційності при застосуванні норм КПК, з акцентом на запобіжні заходи та допустимість доказів. Г.К. Тетерятник та колективний коментар під ред. І. Гловюк аналізують особливий режим Розділу IX-1 КПК крізь призму практики ЄСПЛ, підкреслюючи ефективні засоби захисту прав у надзвичайних ситуаціях. О.В. Драган наголошує на необхідності спеціалізації прокурорів та підвищення їхньої фахової підготовки для ефективного керівництва провадженнями щодо воєнних злочинів. Міжнародні стандарти, зокрема Висновок № 15 ССРЕ та Правило 158 МКЧХ, акцентують на неупередженості прокурора та пропорційності обмежень навіть в надзвичайних умовах. Водночас комплексний аналіз напрямів удосконалення з урахуванням національних викликів та міжнародного досвіду залишається недостатньо розробленим, що зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення для формування цілісної моделі реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану.

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило істотну трансформацію механізмів кримінального процесу, насамперед на стадії досудового провадження, де сторона обвинувачення відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективності кримінального переслідування та захисту публічних інтересів. У відповідь на об'єктивні виклики воєнного часу, пов'язані з обмеженими процесуальними можливостями, загрозами безпеці учасників кримінального провадження, ускладненим доступом до доказової бази та необхідністю оперативного реагування на воєнні злочини, законодавець ухвалив низку нормативних актів. Зокрема, Закон України № 2201-IX від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» та Закон України № 2462-IX від 27 липня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» були спрямовані на спрощення та прискорення кримінального провадження, включаючи модифікацію процедур досудового розслідування, строків провадження та судового контролю [104; 105]. Ці зміни дозволили адаптувати кримінальний процес до реалій збройного конфлікту, але водночас виявили низку проблем, пов'язаних з ризиками порушення прав людини та невизначеністю деяких норм, що вимагає подальшого удосконалення.

Водночас у науковій літературі обґрунтовано підкреслюється, що удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення не може зводитися виключно до механічного розширення процесуальної дискреції прокурора. Ефективність діяльності органів прокуратури в період дії воєнного стану повинна ґрунтуватися на збалансованому поєднанні оперативності, законності та підвищених стандартів відповідальності, оскільки саме в кризових умовах істотно зростають ризики порушення прав людини та відступу від принципу верховенства права. Автор аналізує, як воєнний стан впливає на функції прокуратури, пропонуючи посилення

координації з іншими органами для мінімізації дублювання дій та підвищення ефективності розслідувань воєнних злочинів. У цьому контексті особливого значення набуває дотримання міжнародних стандартів прокурорської діяльності, зокрема положень Висновку № 15 Консультативної ради європейських прокурорів від 2020 року, у якому наголошується, що надзвичайні умови не скасовують обов'язку прокурора діяти неупереджено, об'єктивно та виключно в межах закону, а лише допускають адаптацію форм і способів реалізації його повноважень, з акцентом на пропорційність обмежень та захист прав людини [158].

Одним із ключових напрямів удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення є подальше нормативне уточнення процесуального статусу прокурора в умовах воєнного стану. Законодавчі зміни, ухвалені у 2022 році, передбачили можливість відступу від окремих загальних процедур кримінального процесу, зокрема щодо строків досудового розслідування, порядку проведення слідчих (розшукових) дій та особливостей здійснення судового контролю. Проте, як слушно зауважує О.В. Капліна в дослідженні строків кримінального провадження, проблема строків у умовах воєнного стану залишається однією з найбільш дискусійних, оскільки чинне нормативне регулювання містить елементи правової невизначеності, що може негативно позначатися як на ефективності досудового розслідування, так і на рівні гарантій прав учасників кримінального провадження [31]. Учена пропонує впровадження чітких критеріїв продовження строків з урахуванням об'єктивних факторів, таких як доступність територій та ресурсів, для уникнення зловживань. Крім того, у контексті недавніх змін, як зазначається в оглядах судової практики, удосконалення повинно включати диференціацію процедур для справ про воєнні злочини, аби забезпечити прискорене, але справедливе провадження.

Удосконалення кримінального процесуального законодавства має бути спрямоване на чітке визначення меж дискреційних повноважень прокурора, насамперед у питаннях ініціювання та продовження досудового

розслідування, ухвалення процесуальних рішень без попереднього судового контролю, а також визначення пріоритетності кримінальних проваджень, пов'язаних із воєнними злочинами та злочинами проти основ національної безпеки. При цьому методологічним орієнтиром для законодавця та правозастосовних органів має слугувати принцип пропорційності, ґрунтовно досліджений Т.О. Лоскутовим, який дозволяє оцінити допустимість і межі обмеження прав людини в кримінальному процесі в умовах воєнного стану. У своїх працях науковець аналізує, як пропорційність забезпечує баланс між необхідністю оперативного реагування та гарантіями прав, пропонуючи конкретні критерії для оцінки процесуальних рішень прокурора, такі як обґрунтованість обмежень та альтернативні заходи [34].

Наступним важливим напрямом удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення є забезпечення ефективного балансу між розширеною прокурорською дискрецією та дієвими механізмами судового контролю. Як обґрунтовує М.Є. Шумило в дослідженнях судового контролю, цей контроль у кримінальному процесі в умовах воєнного стану не може бути формальним або зведеним до мінімального рівня, оскільки саме він виконує компенсаторну функцію щодо можливих зловживань з боку органів досудового розслідування та прокуратури. Учений наголошує на необхідності посилення ролі слідчого судді, особливо в питаннях запобіжних заходів та негласних дій, з урахуванням практики Верховного Суду, де акцентується на еволюції підходів до балансу безпеки та прав [155]. У цьому контексті доцільним є запровадження спеціалізованих процедур судового контролю за найбільш чутливими процесуальними рішеннями прокурора, зокрема тими, що пов'язані з обмеженням права на свободу та особисту недоторканність, проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, а також тимчасовим вилученням майна. Такий підхід узгоджується зі стандартами Європейського суду з прав людини, на що звертають увагу Г.К. Тетерятник та І.В. Гловюк, аналізуючи діяльність органів прокуратури в умовах воєнного стану крізь призму практики Страсбурзького суду, де підкреслюється

необхідність ефективного засобу захисту прав навіть у надзвичайних ситуаціях [12].

Вагоме значення в умовах воєнного стану набувають інституційні та організаційні напрями удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення, оскільки саме вони визначають здатність системи кримінальної юстиції функціонувати ефективно в умовах підвищених безпекових ризиків та обмежених процесуальних можливостей. Кримінальне законодавство України в період воєнного стану характеризується поєднанням відносної стабільності базових процесуальних засад і динамічного коригування окремих інститутів, що зумовлює необхідність підвищення адаптивності органів прокуратури та системного вдосконалення професійної підготовки прокурорів. За таких умов особливого значення набуває не лише формальна зміна процесуальних норм, а й інституційна спроможність органів обвинувачення ефективно реалізовувати покладені на них функції.

У цьому контексті науково обґрунтованою є пропозиція щодо розвитку функціональної спеціалізації прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки та міжнародних злочинів. Така спеціалізація передбачає не лише поглиблене знання норм національного кримінального процесуального законодавства, а й володіння інструментарієм міжнародного гуманітарного права, практикою міжнародних судових інституцій та методами документування масових і системних порушень прав людини. Одночасно актуалізується необхідність удосконалення міжвідомчої взаємодії органів прокуратури з органами безпеки, військовими формуваннями, правоохоронними органами та міжнародними інституціями, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до кримінального переслідування в умовах війни.

Практика Міжнародного кримінального суду у ситуації в Україні переконливо демонструє, що ефективне розслідування міжнародних злочинів можливе виключно за умови належної координації та системного обміну

інформацією між національними й міжнародними суб'єктами кримінального переслідування. Відповідні підходи закріплені у Римському статуті МКС, зокрема у статтях 54–58, де визначено ключову роль прокурора у збиранні доказів, оцінці інформації з різних джерел та організації міжнародного співробітництва. Зазначені положення мають безпосереднє значення для формування національної моделі реалізації повноважень сторони обвинувачення у справах про воєнні злочини [116].

Важливим напрямом удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення є також гармонізація національної правозастосовної практики з міжнародними стандартами у сфері кримінального переслідування воєнних злочинів. Відповідно до звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права, закріплених, зокрема, у Правилі 158 Бази даних Міжнародного комітету Червоного Хреста, держава зобов'язана забезпечити ефективне кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні серйозних порушень законів і звичаїв війни. Це зобов'язання охоплює не лише формальне відкриття кримінальних проваджень, а й реальне забезпечення їх результативності, неупередженості та відповідності стандартам справедливого судового розгляду [141].

Керівні принципи ООН щодо ролі прокурорів акцентують, що навіть в умовах надзвичайних ситуацій прокурор зобов'язаний діяти незалежно, об'єктивно та утримуватися від політизації кримінального переслідування. У цьому контексті удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення має бути спрямоване не лише на підвищення ефективності досудового розслідування, а й на формування та збереження суспільної довіри до органів прокуратури як ключового інституту забезпечення законності та справедливості. Так, у працях С.О. Софієва та А.А. Теслицького обґрунтовується доцільність впровадження механізмів оцінки пропорційності при застосуванні норм КПК України в умовах воєнного стану, з особливим акцентом на питання застосування запобіжних заходів та допустимості доказів [132].

Подальший розвиток діяльності сторони обвинувачення в умовах воєнного стану пов'язується з інституціоналізацією спеціалізації прокурорів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки. Як слушно зазначає О. В. Драган, ефективність реалізації функцій прокуратури в період воєнного стану значною мірою залежить від рівня фахової підготовки прокурорів та їх здатності оперативно реагувати на нетипові виклики, зумовлені збройною агресією [18]. У цьому зв'язку обґрунтованою видається необхідність нормативного закріплення механізмів спеціалізованого процесуального керівництва, а також запровадження постійних програм підвищення кваліфікації прокурорів з питань міжнародного гуманітарного права, практики Європейського суду з прав людини та використання цифрових методів доказування. Досвід МКС свідчить, що саме спеціалізація дозволяє ефективніше опрацьовувати складні категорії справ, мінімізуючи процесуальні помилки та зменшуючи навантаження на загальну систему кримінальної юстиції.

Окремої уваги потребує проблема процесуальних строків у досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Чинне кримінальне процесуальне законодавство не завжди забезпечує належний баланс між потребами ефективного кримінального переслідування та гарантіями прав учасників кримінального процесу. Запроваджені у 2022 році зміни до КПК України, зокрема щодо можливості зупинення процесуальних строків у зв'язку з воєнними обставинами, хоча й мають практичне значення, водночас потребують подальшого уточнення з метою запобігання необґрунтованому затягуванню досудового розслідування. У цьому аспекті доцільним є нормативне визначення чітких критеріїв продовження строків з урахуванням об'єктивних умов воєнного часу, що сприятиме підвищенню рівня правової визначеності та мінімізації ризиків зловживань з боку сторони обвинувачення.

Удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення неможливе без посилення ролі судового контролю на досудовій стадії

кримінального провадження. Навіть в умовах воєнного стану судовий контроль залишається ключовою гарантією дотримання принципу верховенства права та захисту прав людини. У цьому аспекті доцільним є подальше нормативне уточнення меж дискреційних повноважень прокурора при прийнятті процесуальних рішень, а також забезпечення ефективного судового перегляду таких рішень з урахуванням принципу пропорційності. Додатково, у контексті судової практики, як у матеріалах Конституційного Суду України, пропонується розширення повноважень судів для оперативного розгляду скарг на дії прокурора, аби запобігти зловживанням.

Важливим напрямом удосконалення є також гармонізація національного кримінального процесуального законодавства із міжнародними стандартами діяльності прокурорів в умовах надзвичайних ситуацій. У цьому контексті положення Висновку № 15 Консультативної ради європейських прокурорів, Керівних принципів ООН щодо ролі прокурорів, а також стандартів Міжнародного кримінального суду мають бути інтегровані в практику органів прокуратури України. Дотримання міжнародних стандартів не лише підвищує легітимність діяльності сторони обвинувачення, а й слугує додатковою гарантією захисту прав людини навіть за умов обмеження окремих процесуальних прав. Наприклад, принцип комплементарності МКС стимулює Україну до ефективного національного розслідування, що вимагає удосконалення повноважень прокурора в міжнародній співпраці.

Крім того, актуальним є вдосконалення процесуальної форми прийняття рішень прокурором у досудовому провадженні. Справедливо підкреслити, що новели кримінального процесуального законодавства, запроваджені в умовах воєнного стану, потребують подальшого доктринального осмислення та уніфікації практики їх застосування. У цьому зв'язку перспективним є запровадження внутрішніх методичних рекомендацій Генеральної прокуратури щодо обґрунтування процесуальних рішень, що сприятиме підвищенню їх якості та передбачуваності. Дослідження також пропонують використання шаблонів для мотивування рішень, аби забезпечити прозорість.

Перспективним напрямом удосконалення діяльності сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є цифровізація процесуального керівництва досудовим розслідуванням. У зв'язку з обмеженим доступом до тимчасово окупованих територій або зон активних бойових дій, знищенням чи пошкодженням матеріальних носіїв доказової інформації (документів, речових доказів на місцях подій), а також суттєвими ризиками для життя та здоров'я учасників кримінального провадження (прокурорів, слідчих, свідків, потерпілих) особливого значення набуває впровадження електронних засобів фіксації процесуальних дій. До таких засобів належать: відеофіксація слідчих (розшукових) дій за допомогою боді-камер, дронів чи стаціонарних камер; дистанційне проведення допитів, обшуків та інших дій через захищені канали відеоконференцзв'язку; електронне зберігання матеріалів кримінального провадження в хмарних системах з використанням криптографічного захисту; автоматизоване формування та підписання процесуальних документів за допомогою електронного цифрового підпису.

У цьому контексті сторона обвинувачення повинна отримати чітко врегульовані повноваження щодо ініціювання, використання та оцінки електронних доказів, а також забезпечення їхньої належної допустимості, достовірності та збереження відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України зокрема, статей 99, 104, 159 КПК України, які регулюють джерела доказів, їх перевірку та оцінку практики Європейського суду з прав людини. Це в свою чергу вимагає внесення відповідних змін до КПК України, зокрема доповнення Розділу IX-1, особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану) нормами, що встановлюють стандарти фіксації електронних доказів (хешування файлів, застосування цифрового підпису, часові мітки, протоколювання вилучення), а також процедури їх визнання допустимими в суді, включаючи обов'язкову експертну перевірку на наявність ознак редагування [38].

Прикладом ефективного використання цифрових інструментів у розслідуванні воєнних злочинів є практика Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС) у ситуації в Україні. Зокрема, Офіс Прокурора активно застосовує супутникові дані від комерційних провайдерів (Maxar Technologies, Planet Labs) та відкритих джерел (Google Earth Engine, Copernicus Sentinel Hub), які дозволяють документувати руйнування цивільної інфраструктури (наприклад, лікарень у Маріуполі чи шкіл у Харківській області), переміщення військових формувань, масові поховання та місця обстрілів до, під час і після подій. Такі дані слугують для короборування свідчень очевидців, спростування заперечень сторони агресора та встановлення хронології та масштабу злочинів навіть за відсутності фізичного доступу до місця події [162].

Паралельно ключову роль відіграє OSINT (open-source intelligence) — розвідка з відкритих джерел, що включає аналіз відео- та фотоматеріалів із соціальних мереж (Telegram, TikTok, X/Twitter), геолокацію за допомогою інструментів на кшталт Google Maps, методик Bellingcat, спеціалізованого програмного забезпечення для визначення часу зйомки та визначення місця перебування. У контексті ситуації в Україні OSINT застосовується для документування тисяч епізодів воєнних злочинів, зокрема обстріли цивільних об'єктів, незаконні депортації дітей, тортури, де традиційні докази часто відсутні або знищені. Офіс Прокурора МКС інтегрує такі дані через спеціалізовану платформу OTRLink (запущена у 2023 р.), яка забезпечує безпечне подання цифрових доказів від НГО, журналістів, громадян та інших джерел, а також через проєкт Project Harmony (запущений у 2022–2023 рр.), що використовує штучний інтелект для аналізу великих обсягів відео- та зображень, розпізнавання облич, виявлення патернів та швидкої обробки масивів даних [166; 167].

Такий підхід не лише суттєво підвищує ефективність розслідувань та прискорює фіксацію доказів у реальному часі, зменшує залежність від фізичного доступу до місця події, але й посилює легітимність національних

проваджень у контексті принципу комплементарності МКС ст. 17 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, де ефективне національне розслідування є передумовою для уникнення втручання міжнародного суду [116; 162]. Водночас цифровізація вимагає дотримання балансу: запровадження чітких запобіжників проти зловживань зокрема, обов'язковий судовий контроль за використанням певних цифрових інструментів у негласних діях, а також систематичного навчання прокурорів та слідчих методам OSINT, цифрової криміналістики та оцінки достовірності даних. У підсумку, цифровізація процесуального керівництва стає не лише перспективним, а й необхідним елементом забезпечення реальної відповідальності за воєнні злочини в умовах сучасної гібридної війни, де значна частина доказової бази формується саме в цифровому середовищі.

Ще одним важливим аспектом удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є посилення координаційної функції прокурора у взаємодії з органами досудового розслідування та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. В умовах збройної агресії розслідування кримінальних правопорушень нерідко здійснюється за обставин конкуренції юрисдикцій, дефіциту кадрових і матеріальних ресурсів, а також паралельного виконання правоохоронними органами завдань оборонного та контррозвідувального характеру. За таких умов саме прокурор має відігравати системоутворюючу роль у забезпеченні узгодженості процесуальних рішень, своєчасного розподілу підслідності, запобіганні дублюванню слідчих дій і дотриманні принципу процесуальної економії.

Як справедливо зазначається у працях українських науковців, ефективна міжвідомча координація під процесуальним керівництвом прокурора сприяє не лише підвищенню результативності досудового розслідування, а й зменшенню ризиків порушення прав і свобод людини, що є особливо важливим в умовах дії спеціальних правових режимів. Зокрема, у матеріалах науково-практичних конференцій обґрунтовується доцільність створення

спільних міжвідомчих робочих груп за участю прокурорів, слідчих органів та Служби безпеки України для розслідування кримінальних проваджень щодо колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору та інших злочинів проти основ національної безпеки, що дозволяє забезпечити комплексний і узгоджений підхід до доказування.

Особливого наукового осмислення потребує також питання визначення меж дискреції сторони обвинувачення при реалізації своїх повноважень в умовах воєнного стану. Розширення процесуальних можливостей прокурора, передбачене спеціальними законами та змінами до кримінального процесуального законодавства, є об'єктивно зумовленим потребами забезпечення державної безпеки та ефективного кримінального переслідування. Водночас таке розширення не повинно призводити до нівелювання засад кримінального провадження, зокрема принципів змагальності, рівності сторін та верховенства права.

У цьому контексті доцільним є подальше нормативне закріплення процесуальних запобіжників від надмірного втручання сторони обвинувачення у сферу прав і свобод особи, зокрема шляхом чіткішої деталізації підстав і умов прийняття окремих процесуальних рішень, а також підвищення стандартів їх мотивування та судового контролю. Як свідчать результати наукових досліджень і аналіз практики 2022–2024 років, у низці кримінальних проваджень мало місце надмірне або формалізоване використання дискреційних повноважень прокурора, що актуалізує потребу в подальших законодавчих та методичних корективах.

Не менш актуальним у сучасних умовах є питання забезпечення прав потерпілих у кримінальних провадженнях, що здійснюються під час воєнного стану. У значній кількості таких справ потерпілими є цивільні особи, які зазнали шкоди внаслідок воєнних дій, тимчасової окупації чи інших пов'язаних із збройним конфліктом обставин. Це зумовлює необхідність застосування з боку сторони обвинувачення підвищених стандартів захисту прав потерпілих, з урахуванням їх уразливого становища.

У таких провадженнях прокурор має виконувати не лише функцію процесуального керівництва, а й відігравати активну роль у забезпеченні реальної можливості реалізації потерпілими своїх процесуальних прав, зокрема права на доступ до правосуддя, ефективну участь у кримінальному провадженні, відшкодування завданої шкоди та застосування ефективних засобів правового захисту відповідно до вимог Європейської конвенції з прав людини та практики ЄСПЛ. У контексті останніх змін до КПК України в науковій літературі обґрунтовується доцільність запровадження спеціальних механізмів участі потерпілих у пріоритетних категоріях справ, що дозволить підвищити рівень їх процесуальних гарантій.

У площині міжнародного співробітництва актуальним напрямом удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення є посилення ролі прокурора у взаємодії з міжнародними судовими та правоохоронними інституціями. Досвід співпраці України з Міжнародним кримінальним судом та іншими міжнародними механізмами кримінальної юстиції переконливо свідчить про необхідність формування уніфікованих підходів до документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності. У цьому зв'язку доцільним є подальше нормативне та методичне забезпечення участі прокурорів у міжнародних розслідуваннях, а також адаптація національних процесуальних процедур до стандартів міжнародного кримінального права.

Як підкреслюється у звітах та аналітичних матеріалах Міжнародного кримінального суду щодо ситуації в Україні, ефективність міжнародного кримінального переслідування значною мірою залежить від якості обміну інформацією, узгодженості доказових стандартів та належної процесуальної взаємодії між національними і міжнародними органами. Це, у свою чергу, актуалізує потребу в подальшому вдосконаленні повноважень і практики діяльності прокурора як ключового суб'єкта міжнародного кримінального співробітництва.

Отже, напрями удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану

мають комплексний характер і охоплюють нормативний, інституційний та практичний виміри. Вони передбачають чітке законодавче визначення меж прокурорської дискреції, посилення судового контролю, забезпечення пропорційності обмежень прав людини, розвиток спеціалізації прокурорів, інтеграцію цифрових технологій та гармонізацію з міжнародними стандартами у національну правозастосовну практику. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності кримінального переслідування в умовах воєнного стану без шкоди для фундаментальних принципів верховенства права та захисту прав людини, а також посилить національну безпеку в контексті триваючої агресії.

Висновки до розділу 3.

Встановлено, що в умовах збройних конфліктів і надзвичайних правових режимів відбувається об'єктивне розширення повноважень сторони обвинувачення, зумовлене необхідністю забезпечення ефективного кримінального переслідування воєнних злочинів та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, при цьому таке розширення повинно поєднуватися з дотриманням міжнародних стандартів прав людини.

Обґрунтовано, що міжнародні стандарти (зокрема положення Женевських конвенцій, Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Керівні принципи ООН щодо ролі прокурорів та Висновок № 15 Консультативної ради європейських прокурорів) формують універсальну модель діяльності прокурора, яка базується на принципах незалежності, об'єктивності, пропорційності та верховенства права незалежно від правового режиму.

Доведено, що воєнний стан не звужує, а навпаки — підвищує роль прокурора як гаранта законності, оскільки саме в умовах надзвичайних обставин зростає ризик зловживання владними повноваженнями та порушення прав людини.

Встановлено, що міжнародна практика визнає допустимість розширення дискреційних повноважень сторони обвинувачення (зокрема щодо пріоритизації кримінальних проваджень, застосування альтернативних джерел доказів, адаптації процедур), однак такі повноваження повинні мати чіткі межі, визначені законом і контрольовані судом.

Обґрунтовано, що ключовим інструментом забезпечення ефективності кримінального переслідування в умовах війни є пріоритизація розслідування найбільш тяжких злочинів (воєнних злочинів, злочинів проти людяності), що відповідає практиці міжнародних трибуналів та Міжнародного кримінального суду.

Доведено, що принцип комплементарності, закріплений у Римському статуті МКС, визначає провідну роль національних органів прокуратури у розслідуванні міжнародних злочинів, що зумовлює необхідність приведення національних процедур у відповідність до міжнародних стандартів.

Встановлено, що в умовах воєнного стану доказова діяльність сторони обвинувачення зазнає суттєвої трансформації, що проявляється у використанні альтернативних джерел доказів (цифрових даних, супутникових знімків, відкритих джерел), однак при цьому зберігається вимога щодо їх належності, допустимості та достовірності.

Обґрунтовано, що складні умови збройного конфлікту (обмежений доступ до територій, знищення доказів, загроза безпеці учасників процесу) об'єктивно впливають на зміст і характер процесуальних рішень прокурора, однак не можуть бути підставою для зниження стандартів доказування.

Доведено, що міжнародний досвід підтверджує необхідність поєднання розширених повноважень сторони обвинувачення з ефективними механізмами контролю, серед яких ключове значення мають судовий контроль, прозорість процесуальних рішень та можливість їх оскарження.

Встановлено, що негативний досвід окремих юрисдикцій (зокрема діяльність військових комісій у Гуантанамо) свідчить про ризики порушення

стандартів справедливого судочинства у разі надмірної концентрації повноважень сторони обвинувачення та недостатнього судового контролю.

Обґрунтовано, що ефективна модель функціонування сторони обвинувачення в умовах воєнного стану передбачає інституційну незалежність прокуратури, недопущення політичного або військового впливу на процесуальні рішення та чітке розмежування повноважень між різними органами державної влади.

Доведено, що важливим елементом міжнародного досвіду є створення спеціалізованих підрозділів прокуратури, орієнтованих на розслідування воєнних злочинів, що забезпечує підвищення якості доказування та єдність правозастосовної практики.

Встановлено, що міжнародна практика характеризується активним розвитком міждержавного співробітництва у сфері кримінального переслідування, зокрема через створення спільних слідчих груп, механізми міжнародної правової допомоги та взаємодію з міжнародними судовими інституціями.

Обґрунтовано, що цифровізація кримінального процесу є одним із ключових напрямів розвитку діяльності сторони обвинувачення в умовах воєнного стану, що сприяє підвищенню ефективності досудового провадження, але потребує належного нормативного врегулювання.

Доведено, що прокурор у сучасних умовах виконує комплексну функцію, поєднуючи кримінальне переслідування, координацію міжвідомчої та міжнародної взаємодії, а також забезпечення прав і законних інтересів потерпілих.

Встановлено, що процесуальні спрощення, які застосовуються в умовах воєнного стану, повинні мати тимчасовий, винятковий та пропорційний характер і не можуть трансформуватися у сталі елементи кримінального процесу.

Узагальнено, що міжнародний досвід свідчить про необхідність збереження балансу між ефективністю кримінального переслідування та

гарантіями справедливого судочинства як ключової умови легітимності діяльності сторони обвинувачення.

Підсумовано, що адаптація діяльності сторони обвинувачення до умов воєнного стану має здійснюватися на засадах верховенства права, незалежності, пропорційності та підзвітності, що забезпечує ефективне притягнення до відповідальності за міжнародні злочини без порушення фундаментальних прав людини.

Встановлено, що удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану є об'єктивно зумовленою потребою, пов'язаною з адаптацією кримінального процесу до умов збройної агресії, яка супроводжується підвищеними вимогами до оперативності кримінального переслідування та водночас загострює ризики порушення прав людини.

Обґрунтовано, що сучасні законодавчі зміни (зокрема 2022 року) спрямовані на спрощення процедур досудового розслідування та розширення повноважень прокурора, однак вони не усувають повністю проблем правової невизначеності, що потребує подальшого нормативного уточнення.

Доведено, що ключовим напрямом удосконалення є визначення чітких меж дискреційних повноважень прокурора, зокрема щодо прийняття процесуальних рішень без судового контролю, продовження строків та визначення пріоритетності кримінальних проваджень.

Встановлено, що принцип пропорційності має виступати базовим методологічним критерієм оцінки законності процесуальних рішень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану, забезпечуючи баланс між інтересами держави та правами особи.

Обґрунтовано, що ефективність реалізації повноважень сторони обвинувачення безпосередньо залежить від рівня судового контролю, який навіть у воєнний період повинен зберігати компенсаторну функцію щодо можливих зловживань дискрецією прокурора.

Доведено, що удосконалення кримінального процесу має передбачати впровадження спеціалізованих процедур судового контролю за найбільш чутливими процесуальними рішеннями, пов'язаними з обмеженням прав і свобод людини.

Встановлено, що важливим напрямом розвитку є функціональна спеціалізація прокурорів у провадженнях щодо воєнних злочинів та злочинів проти національної безпеки, що забезпечує підвищення якості доказування та ефективності кримінального переслідування.

Обґрунтовано, що підвищення ефективності діяльності сторони обвинувачення неможливе без належної міжвідомчої координації, у межах якої прокурор виконує системоутворюючу функцію узгодження дій органів досудового розслідування та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Доведено, що цифровізація кримінального провадження є одним із ключових напрямів удосконалення, який забезпечує: оперативність фіксації доказів; можливість дистанційного проведення процесуальних дій; збереження доказової інформації в умовах обмеженого доступу до територій.

Встановлено, що впровадження цифрових технологій (OSINT, супутникові дані, електронні докази) потребує чіткого нормативного регулювання щодо їх допустимості, достовірності та процесуального оформлення.

Обґрунтовано, що міжнародний досвід, зокрема практика Міжнародного кримінального суду, свідчить про необхідність інтеграції сучасних методів документування злочинів та забезпечення міждержавної координації.

Доведено, що гармонізація національного кримінального процесуального законодавства з міжнародними стандартами є необхідною умовою підвищення ефективності кримінального переслідування та забезпечення легітимності діяльності сторони обвинувачення.

Встановлено, що проблема процесуальних строків у досудовому провадженні в умовах воєнного стану залишається недостатньо

врегульованою, що створює ризики як затягування провадження, так і необґрунтованого обмеження прав учасників.

Обґрунтовано, що вдосконалення процесуальної форми рішень прокурора повинно включати підвищення стандартів їх мотивування, прозорості та передбачуваності.

Доведено, що важливим елементом удосконалення є забезпечення належного рівня захисту прав потерпілих, особливо у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, що вимагає активної ролі прокурора у гарантуванні їх процесуальних прав.

Встановлено, що розширення повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану повинно супроводжуватися запровадженням ефективних процесуальних запобіжників, спрямованих на недопущення зловживань.

Узагальнено, що удосконалення реалізації повноважень сторони обвинувачення має комплексний характер і охоплює нормативний, організаційний, технологічний та міжнародно-правовий рівні.

Підсумовано, що подальший розвиток інституту сторони обвинувачення в умовах воєнного стану має здійснюватися на засадах верховенства права, пропорційності, ефективності та дотримання прав людини, що забезпечить досягнення балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями справедливого кримінального провадження.

ВИСНОВКИ

У результаті комплексного дослідження теоретичних, нормативних та практичних засад реалізації повноважень сторони обвинувачення на стадії досудового провадження в умовах воєнного стану, з урахуванням національного законодавства, правозастосовної практики та міжнародного досвіду, сформульовано такі узагальнюючі висновки.

1. Обґрунтовано, що повноваження сторони обвинувачення становлять сукупність прав і обов'язків, спрямованих на досягнення завдань кримінального провадження, які в умовах воєнного стану трансформуються шляхом розширення дискреційних можливостей та адаптації процесуальних форм.

Встановлено, що фактичний суб'єктний склад сторони обвинувачення є ширшим за формально визначений кримінальним процесуальним законодавством та включає не лише прокурора, слідчого і дізнавача, а й оперативних працівників, спеціалістів та інших осіб, які беруть участь у формуванні доказової бази.

2. Доведено, що запровадження воєнного стану стало ключовим фактором трансформації кримінального процесуального законодавства України, зокрема через формування спеціального правового режиму досудового провадження, передбаченого розділом IX-1 КПК України, який забезпечує безперервність кримінального переслідування в умовах збройного конфлікту.

Визначено, що зазначений спеціальний режим характеризується: а) розширенням повноважень сторони обвинувачення; б) спрощенням процесуальних процедур; в) делегуванням окремих функцій слідчого судді прокурору; г) трансформацією процесу доказування; д) цифровізацією кримінального провадження.

3. Встановлено, що трансформація процесуальних дій у досудовому провадженні проявляється у можливості проведення слідчих (розшукових)

дій у нічний час, за відсутності понятих, із застосуванням технічних засобів фіксації, що виступають альтернативними гарантіями законності. Доведено, що інститут доказування в умовах воєнного стану зазнав суттєвих змін, які полягають у розширенні джерел доказів (зокрема електронних, цифрових, супутникових та OSINT-даних), зміні підходів до їх фіксації та підвищенні значення критерію допустимості.

Обґрунтовано, що цифровізація кримінального процесу є одним із ключових напрямів його розвитку, що забезпечує можливість дистанційного проведення процесуальних дій, фіксації доказів у режимі реального часу та збереження доказової інформації в умовах обмеженого доступу до місць подій. Встановлено, що розширення процесуальних повноважень сторони обвинувачення супроводжується спрощенням окремих процедур, однак такі спрощення створюють ризики порушення прав людини, зокрема права на захист, конфіденційність спілкування із захисником та принципу змагальності сторін.

Доведено, що надання стороні обвинувачення додаткових повноважень (зокрема щодо перекладу, ініціювання процесуальних дій без судового контролю, доступу до інформації) потребує встановлення чітких нормативних меж і процесуальних гарантій. Аргументовано, що ключовим критерієм допустимості обмеження прав людини в умовах воєнного стану є принцип пропорційності, який забезпечує баланс між інтересами національної безпеки та правами особи.

4. Обґрунтовано, що ефективність реалізації повноважень сторони обвинувачення значною мірою залежить від рівня інституційної спроможності органів поліції та прокуратури, включаючи кадрову політику, професійну підготовку та організацію діяльності.

Встановлено, що важливим напрямом розвитку є спеціалізація слідчих, прокурорів у провадженнях щодо воєнних злочинів, що передбачає поглиблене знання міжнародного гуманітарного права та практики міжнародних судових інституцій. Доведено, що міжвідомча координація під

процесуальним керівництвом прокурора є необхідною умовою ефективного розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану.

5. Обґрунтовано, що міжнародний досвід підтверджує доцільність поєднання розширених повноважень сторони обвинувачення з ефективними механізмами контролю, незалежності та підзвітності. Встановлено, що принцип комплементарності Міжнародного кримінального суду визначає провідну роль національних органів прокуратури у розслідуванні міжнародних злочинів та зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Доведено, що ефективність кримінального переслідування воєнних злочинів залежить від інтеграції сучасних методів доказування, міждержавної співпраці та належної координації між національними та міжнародними інституціями.

6. Узагальнено, що сучасна модель реалізації повноважень сторони обвинувачення в умовах воєнного стану має комплексний характер і поєднує нормативні, організаційні, технологічні та міжнародно-правові елементи.

Підсумовано, що подальший розвиток інституту сторони обвинувачення повинен здійснюватися на засадах верховенства права, пропорційності, ефективності, цифровізації та дотримання прав людини, що забезпечить досягнення балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями справедливого кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабенко В. В. Генеза кримінального процесуального законодавства щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. С. 388-394.
2. Бабенко В. В. Зміна повноважень в умовах воєнного стану суб'єктів яких віднесено до сторони обвинувачення. Протидія організованій злочинності : проблеми теорії та практики : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Дніпро, 09 грудня 2022 р. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 13–15.
3. Бабенко В. Міжнародний досвід реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Підприємництво, господарство і право. 2025. №1 (341). С. 123-128.
4. Бабенко В. Напрями удосконалення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Підприємництво, господарство і право. 2025. №2 (342). С. 63-67.
5. Бабенко В. В. Поняття реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2023. Вип. 5. С. 310-314.
6. Бабенко В. В. . Реалізація стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану : окремі аспекти. Міжнародна та національна безпека : теоретичні і прикладні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 15 березня 2024 р. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 653–654.
7. Бандурка С.О. Реалізація органами досудового розслідування процесуальних повноважень: дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук; 12.00.09. Харків: ХНУВС. 2010.

8. Бугайчук К. Л. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану: процесуальні виклики та обмеження // Право і безпека. 2022. № 4. С. 45–52. URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/756>
9. Верховенство права в Україні під час воєнного стану: огляд змін у кримінальному процесі / Kingsley Napley. – 2022. – URL: <https://www.kingsleynapley.co.uk/insights/blogs/criminal-law-blog/the-rule-of-law-in-ukraine-during-martial-law-review-of-changes-to-the-criminal-process>.
10. Верховний Суд. Особливості здійснення правосуддя та кримінального провадження в умовах воєнного стану : інформаційні матеріали. Київ, 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua>
11. Глинська Н. В. Принцип пропорційності у кримінальному провадженні: поняття, зміст та значення : наукова стаття // Вісник кримінального судочинства. – 2019. – № 2. – С. 25–34. URL: <https://vkslaw.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/145>.
12. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 30 грудня 2022. 82 с.
13. Гунченко Д. І. Взаємодія прокурора та слідчого судді у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2024. URL: https://oduvs.edu.ua/uploads/Disertacziya_Gunchenko_D_I_1_3f61450ada.pdf
14. Гловюк І. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану // Вища школа адвокатури НААУ. 2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/osoblivii-rezim-kriminalnogo-provadzennia-v-umovax-vojenno-go-stanu-advokat-irina-gloviuk>.
15. Достатність доказів у кримінальному провадженні : монографія / В. М. Зінченко, С. О. Ковальчук ; за ред. С. О. Ковальчука ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2022. 271 с.

16. Драган О. В. Генеза кримінального процесуального законодавства щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні // Вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2025. URL: <http://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/763/>

17. Драган О. В. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2023. Вип. 76. С. 112–118. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/337037>

18. Драган О. В. Реалізація функцій органів прокуратури України в період дії воєнного стану // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 89 (Ч. 4). С. 5–12. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/340149>

19. Дрозд В.Г. Зближення законодавства Європейського союзу та України у сфері охорони праці: ризики й переваги. Журнал Науковий Вісник національного гірничого університету №1 2020. С. 106-110.

20. Дрозд В.Г. Романов М.Ю. Ключові напрями реформування системи кримінальної юстиції України в умовах правового режиму воєнного стану та у зв'язку з набуттям кандидатства в члени Європейського Союзу. Наука і Правоохоронна діяльність. 2023. №1. С. 191-200.

21. Дрозд В.Г. Криміналістичні засади тактики допиту особи потерпілої від домашнього насильства журнал Вісник Кримінального Судочинства №1-2 2023. С.19-25.

22. Дрозд В.Г. Кримінальні процесуальні та криміналістичні особливості здійснення досудового розслідування насильства в сім'ї. Журнал Вісник Кримінального судочинства. № 3-4 .2021. С. 22-27.

23. Дрозд В.Г. Особливості процесуального оформлення звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. Науковий вісник Приватного і Публічного права. 2022. № 4. С 215 -219. <http://nvppp.in.ua/index.php/vip4-2022>.

24. Дрозд В.Г. Проблемні питання допустимості доказів у судовому провадженні. Журнал Підприємництво, Господарство і Право. №8 2020. С.274-280.

25. Дрозд В.Г. Проблемні питання проведення одночастного допиту в умовах пандемії коронавірусу CODID- 19 та епідемії туберкульозу .журнал науковий вісник публічного та приватного права №5. 2020. С.153-157.

26. Дрозд В.Г. Реалізація повноважень уповноваженою службовою особою на деокупованих територіях України в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. № 4. 202. С. 471-474 http://www.lsej.org.ua/4_2023/114.pdf.

27. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи // Юридична Газета. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provadžhenni-v-umovah-voennogo-stanu-zapobizhni-zahodi.html>.

28. Зінченко В. М. Достатність доказів у кримінальному провадженні : монографія / В. М. Зінченко, С. О. Ковальчук ; за ред. С. О. Ковальчука ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2022. 271 с.

29. Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, затверджена Наказом МВС України від 06.07.2017 р. №570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text>.

30. Каліновська М. О. Особливості кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування: дис. канд. юрид. наук. Львів, 2024. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3738/1/kalinovska_d.pdf

31. Капліна О. В. Строки кримінального провадження в період воєнного стану: прогалина нормативного регулювання чи навмисне умовчання законодавця // Національна правова політика в умовах воєнного стану : матеріали науково-практичної конференції. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2023. С. 329–333

32. Керівні принципи ООН щодо ролі прокурорів : схвал. VIII Конгресом ООН з питань запобігання злочинам та поведження з правопорушниками (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.). – Нью-Йорк : United Nations, 1990. – 22 с. – URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/prosecutors.pdf>.

33. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

34. Консультативна рада європейських прокурорів (CCPE). Висновок № 15 (2020): Роль прокурорів у надзвичайних ситуаціях, зокрема під час пандемії. Страсбург : Council of Europe, 2020. – URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-15-ccpe-en/1680a05a1b> (дата звернення: 01.02.2026). – (Англійська версія; українська: <https://rm.coe.int/ccpe-opinion-no-15-2020-ua/1680aa2991>).

35. Костенко О. М. Принцип верховенства права і пропорційність обмежень прав людини у кримінальному судочинстві : наукова стаття // Право України. 2018. № 6. С. 98–110. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2018_6/

36. Кримінальне провадження в Україні в режимі воєнного стану. Київ : Akademicka, 2022. 223 с. URL: <https://books.akademicka.pl/publishing/catalog/download/554/1790/2233?inline=1>

37. Кримінальний процес України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти I за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. Х. : Право, 2000. 494 с.

38. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

39. Кузубова Т.О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні. Дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 (081 Право). ХНУВС. ДДУВС: Дніпро, 2019.

40. Кулакова Є. Компетенція: поняття, суб'єкти, особливості. Підприємство, господарство і право. 2006. № 3. С. 10–15.

41. Лоскутов Т. О. Засада захисту правової довіри у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/17-2.pdf>

42. Лоскутов Т.О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1. С. 340–345. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/64.pdf> .

43. Mykhailo Loshytskyi, Oleksandr Kolotilov, Ihor Tataryn, Vitalii Verbytskyi, Anton Cherniienko. Modern Realities of Ensuring the National Security of Ukraine in Conditions of Armed Aggression / Remittances Review , May 2023, Volume: 8, No: 1, pp. 157-182. Scopus

44. Mykhailo Loshytskyi, Oleksandr Kolotilov, Roman Bogdanov, Vitalii Verbytskyi, Anton Cherniienko. War crimes and Ukraine's national security through the prism of Russia's armed aggression / Management and Administrative Professional Review. V.14, n.10, 2023, p. 18061-18073. WEB OF SCIENCE

45. Лошицький М. В., Солонько М. Ф., Новак А. В. Історія становлення та розвитку медіації як альтернативного способу вирішення адміністративних та цивільних суперечок / Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання/ Запорізький національний університет. - Запоріжжя, 2023. - N 7. - С. 45-47

46. Oleh Martseliak, Mykhailo Loshytskyi, Olena Nazymko, Vitalii Verbytskyi, Tetiana Voloshanivska, Serhii Bodnar. Theoretical and Legal Principles of Interaction between Public Authorities and the Public Under the Legal Regime

of Martial Law / Archives Des Sciences A Multidisciplinary Journal. Volume 74 , Issue 2, 2024. Pages: 180-184.

47. Pidbereznykh, I., Horbach-Kudria, I., Golubytskyi, S., Babichev, A., & Loshytskyi, M. (2024). Administrative-Law Status of National Security Agencies. *Revista Jurídica Portucalense*, 624–652. [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(36\)2024.ic-27](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(36)2024.ic-27). Scopus

48. Короед С. О., Лошицький М. В. «Регіональні правила» здійснення ефективного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. *International Bulletin on Public Administration and Legal Affairs*. 2024. No 1. С. 65–69. DOI: 10.32844/ibpala-2024-1.09.

49. Лошицький М.В. Поняття, мета та принципи адміністративно-правових засад дисциплінарної відповідальності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 12(30). С. 585-594. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/17744/17804>

50. Лошицький М.В. Адміністративно-правові засади дисциплінарної відповідальності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. №10(10). С. 167-176. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/18019/18076>

51. Лошицький М.В. Дисциплінарна відповідальність державних службовців кримінально-виконавчої служби України за корупційні правопорушення в умовах правового режиму воєнного стану. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. №9. 2024. С. 466-470.

52. Loshytskyi Mykhailo, Yunin Oleksandr, Kyslenko Dmytro, Tychna Bohdana, Dotsenko Oleksandr, *International legal standards for documentation and investigation of war crimes / Clio. Revista de Historia, Ciencias Humanas y Pensamiento Critico*. 2025, № 10. P. 1818-1855. Scopus

53. Лошицький М.В., Ступак Д.Б. Практичні проблеми збору доказів воєнних злочинів у зонах бойових дій. // *International Bulletin on Public Administration and Legal Affairs*. 2025. № 1. С.39-43.

54. Лошицький М.В., Тична Б.М. Правові механізми розслідування воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. // *Наука і правоохорона*. 2025. Вип.1-2 (67-68). С. 7-12

55. Лошицький М.В. До питання визначення ефективності законодавства у сфері оборони України. // *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск № 06, 2025, частина 2. С.351-355.

56. Лошицький М.В. Загальна характеристика суб'єктів правотворчої діяльності у сфері оборони України. // *Актуальні питання у сучасній науці*. № 11(41)2025. С. 1089-1103.

57. Мацола А. А. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 91 (4). С. 140–147. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/20-3.pdf>.

58. Мельник С. В. Внутрішньовідомчий контроль як гарантія належного здійснення слідчої діяльності. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 лютого 2025 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 71–73.*

59. Мельник С. В. Деякі критерії ефективності керівництва слідчим підрозділом поліції. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 квітня 2024 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136–139.*

60. Melnyk S. Management of an Investigative Unit: Peculiarities of Interpretation and Contemporary Challenges. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6 (340). P. 112-116.

61. Мельник С. В. Оптимізація слідчої діяльності під час розслідування злочинів в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 299-304.

62. Мельник С. В. Особливості реалізації кримінальної процесуальної функції суб'єктами кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 6. С. 177-181.

63. Мельник С. В. Практико-орієнтоване науково-методичне забезпечення діяльності органів досудового розслідування як складова підвищення ефективності кримінальної процесуальної діяльності. Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23–24 квітня 2025 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 32–34.

64. Мельник С. Реалізація відомчого контролю за досудовим розслідуванням злочинів підрозділами Національної поліції України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 478-482.

65. Мельник С. В. Реалізація керівником слідчого підрозділу управлінської функції на початку кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 459-462. URL: https://lsej.org.ua/10_2025/106.pdf.

66. Мельник С.В. Роль керівника слідчого підрозділу у забезпеченні незалежності слідчої діяльності під час розслідування злочинів в умовах воєнного стану. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 342-346.

67. Мельник С. В. Сучасне розуміння поняття «керівництво слідчим підрозділом». Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 04–05 червня 2024 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 98–100.

68. Мельник С. В. Сучасні правові режими в Україні. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19

вересня 2024 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 107–109.

69. Мельник С. В. Сучасні можливості реалізації слідчої діяльності на основі внутрішнього переконання слідчого. Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення : Матеріали другої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 04–05 червня 2025 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 40–43.

70. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний пакт від 16.12.1966 : ратиф. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19.10.1973 № 2148-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1973. – № 46. – Ст. 376 ; Офіційний вісник України. – 1999. – № 1. – Ст. 1 ; База даних "Законодавство України" / Верховна Рада України. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

71. Моїсєєва А. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану та в особливий період. GOLAW: офіційний веб-сайт. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-zdijsnennya-kriminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-nadzvichajnogo-stanu-ta-v-osoblivij-period/>.

72. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. URL: <https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Novely-kryminalnogo-zakonodavstva-Ukrayiny-na-sajt.pdf>.

73. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 3 : Обє - Роб / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. К. : Аконіт, 1998. 928 с.

74. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану: адвокат Ірина Гловюк. HSA: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/osoblivii-rezim-kriminalnogo-provadhennia-v-umovah-vojennoho-stanu-advokat-irina-gloviuk>.

75. Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану // Pravo.ua. 2023. URL: <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2023/12/Osoblyvosti-zdiy-snennia-pravosuddia-v-umovakh-voiennoho-stanu.pdf>.

76. Особливості здійснення та реалізації кримінального провадження в умовах воєнного стану // Ірпінський юридичний часопис. 2023. № 1. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/218>.

77. Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану : презентація. Київ : Верховний Суд України, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_3_prezent/Prezent_Voen_stan_09_2023.pdf.

78. Особливості реалізації засад кримінального провадження в умовах воєнного стану // Grail of Science. 2025. № 2710-3056. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/3123>.

79. Особливості реалізації функцій органів прокуратури в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 82(1). С. 145–152. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.82.1.22. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.82.1.22>.

80. Плетенець В.М. Використання можливостей інформаційного забезпечення в подоланні протидії досудовому розслідуванню Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ №1 2022 С.239-244.

81. Viktor Pletenets, Natalia Pavlova, Mykola Yefimov, Volodymyr Fedchenko, Oleksandr Kryvopusk/ Foreign experience in legal regulation of fraud investigation. [Зарубіжний досвід правового регулювання розслідування шахрайства]. *Journal of University of Zulia (Revista de la Universidad del Zulia)*. 2022. Number 38. P. 159–168.

82. Pletenets V. Melnyk M., Stasiuk N., Medvedska V., Rufanova V., European experience of prevention and combating domestic violence (Європейський досвід профілактики та боротьби з домашнім насильством).

Scopus Estudios constitucionales versión On-line ISSN 0718-5200 Estudios constitucionales vol.21 no.2 Santiago dic. 2023. P. 195-220.

83. Плетенець В.М. Місце криміналістичного забезпечення досудового розслідування в системі криміналістики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Спецвипуск, № 1 2021 с.184-188.

84. Pletenets, V., Chaplynskyi, K., Yefimov, M., Harashchuk, D., Demchenko, I. Features of interaction between law enforcement agencies during the investigation of criminal offenses according to international standards. Características de la interacción entre los órganos de aplicación de la ley durante la investigación de delitos penales según las normas internacionales. [Особливості взаємодії правоохоронних органів України під час розслідування кримінальних правопорушень відповідно до міжнародних стандартів]. Cuestiones Politicas. 2023. Volume 41. Issue 76. Pp. 469–481.

85. Плетенець В.М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал. 2022. № 13(13) 2022. С. 489.С. 67-76.

86. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

87. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції, затверджене Наказом МВС України від 20.05.2020 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>.

88. Посібник щодо ролі прокурорів у системах кримінальної юстиції / United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). – Відень : United Nations Office on Drugs and Crime, 2011. – 128 с. – URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Prosecutors_Handbook/Prosecutors_Handbook.pdf.

89. Потапов І. Ф. Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: практика ЄСПЛ та Верховного Суду // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 3. С. 20–25. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/20-3.pdf>.

90. Почтовий М. М. Види диспозитивності кримінального судочинства України. Юридична наука. 2020. № 4. С. 155-159.

91. Почтовий М. М. Зв'язок принципу змагальності із засадами публічності та диспозитивності у кримінальному провадженні України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 32(71). № 4. С. 82-85.

92. Почтовий М. М. Кримінально-правова охорона честі та гідності особи у законодавстві України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. 210-215.

93. Почтовий М. М. Методологічні та практичні засади публічності та диспозитивності у кримінальному процесі : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. 463 с.

94. Почтовий М. М. Про співвідношення публічних і приватних інтересів у кримінальному судочинстві. Юридична наука. 2020. № 8. С. 190-195.

95. Почтовий М. М. Про сутність інтересу у кримінальному процесі. Юридична наука. 2020. № 7. С. 222-228.

96. Почтовий М. М. Проблемні питання реалізації механізму повернення активів, одержаних корупційним шляхом, у вітчизняному кримінальному судочинстві. Актуальні проблеми держави і права. 2023. С. 153-158.

97. Почтовий М.М. Співвідношення категорії «свобода особи» та дотримання таємниці досудового розслідування під час затримання особи у кримінальному провадженні. Київський часопис права. 2023. № 1. С. 372-377.

98. Почтовий М. М. Теоретичні, правові та праксеологічні засади публічності та диспозитивності у кримінальному процесі : монограф. Дніпро : Біла К. О., 2021. 463 с.

99. Право в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. конф. Київ : Державний податковий університет, 2023. URL: https://dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Kafedra%20publichnogo%20prava/Materiali%20konf_12.05.2023%20Pravo%20v%20umovah%20voenno go%20stanu%201.pdf

100. Правове регулювання процесуального статусу суб'єктів сторони обвинувачення в умовах воєнного стану // Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 11. С. 50. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2025/50.pdf.

101. Приватне та публічне право в умовах війни : зб. наук. праць. Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2023. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/781606fe-abff-4a4d-b41b-61eb46be3b4c/download>

102. Приймаченко Д. В. Компетенція митних органів у сфері реалізації митної політики: сучасний стан. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 1. С. 126–130.

103. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>

104. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20>

105. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України від 27 липня 2022 р. № 2462-IX станом на 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20>.

106. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних

правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин під час дії воєнного стану : Закон України від 22 липня 2025 р. № 4555-IX станом на 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4555-20>.

107. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20>.

108. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

109. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

110. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.

111. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

112. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.

113. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016

114. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.

115. Про прокуратуру: Закон України в редакції від 07.05.2022 №1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

116. Римський Статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний договір від 17 липня 1998 р. (ратифіковано з заявами Законом України від 20 червня 2000 р. № 1767-III; набрав чинності для України 1 січня 2025 р. після ратифікації 25 жовтня 2024 р.) : станом на 25 жовтня 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

117. Рогальська В.В. Застосування запобіжних заходів під час розслідування злочинів проти основ національної та громадської безпеки

України в умовах воєнного стану: окремі аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С.772-774

118. Рогальська В.В., Дараган В.В. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3 С.677-680

119. Рогальська В.В., Фоміна Т.Г. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення. Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання. 2022. № 4. С. 371-376

120. Рогальська В.В. Національні та міжнародні стандарти проведення окремих видів допитів. Правова позиція. 2022; 4 (37) С. 275-278.

121. Рогальська В.В., Бойко О.П. Здійснення взаємодії під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Право та державне управління. 2023. № 4 С. 330-336

122. Рогальська В.В., Фоміна Т.Г. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. С, 1289-1297

123. Рогальська В., Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с.

124. Рогальська В., Лавров Р. Нормативно-правове забезпечення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Науковий журнал. 2024. Спеціальний випуск. С. 125-132.

125. Рогальська В., Болгаренко В. Особливості проведення обшуку на деокупованих територіях в умовах воєнного стану. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. Спеціальний випуск № 1 (132) «Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану» С. 136-143.

126. Рогальська В., Дружинін О., Лук'яненко О. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблемні питання регламентації і реалізації. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2025. № 3 С. 170-177.

127. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: Монографія. К.: Атіка, 2007. 160 с.

128. Сидоренко Д. В. Забезпечення прав учасників кримінального провадження під час проведення судової експертизи : дис. ... д-ра філософії. Харків, 2024. URL: https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/aspirantura/zakhysty/sydorenko-d/Sydorenko_dis.pdf

129. Синицька Д. Під час воєнного стану в Україні дозволили проводити обшуки вночі й без понять і затримувати на 9 днів. Інтернет-видання «Полтавщина»: офіційний веб-сайт. URL: <https://poltava.to/news/66023/>.

130. Словник іншомовних слів Мельничука. Словопедія: офіційний веб-сайт. URL: <http://slovopedia.org.ua/42/53408/289048.html>

131. Сорока С., Римарчук Р. Функція обвинувачення: зміст та етапи реалізації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. С. 266-270.

132. Софієв С. О., Теслицький А. А. Проблемні питання щодо застосування на практиці норм кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного стану // Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 5. С. 473–478. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/119.pdf.

133. Тарасенко О.С. Характеристика осіб та злочинних угруповань, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом протиправного

контенту в мережі Інтернет. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 1. С. 174-179. URL: apnl.dnu.in.ua/1_2022/34.pdf

134. Тарасенко О.С. Криміналістична характеристика способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом протиправного контенту в мережі Інтернет. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 118-123. URL: www.lsej.org.ua/4_2022/65.pdf

135. Тарасенко О.С. Поняття та зміст оперативно-розшукової характеристики кримінальних правопорушень. Науковий вісник публічного та приватного права. 2022. Випуск 2. С. 155-163. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/2/25.pdf>

136. Тарасенко О.С. Засоби пошуку під час виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом протиправного контенту в мережі Інтернет. Науковий вісник публічного та приватного права. 2022. Випуск 3. С. 275-280. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/3/48.pdf>

137. Тарасенко О.С. Віктимологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з обігом протиправного контенту в мережі інтернет. Науковий вісник публічного та приватного права. 2022. Випуск 4. С. 245–250. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/4/41.pdf>

138. Tarasenko O., Shevchishen A., Yermakov Y., Mirkovets D., Diakin Y. (2021). Use of intelligence tools during pre-trial investigation. Amazonia Investiga, Vol. 10, Num. 45. (September, 2021). 105–112. from: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1749>.

139. Tarasenko O., Tsutskiridze M., Shevchishen A., Yermakov Y., Mirkovets D. (2021). Establishment of the institution of covert investigation in the criminal justice system of Ukraine. Cuestiones Políticas. 2021. Vol. 39, № 69 (Julio–Diciembre), 462–474. (Венесуела). from: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36249>.

140. Теремецький В. І. Судовий контроль під час досудового розслідування в Україні: правова природа та особливості в умовах воєнного

стану. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. № 39(2). Режим доступу: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.39>.

141. Тетерятник Г.К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.

142. Тетерятник Г. К. Спеціалізація прокурорів як чинник підвищення ефективності розслідування воєнних злочинів. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 278–282. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/65.pdf.

143. Тищенко С. В. Взаємодія прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра філософії. Донецьк, 2024. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/08/dysertacziya-tyshhenko_compressed.pdf

144. Фаринник В. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. Київ, «Алерта» 2017. С. 235.

145. Фаринник В.І. Початок досудового розслідування та особливості кримінального переслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 178–195.

146. Фаринник В.І. Методи відомчого контролю під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2016 Вип. 41. Том 3. С. 227-231

147. Цифрова трансформація кримінального провадження в умовах воєнного стану : матеріали круглого столу. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/06/B9%D1%82.pdf>

148. Черниченко І.В., Мацола А.А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 358-363. URL:

https://www.researchgate.net/publication/371826126_Features_of_conducting_investigative_actions_under_the_conditions_of_the_martial_state.

149. Чиж С. А. Сучасний стан розвитку наукових уявлень про доказування у кримінальному процесі. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/524/563>.

150. Чуприна З. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану. LIGA.ZAKON: офіційний веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/212017_osoblivost-krimnalnogo-protsesu-v-umovakh-vonnogo-stanu.

151. Шаблистий В.В., Юнін О.С. Забезпечення адміністративних послуг з отримання дозволу на зброю під час війни в Україні. Держава та регіони Серія: Право. 2023. № 1 (79). С. 230-234.

152. Шаблистий В.В., Юнін О.С. Законодавчі новели в сфері надання адміністративних послуг: дозвіл на зброю у період воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 604-606.

153. Шаблистий В.В., Юнін О.С. Про протидію знищенню або пошкодженню чужого майна в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. № 3/2025. С. 541-543.

154. Шаповал Р. В., Берназюк О. О. Трансформація кримінального процесу України в умовах воєнного стану. Юридична наука. 2022. № 7. С. 28–36.

155. Шумило М. Є. Судовий контроль у кримінальному процесі в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 5. С. 112–118. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/174-5-2024>

156. Юнін О.С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. Наукові записки. Серія: право. Випуск 14, 2023. С. 95-100.

157. Case Law and Prosecution Guidelines / International Criminal Court (ICC). The Hague : ICC, 2019. 48 p.

158. Consultative Council of European Prosecutors. CCPE Opinion No. 15 (2020) : The role of prosecutors in emergency situations. Strasbourg : Council of Europe, 2020. URL: <https://rm.coe.int/ukraine-en-ccpe-opinion-15-reply/1680a05790>

159. Converting Guantánamo Bay Military Commissions Into An Article III Court. New York City Bar Association. 2020. URL: <https://www.nycbar.org/reports/converting-guant%C3%A9namo-bay-military-commissions-into-an-article-iii-court>.

160. ECtHR Decisions That Influenced the Criminal Procedure of Ukraine / O. Kaplina, A. Tumanyants // Access to Justice in Eastern Europe. 2021. Vol. 1(9). Pp. 102–121. DOI: 10.33327/AJEE-18-4.1-a000048. URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.1-a000048>.

161. International Committee of the Red Cross. Prosecution of War Crimes : Rule 158 of Customary International Humanitarian Law. Geneva : ICRC, 2005. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ru/customary-ihl/v2/rule158>

162. International Criminal Court. Office of the Prosecutor. Situation in Ukraine : reports and updates (2022–2025). The Hague : ICC. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>

163. International Humanitarian Law and the Role of Prosecutors in Armed Conflicts / International Committee of the Red Cross (ICRC). – Geneva : ICRC, 2020. – 36 p.

164. Khalid Shaikh Mohammed et al.. Military Commissions. URL: https://www.mc.mil/Cases/MC-Cases/case_id/35.

165. Military Justice and Protection of the Rights of Military Personnel : analytical report. Kyiv : Pryncyp, 2024. 128 p. URL: https://www.pryncyp.org/wp-content/uploads/2024/03/military-justice_online.pdf

166. OTPLink : digital evidence submission platform of the International Criminal Court Office of the Prosecutor. URL: <https://otplink.icc-cpi.int/>

167. Project Harmony : advanced evidence management platform of the International Criminal Court Office of the Prosecutor (launched 2023). URL:

<https://www.icc-cpi.int/news/icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-announces-launch-advanced-evidence-submission-platform-otplink>

168. Prosecutor v. Radovan Karadžić, Case No. IT-95-5/18, Judgment / International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). – The Hague : ICTY, 2016. – 215 p. – URL: <https://www.icty.org/en/case/karadzic>.

169. The rule of law in Ukraine during martial law: Review of changes to the criminal process. London : Kingsley Napley LLP, 2022. URL: <https://www.kingsleynapley.co.uk/insights/blogs/criminal-law-blog/the-rule-of-law-in-ukraine-during-martial-law-review-of-changes-to-the-criminal-process>

170. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. Guidelines on the Role of Prosecutors. New York : United Nations, 1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/guidelines-role-prosecutors>.

171. Oleksandr Yunin, Serhii Shevchenko, IV Panova, MV Kluban Views on the priority directions of modern policeistics development as a step to increase the efficiency of police activity. Lex Humana. 2022. Vol. 14. № 2. P. 466-477. (Погляди на пріоритетні напрямки розвитку сучасної поліцейстики як крок до підвищення ефективності діяльності поліції).

172. Yunin, O., Ivanytsia, A., Yunina, M., Bobrishova, L., & Shevchenko, S. (2022). Promising ways to improve training for police service under martial law: administrative and legal aspect. Amazonia Investiga, 11(60), 39-46. (Перспективні шляхи поліпшення підготовки кадрів для служби в поліції в умовах воєнного стану: адміністративно-правовий аспект).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Бабенко В. В. Генеза кримінального процесуального законодавства щодо реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. С. 388-394.

2. Бабенко В. В. Поняття реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2023. Вип. 5. С. 310-314.

3. Бабенко В. Міжнародний досвід реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Підприємництво, господарство і право. 2025. №1 (341). С. 123-128.

4. Бабенко В. Напрями удосконалення реалізації стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану. Підприємництво, господарство і право. 2025. №2 (342). С. 63-67.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бабенко В. В. Зміна повноважень в умовах воєнного стану суб'єктів яких віднесено до сторони обвинувачення. Протидія організованим злочинності : проблеми теорії та практики : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Дніпро, 09 грудня 2022 р. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 13–15.

6. Бабенко В. В. . Реалізація стороною обвинувачення своїх повноважень на досудовому провадженні в умовах воєнного стану : окремі аспекти. Міжнародна та національна безпека : теоретичні і прикладні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 15 березня 2024 р. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 653–654.